

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA HUDEBNÍ VÝCHOVY

**ČINNOSTI NAVAZUJÍCÍ NA POSLECH HUDBY
NA ZŠ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Hurníková Kateřina
Oponent diplomové práce: PaedDr. Váňová Hana, CSc.

Autor diplomové práce: Roubíčková Olga
Učitelství pro 1. stupeň ZŠ
Prezenční studium

V Praze dne 1.12. 2005

AUTORSKÝ ABSTRAKT

Diplomová práce předkládá odborně-teoretické pojednání o problematice poslechových aktivit v rámci výuky hudební výchovy na 1. stupni základní školy.

Hudební poslech je nedílnou součástí hudební výchovy na ZŠ. Jeho funkce je pro hudební výchovu nezbytná. Efektivnost poslechových činností na ZŠ závisí na mnoha faktorech, které byly zkoumány z hlediska jejich funkčnosti.

Požadavky aktivní formy poslechu a s ní související poslechové činnosti vedou k otázce, jakým způsobem a v jaké míře se s touto problematikou vyrovnávají učebnice hudební výchovy pro 1. stupeň základní školy. Byla provedena analýza učebnic z hlediska problematiky poslechových činností a na jejím základě byl zhotoven návrh poslechového repertoáru doplněný metodickými postupy práce. Jednotlivé příklady byly vybrány s ohledem na hudební schopnosti a dovednosti žáků na 1. stupni ZŠ.

Tvořivost je základem pro rozvoj hudebního myšlení. Metody rozvíjející hudební tvořivost jsou na základních školách důležitou součástí vyučování.

Kooperativní vyučování, projektová metoda nebo využití informační technologie v HV jsou metody, kterými lze docílit rozvoje žákovy hudební tvořivosti. Návrh na způsob práce s těmito metodami rozvíjejícími hudební tvořivost v návaznosti na hudební poslech jsou další součástí práce.

V poslední kapitole je uvedena sebereflexe autorky a výhledy do případného pokračování v realizaci hodin HV pomocí metod rozvíjejících tvořivost.

AUTHOR'S ABSTRACT

The dissertation submits the theoretical elaboration about the problem of listening activities in terms of music education in primary school.

Listening of music is an integral part of music education in primary school. Its function is essential for this type of education. Effectiveness of listening activities in primary school depends on many factors which were examined from their functional point of view.

Requests of an active form of listening and related listening activities raise a question to what extent the music education text books deal with this problem. The text books were analysed in terms of listening activities problem and based on that the suggestion of listening repertory was created, supplemented with the methodical process of work. The individual examples were chosen, concerning music abilities and skills of pupils attending the primary school.

Creativity is the base for the music thinking development. Methods for cultivating the music creativity are the important part of education.

Cooperative education, project method and use of information technology in music education are the methods which help to develop pupil's music creativity. The other part of this dissertation is the suggestion for the way of work with those methods developing the music creativity, related to listening of music.

The last chapter submits the author's self reflection and perspectives for realization of music education lessons by the help of methods developing creativity.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Činnosti navazující na poslech hudby na ZŠ
vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 1.12.2005

Mgr. B. B. B. B.

OBŠAH

Úvod

1.	POSLECH NA ZŠ.....	10
1.1	Poslech jako součást HV.....	10
1.2	Analýza učebnic HV z hlediska problematiky poslechu.....	13
1.3	Mezipředmětové vztahy.....	12
1.4	Osobnost pedagoga HV a jeho připravenost na poslech.....	19
2.	HISTORIE POSLECHU V HV.....	22
3.	POSLECHOVÉ ČINNOSTI V HUDEBNĚ VÝCHOVNÉM PROCESU.....	27
3.1	Cíle a úkoly poslechové činnosti na ZŠ.....	28
3.2	Formy poslechové činnosti.....	30
3.3	Fáze poslechové činnosti.....	31
3.4	Hudebně výrazové prostředky.....	35
3.5	Hudební schopnosti žáka v poslechové činnosti.....	36
3.6	Vývoj poslechových činností v průběhu 1.-5.ročníku.....	39
4.	TVŮRIVÉ ČINNOSTI NAVAZUJÍCÍ NA POSLECH HUDBY.....	41
4.1	Hudební tvořivost.....	41
4.2	Podmínky pro rozvoj dětské hudební tvořivosti.....	42
4.3	Dětská tvořivost v hudebně výchovném procesu.....	43

Chtěla bych velmi poděkovat paní prof. Mgr. Kateřině Hurníkové za vedení konzultací spojených s přípravou diplomové práce.

OBSAH

Úvod

1.	POSLECH NA ZŠ.....	10
1.1	Poslech jako součást HV.....	10
1.2	Analýza učebnic HV z hlediska problematiky poslechu.....	13
1.3	Mezipředmětové vztahy.....	17
1.4	Osobnost pedagoga HV a jeho připravenost na poslech.....	19
2.	HISTORIE POSLECHU V HV.....	22
3.	POSLECHOVÉ ČINNOSTI V HUDEBNĚ VÝCHOVNÉM PROCESU.....	27
3.1	Cíle a úkoly poslechové činnosti na ZŠ.....	28
3.2	Formy poslechové činnosti.....	30
3.3	Fáze poslechové činnosti.....	31
3.4	Hudebně výrazové prostředky.....	35
3.5	Hudební schopnosti žáka v poslechové činnosti.....	36
3.6	Vývoj poslechových činností v průběhu 1.-5.ročníku.....	39
4.	TVOŘIVÉ ČINNOSTI NAVAZUJÍCÍ NA POSLECH HUDBY.....	41
4.1	Hudební tvořivost.....	41
4.2	Podmínky pro rozvoj dětské hudební tvořivosti.....	42
4.3	Dětská tvořivost v hudebně výchovném procesu.....	43

5.	TVOŘIVÉ ČINNOSTI V PRAXI.....	46
5.1	Výběr skladeb k poslechu.....	47
5.1.1	Vlastní návrh na výběr poslechových skladeb.....	47
5.1.2	Práce s poslechovými skladbami pro 3. ročník.....	52
5.2	Průpravná cvičení, příprava na poslech.....	79
5.2.1	Seriální hudba.....	81
5.3	Metody rozvíjející hudební tvořivost.....	82
5.3.1	Projektová metoda v HV.....	82
5.3.2	Náměty na jednotlivé projekty.....	84
5.3.3	Kooperativní vyučování v HV.....	88
5.3.4	Využití PC v HV.....	91
6.	ZÁVĚRY PRO HUDEBNĚ VÝCHOVNou PRAXI.....	93
	Seznam použité literatury.....	95
	Seznam příloh.....	99

KLÍČOVÁ SLOVA

POSLECH – poslechem rozumím uvědomělé vnímání hudební skladby v rámci vyučování hudební výchovy i mimo ni

POSLECHOVÁ ČINNOST – realizovaná hodina hudební výchovy, v jejímž obsahu převládá složka poslechová nad složkami ostatními

POSLECHOVÉ SKLADBY – skladby realizované v hodinách HV, určené pro rozvoj žákovy hudebnosti, přiměřené věku žáků

PRŮPRAVNÁ CVIČENÍ – cvičení uskutečňovaná především v úvodu hodiny hudební výchovy, jimiž žák rozvíjí určitou hudební schopnost, na kterou je zaměřen cíl hodiny

TVOŘIVÉ ČINNOSTI – činnosti provozované v hudebně výchovném procesu, mají tvořivý charakter, většinou navazují na danou poslechovou skladbu a rozvíjí danou hudební schopnost a dovednost žáka, do tvořivých činností zahrnují i tvořivá průpravná cvičení

DĚTSKÁ HUDEBNÍ TVOŘIVOST – termín pro projevy improvizací či pro elementární dětské komponování

ÚVOD

Při výběru tématu diplomové práce jsem měla poměrně širokou škálu možností, neboť jsem se v rámci studia na Pedagogické fakultě setkala s řadou oborů lidského vědění. Nejvíce mne zaujala hudební výchova, v níž nám byly zprostředkovány mnohé zajímavé poznatky a pro nás studenty nové pohledy na současné problémy v hudební výchově na prvním stupni základních škol. Jelikož jsem v hudebním prostředí vyrůstala a hudba mne obklopuje celý život, vybrala jsem si téma z hudební oblasti.

Zaměřila jsem se na poslechové činnosti, oblast, již se od počátku svého učitelského působení intenzivně věnuji.

V teoretické části práce se zabývám funkčními kritérii poslechových činností, metodikou poslechu, zamýšlím se nad osobností pedagoga a jeho připraveností na poslechovou práci. Srovnávám stávající učebnice hudební výchovy z hlediska problematiky poslechu a výsledky této komparace uplatňuji ve vlastní práci s poslechovými skladbami.

S postupující dobou a s rozvojem techniky nelze k hudební práci využívat jen „klasické“ skladby. Do vlastního výběru skladeb proto zařazuji i díla 20. století a hudbu nonartificiální. Součástí práce jsou také praktické náměty poslechových hodin, metodické rozboru skladeb.

V další části práce se zabývám otázkou dětské tvořivosti, k jejímuž rozvoji přispívají i aktivně provozovaná průpravná cvičení. Tato cvičení jsou důležitou etapou na cestě k pochopení hudebního díla.

Jelikož se na základních školách v současné době klade stále větší důraz na nové metody výuky a efektivitu práce, snažila jsem se těchto metod využít i v práci s poslechovou skladbou, a to i přesto, že se v hudební výchově dosud příliš nepoužívají. Patří mezi ně projektová metoda a kooperativní vyučování. Ke každé metodě též uvádím několik námětů.

Dalším trendem dnešní doby je uplatňování informační technologie na základní škole. Ani v hudební výchově by využití počítačů nemělo být výjimkou, a proto jsem se také snažila nastinit způsob práce s počítači v hudební výchově.

Jelikož jsem již měla možnost rok učit na základní škole, některá cvičení, náměty a metody, o kterých píši, jsem zkoušela v praxi.

1. POSLECH NA ZŠ

V umění a ve výchově dětí má hudba své významné postavení. Svými specifickými prostředky ovlivňuje především citovou sféru osobnosti, uspokojuje estetické potřeby člověka, pomáhá nalézt jeho adekvátní vztah ke skutečnosti a k světu a mobilizovat tvůrčí aktivitu. Obsahová stránka hudby má schopnost podílet se na formování důležitých výchovných elementů. Hudba vždy přitahovala děti ve své aktivní podobě. Je tedy všeobecně uznávaným názorem, že jednou z nejlepších cest k pochopení hudby je její aktivní provozování a prožívání.

Hudební výchova, prostřednictvím jednotlivých hudebně výchovných činností, dává žákům příležitost, aby projevovali a uspokojovali svou přirozenou potřebu setkávání s hudbou. Žáci se učí porozumět hudebně vyjadřovacím prostředkům a společenským funkcím hudby jednotlivých uměleckých epoch a postupně se orientovat v jejich základním slohovém a stylovém rozvrstvení. Získávají vhled do hudební kultury české i jiných národů, seznamují se se schopností umění minulosti i dneška emocionálně působit a vytvářet mosty mezi lidmi.

1.1 POSLECH JAKO SOUČÁST HV

Hudební výchova je jednou ze složek estetické výchovy, v níž je žák cílevědomě veden k citovému prožitku při setkávání s uměleckými díly. Postupně se učí rozpoznávat a citově prožívat i estetické kvality prostředí, ve kterém žije. Citový zážitek a prožitek umění zasahuje nejhlubší vrstvy psychiky žáka. Rozvíjí základ jeho osobnosti, upevňuje duševní stabilitu.

V současné době, v níž jsou na žáka kladeny stále vyšší nároky, roste počet dětí neklidných, neurotických a frustrovaných. Hodiny hudební výchovy by se pro tyto jedince mohly stát harmonizujícím prostředím, v němž se snižuje jejich vnitřní napětí, psychická rozkolísanost, případně i agresivita. Manipulace s hudbou vyvolává u dětí spontánní odezvu, neboť naplňuje nejen jejich přirozenou potřebu aktivně se projevit, být viděn a slyšen, ale i touhu setkávat se s krásnem. Téměř všechny děti mají předpoklady k tomu, aby si mohly osvojit hudební dovednosti, jež je budou uspokojovat a podněcovat k dalšímu pronikání do světa hudby.

Snaží li se učitel, aby se dítě stalo poučeným účastníkem hudebního života, musí je vést k porozumění hudebnímu jazyku všech oblastí a druhů hudby, se kterou se setkává. Z této skutečnosti je nutné vyvodit závěry a pracovat, mnohdy obtížně, i s hudbou populární.

Nemůže však být opomenuta ani oblast umělecké hudby, kterou pro děti zkomponovali autoři hudebním jazykem 20. století.

Pomocníkem v hudebním rozvoji je také rodina. Záleží na kulturním klimatu, ve kterém dítě žije. Rodina by měla dbát na to, aby dítě neustrnulo u nejjednodušší hudby.

Úspěšnost žáka v hudební výchově není jen pouhým odrazem jeho hudebních předpokladů. Rozhodující je především jeho aktivita. Tam, kde žáci cítí zájem učitele i rodiny o svou práci a kde se jim dostává uznání i za drobné pokroky, je úspěch žáka velmi pravděpodobný. Úspěšnost žáka v hudební výchově stejně jako celková úspěšnost předmětu spočívá v kladném přístupu učitele k dítěti. Rozhodující je učitelovo porozumění dítěti a jeho touze po hudebním vyjádření, a dále pak kvalita vzájemné spolupráce učitel – žák.

Poslech hudby představuje mezi všemi hudebními aktivitami primární formu kontaktu člověka s hudbou. Od nejútlejšího věku je dítě vystaveno hudebním podnětům, které více či méně uvědoměle vnímá, a teprve později se pokouší o jejich nápodobu, tj. o vlastní hudební projev. I v pozdějším věku však zůstává poslech nejčastější hudební činností. Dnešní člověk je po velkou část dne obklopen přívalem konzumní hudby z masových sdělovacích prostředků, kterou však v naprosté většině vnímá bezděčně, neuvědoměle, jen jako kulisu k jiné činnosti. Je obklopen hudbou na každém kroku a neumí si z ní vybrat. Chybí mu kritéria. Porozumět řeči hudby se musí člověk naučit právě tak, jako každé jiné činnosti.

S výjimkou hudebních činností v mateřské škole tvoří u dětí poslech populární hudby většinu hudebních zkušeností. A je proto na škole, aby v hudební výchově vytvořila protiváhu k tomuto konzumnímu vztahu k hudbě, aby učila děti poznávat skutečné umělecké hodnoty, pěstovala v nich vztah k umělecké hudbě, učila je poslouchat hudbu soustředěně a uvědoměle, a tak z dětí vychovávala vnímavé a pozorné posluchače, pro něž se umělecká hudba stane nedílnou součástí jejich životního stylu. Tento úkol vyžaduje hudební a didaktickou přípravu učitele.

Hudbu si děti osvojují při vyučování, návštěvou výchovných koncertů, na besedách o hudbě i samostatně v mimoškolních hudebních aktivitách.

Žáci se o hudbě a svých zážitcích z ní učí hovořit. Používají přitom pojmy a hudebně naukové poznatky, které jsou vyvozovány ze znějící hudby a aplikovány ve všech hudebních aktivitách, zejména v poslechových činnostech. Každý učitel hudební výchovy má žáky naučit: oceňovat hodnoty a dešifrovat hudební obsah. Oba úkoly jsou si vzájemně podmíněny.

Poslech hudby má smysl jen tehdy, když má náboj aktivní tvořivosti a dává-li žákům dost příležitostí objevovat při zajímavých činnostech stále něco nového, překvapivého. Tak žáci svou přirozenou zvědavost, vnímavost a vztah k hudbě uspokojují praktickými zkušenostmi i potěšením z hudebních činností. Takový poslech zvyšuje zároveň jejich všímavost k hudbě, rozvíjí se jejich hudebně sluchová citlivost a představivost.

Kapitolu jsem zpracovala s pomocí publikace J. Herdena.¹

¹ HERDEN, J. *Hudba pro děti*. Praha: H+H, 1992.

1.2 ANALÝZA UČEBNIC HV Z HLEDISKA PROBLEMATIKY POSLECHU

Požadavky aktivní formy poslechu a s ní souvisejících poslechových činností vedou k otázce, jakým způsobem a v jaké míře se s touto problematikou vyrovnávají učebnice hudební výchovy pro 1. stupeň základní školy.

Tuto literaturu spolu s metodickými příručkami jsem hodnotila ze tří hledisek :

- 1) z hlediska výběru skladeb (systematické řazení, tématické sepětí, množství skladeb, skladby české v poměru se světovými)
- 2) z hlediska práce se skladbou (fáze poslechu, smysl poslechu)
- 3) z hlediska navazujících činností na poslech (míra tvořivosti)

Učebnice 1.–5. ročník, nakladatelství FORTUNA

Tyto učebnice mají inovovaná vydání původních učebnic hudební výchovy pro 2. - 9. ročník, vydávaných dříve v SPN, nyní nakladatelství FORTUNA. Dobově poplatné písně a skladby byly nahrazeny jiným hudebním materiálem, jinak koncepce učebnic byla zachována. Autoři: J. Budík (2.,3.,4.roč.), P. Jurkovič (4.roč.), R. Rajmon (5.roč.), M. Střelák (5.roč.).

Ke každému ročníku patří i metodická příručka.

Tato řada učebnic vydavatelství poslechové činnosti obsahuje. Výběr skladeb se mi zdá stereotypní. Převládá mnoho skladeb českých skladatelů, evropských je méně. Např. v učebnici pro 2. ročník je poměr skladeb českých (slovenských) a světových 11 ku 5 skladbám, postupně s dalšími ročníky se poměr zužuje. Převládají skladby vokální (vokálně instrumentální), nonartificiální hudba není zastoupena vůbec.

Poslechové skladby se řadí podle tématických okruhů. Tyto okruhy se potom rozdělují na jednotlivé měsíce ve školním roce. Jednotlivé fáze poslechu jsou zachovány. Poslech vždy začíná motivací, která bývá většinou klasická, informuje žáky o skladatelově životě. Po poslechu skladby následuje zadání úkolu. Činnosti navazující na poslech hudby jsou zaneseny v metodických příručkách, postrádají však tvořivé prvky.

Přesto si myslím, že tyto učebnice jsou systematicky ucelené a poslechové skladby mají jistou logiku.

Tato řada učebnic stále patří k nejpoužívanějším na základních školách.

Učebnice 1.–5. ročník, vydavatelství SPN

Tato řada učebnic hudební výchovy je zpracovaná podle vzdělávacího programu Základní škola. Ke každému titulu je vydán kompaktní disk s nahrávkami poslechové skladeb a metodická příručka. Vydalo SPN, a. s., v Praze. Autoři pro 1.–5. ročník jsou M. Lišková a L. Hurník.

Tyto učebnice mají komplexní charakter. Obsahují velké množství skladeb a jejich výběr je pestrý a velmi zdařilý. Jsou zde zastoupeni čeští i evropští skladatelé minulosti i současnosti, např. v učebnici pro 3. ročník autoři uvádí jazzové skladby a ukázky hudby asijské. Učebnice obsahují jak umělé, tak velkou měrou i neumělé hudbu. Každá kapitola se zabývá nějakým tématem, se kterým koresponduje a je těsně spjata s ostatními hudebními složkami.

Jednotlivé fáze poslechové činnosti jsou zachovány. Každé poslechové skladbě předchází zdařilá motivace, opět spjata s daným tématem. Jednotlivé učebnice na sebe mírou úrovně úkolů navazují.

Postupy práce s poslechovou skladbou jsou zaneseny v metodických příručkách. Otázky a úkoly k poslechovým skladbám děti směřují především k aktivním činnostem, hojně se využívá pohybová výchova. Otázky a úkoly k jednotlivým poslechovým skladbám jsou jasné, srozumitelné a mají smysl. Obsahují i úkoly tvořivé. Učebnice pro 5. ročník přináší stručné zařazení hudebních skladatelů do jednotlivých hudebních období. Žák si touto formou získává počáteční přehled o dějinných souvislostech. Tyto učebnice pokládám za zdařilejší, a to nejen z hlediska poslechových činností. Na základních školách se často používají.

Učebnice J. Jaglové, nakladatelství Nová škola

Učebnice jsou určeny pro jednotlivé postupné ročníky, jsou uspořádány do oddílů podle rozvoje hudebních schopností. Výběr poslechových skladeb je klasický a praxí již ověřený. Hudebních děl je zastoupeno velmi málo, chybí seznam skladeb, podle kterého se lze orientovat. V učebnici pro pátý ročník je už zadáno více úkolů, více poslechových skladeb, objevuje se neumělé hudbu. Instrumentální skladby převládají, objevuje se málo skladeb vokálních.

Učivo je nerovnoměrně uspořádáno. Tématická návaznost ostatních hudebně výchovných činností na poslechové skladby je zachycena, ale už se nevztahuje k dané skladbě.

Motivace je tradiční, obsahuje několik málo informací o hudebním díle a jeho skladateli. Následuje klasické zadání úkolu, úkoly postrádají poutavost, nemají tvořivý charakter. Občas je poslechová skladba vložena do tématu, občas působí samostatně. Z mého pohledu učebnice trpí nedostatkem v oblasti obsahové stránky učiva.

Metodické příručky se poslechovou činností zabývají velmi málo, úkoly pro rozvoj tvořivosti nebo metodický návod pro práci se skladbou chybí.

Učebnice nakladatelství H+H, Jinočany, autoři: Koutský J., Jistel, P.

Hudba kamarád I, II, III

Jsou to učebnice určené pro rozvoj jednotlivých hudebních dovedností, koncipované pro žáky určité věkové kategorie, nikoliv pro jednotlivé postupné ročníky. Učebnice jsou rozděleny na tři díly.

Mají volnější vztah k osnovám a výraznější uplatnění vlastních prvků a vyučovacích metod.

Poslechové činnosti v těchto učebnicích mají roli nástroje k poznávání hudebně výrazových prostředků a rozvíjení hudebních schopností. Chybí názvy skladeb i jejich seznam. Žáci pouze plní úkoly z dané skladby, nezabývají se skladbou jako takovou. Tvořivé úkoly jsou sice v těsném sepětí s poslouchaným dílem, žáci se však nezaměřují na skladbu, nýbrž se při poslechu soustředí na zadaný úkol. Při tomto postupu žáci nemají možnost dílo chápat jako celek nebo esteticky prožívat, stále se jen zaměřují na vyčleňování jednotlivých prvků hudební stavby. Zadané úkoly se zprvu zdají být tvořivého charakteru, ale při bližším zkoumání zjistíme, že úkoly, které mají děti plnit, jsou čistě mechanické a mají tendenci se opakovat. Poslechové činnosti tak v učebnici ztrácí svůj původní význam. Učebnice nevedou žáky k estetickému prožitku skladby, neobsahují ani povrchní povědomí o autorovi a názvu skladby.

Jednotlivé díly spíše vypadají jako pracovní sešity. Převládá mnoho úkolů, které musí děti plnit. Úkoly se mi zdají nepřehledné, je jich mnoho najednou. Tyto učebnice mi připomínají spíše soubor testů z hudební výchovy. Poslechové činnosti jsou neuspořádané, nesystematicky vkládané mezi další úkoly. Fáze poslechu nejsou zachovány. Poslechovým úkolům nepředchází motivace, návaznost mezi jednotlivými činnostmi chybí. Pomocí poslechu se děti učí ne naslouchat hudbě, ale třídit a srovnávat, poznávat rozdíly ve skladbách, u kterých není uveden jejich název ani autor.

Úkoly, kterých je málo, děti zapisují mechanicky do tabulky. Mají sice nápad, ale nevidím v nich hlubší smysl. U těchto učebnic také postrádám výchovně vzdělávací cíle pro poslechové činnosti.

Tyto učebnice bych doporučila do hudební výchovy z hlediska poslechu jen jako materiál pro doplňkové opakování.

Učebnice pro 5. ročník, nakladatelství JINAN, autoři : Kolář, J., Štíbrová, I.

Učebnice je spíše pojímána jako hudební dílna. Obsahuje mnoho tvořivých činností, ale poslechovou činností se zabývá málo. V tomto ohledu je učebnice nepřehledná.

Úkoly pro poslech se mi zdají být vhodné spíše jako náměty na samostatnou práci. Práce se skladbou jako s hudebním dílem je minimální. Opět převládá řešení úkolů před emocionálním působením poslouchané skladby. Při zadání úkolu se většinou manipuluje se třemi nebo více skladbami. Je to proto, že úkoly mají srovnávací charakter nebo žáci mají v poslechu možnost výběru skladby. Ze své zkušenosti si myslím, že není dobré při srovnávacích úkolech pouštět tři nebo více skladeb. Dítě má problém si zapamatovat skladbu jednu natož tři hned po sobě následující. Při srovnávání hudebních prvků bych zvolila i v páté třídě jen skladby dvě. Některé úkoly nejsou zcela zřetelné. Žák má v jednom případě porovnat tři skladby, ale už není uvedeno, z jakého hlediska. Výběr skladeb je tradiční, neodchyluje se od osnov.

Tuto učebnici bych také zvolila spíše jako doplněk k výuce hudební výchovy.

Učebnice nakladatelství Scientia, autor : Jaroslav Herden

My pozor dáme a posloucháme

Učebnice je určena pro první stupeň ZŠ

V učebnici zaznamenáváme volnější vztah k osnovám a výraznější uplatnění vlastních prvků a vyučovacích metod. Řadí se mezi učebnice, které se zaměřují na rozvoj jednotlivých hudebních dovedností, v tomto případě pomocí poslechových činností. Je koncipovaná pro žáky mladšího školního věku a je velmi jedinečná z hlediska problematiky poslechových činností.

Tento učební materiál obsahuje ucelený a komplexní soubor poslechových skladeb a tvořivých činností na ně navazujících. Také přináší řadu nepřeborných námětů v hudební výchově jak pro učitele, tak pro žáky. Výběr skladeb je velmi pestrý, vždy je zachován

výchovně vzdělávací cíl. Učebnice zábavnou formou pracuje s nejrůznějšími poslechovými skladbami. Pro poslechovou činnost v hodinách hudební výchovy je téměř nepostradatelná.

Učebnice nakladatelství Panton, autor: L. Daniel, pro 1.-5. ročník ZŠ

Tyto učebnice jsou zdařilé z hlediska rozvoje hudebních schopností žáka. Hudebně poslechové skladby však postrádá. V některých částech žák pouze naslouchá písním, které má zpívat. Práce se samotným poslechem chybí.

Shrnutí

Téměř žádná učebnice nemá z hlediska poslechu komplexní charakter. Poslechové skladby zde slouží spíše jako prostředek k rozvoji dalších činností, nejčastěji se uplatňují jako motivace. Chybí návaznost na další hudební aktivity. Malý důraz je kladen na dětskou tvořivost. Fázemi poslechu se zabývají metodické příručky, v některých učebnicích je po poslechových skladbách zadán úkol, který se nevztahuje k dané skladbě. Význam poslechové skladby tak ztrácí svůj význam.

Každé nakladatelství pojímá učebnici jiným způsobem. Někde je poslechová činnost zanesena jen zřídka, jinde je oddělena od ostatních hudebních činností.

Rozmanitost této literatury má svůj klad – pedagog má v dnešní době možnost výběru. Proto učitelům HV doporučuji používat ne jednu, ale více učebnic najednou.

1.3 MEZIPŘEDMĚTOVÉ VZTAHY

Hudba člověka provází celý život. Nemůžeme ji izolovat od ostatních oblastí kulturního života a nemělo by tomu tak být ani ve škole.

Lze namítnout, že **český jazyk** není v hudbě moc důležitý. Existuje přece hudební řeč, která se dokáže vyjadřovat beze slov. Avšak popisovat hudbu slovy má také svůj význam. Především na prvním stupni základních škol velmi záleží na tom, jak žák dokáže hudbu slovně reprodukovat, vyjádřit slovně myšlenky zakomponované do skladby a v neposlední řadě také vyjádřit svůj postoj k poslouchanému dílu. Žák se učí vyjadřovat, o čem skladba byla a co ho na skladbě zaujalo. K tomuto úkolu vyjadřovat se je velmi důležité vhodně vybírat a užívat slova, která by opravdu dokázala vystihnout vlastní pocity a myšlenky. A pro děti na prvním stupni ZŠ je tento úkol těžký. Ke zkvalitnění dětského vyjadřování napomáhá rozvoj slovní zásoby.

V **literární výchově** se setkáváme s librety a nejrůznějšími texty psanými na zkomponovanou hudbu nebo později zhudebňovanými. Je dobré už od počátku vést děti k improvizaci ve skládání a vymýšlení vlastních textů. Kouzlo vlastní aktivní improvizace dokáže v dítěti vzbudit velký zájem o další tvořivé činnosti.

Matematické schopnosti a dovednosti při poslechu pomáhají počítat doby a takty, poznávat intervaly, rozebrat harmonii a v neposlední řadě také logicky vystavět strukturu díla. V moderních hudebních směrech se už bez matematických výpočtů prakticky neobejdeme. Například seriální hudba je vystavěna na matematických tónových obměnách.

Příroda, která inspirovala mnoho skladatelů, poskytuje nepřehledné množství neuvěřitelných melodií a zvuků. Existuje velké množství skladeb o zvířatech, o oblíbených přírodních scénériích, o ročních dobách, dokonce i o počasí. V přírodě také vznikají suroviny pro výrobu hudebních nástrojů, o kterých se potom děti ve škole učí.

Z **historie** čerpáme odpovědi na otázky o životě významných skladatelů a jejich děl, podle kterých poznáváme další nové hudební směry. Díky hudební historii získáváme teoretické i praktické zkušenosti o hudbě. Historie nám také umožňuje hudbu vnímat v rovině dějinných souvislostí.

Nejdůležitější roli v mezipředmětové vazbě s poslechovými činnostmi však hrají výtvarná, **dramatická** a **tělesná výchova**. Ve **výtvarné výchově** se hudba pojí s představivostí a fantazií. Hudební prožitky (obrazy) promítané v hlavě dítěte lze přenést na papír a následným rozhovorem zjistit, jak je dítě schopno hudbu prožívat, jak hudba na dítě působí a jaký postoj dítě k dané poslouchané skladbě zaujímá.

Nelze opomenout ani sepětí hudební výchovy s dramatickou, kdy děti např. pantomimou předvádějí obsah písně nebo skladby.

Tělesná výchova je s hudbou neodmyslitelně spjata. Pohybové činnosti spojené s hudbou jsou důkazem dalšího druhu hudebního vyjádření. Tanec je s hudbou svázán už od počátku lidské existence, kdy byl nejprve součástí rituálních obřadů. Tancem lze spontánně vyjádřit hudebně výrazové prostředky. Faktem je, že tanec je dětmi velmi oblíbená forma pohybu a byla by škoda ji nevyužívat.

1.4 OSOBNOST PEDAGOGA V HV A JEHO PŘIPRAVENOST NA POSLECH

Osobnost pedagoga, který učí hudební výchovu, je podmíněna několika faktory. V průběhu studia budoucí učitel získává určité pedagogické, psychologické a hudební odborné znalosti. Kromě toho si osvojuje hudebně tvořivé myšlení, které potom uplatňuje ve všech hudebně výchovných činnostech. Je-li navíc schopen didaktické invence, pomáhá mu to navodit pedagogické situace, v nichž se dítě tvořivě realizuje. Snaží se oprostit od stereotypní výchovné práce a měnit pedagogické situace tak, aby se hodina stala pro žáky přitažlivá.

Mezi předpoklady úspěšné výchovy a vzdělávání patří i dostatek autority, kterou si učitel musí umět vybudovat, neboť je nedílnou součástí jeho profese.

Osobnost pedagoga se dá hodnotit podle mnoha kritérií. Je důležité, aby:

- 1) učitel dobře znal svůj předmět,
- 2) měl pedagogické dovednosti,
- 3) jeho osobní vlastnosti kladně ovlivňovaly žáky,
- 4) existoval vztah učitele k předmětu a žákům,
- 5) existovalo veřejné uznání učitele,
- 6) měl vhodné vystupování.

PŘIPRAVENOST UČITELE NA POSLECHOVOU ČINNOST

Připravenost učitele je základním předpokladem úspěšného vedení žáků ke správnému pochopení hudebních děl.

Nejprve se učitel seznamuje s různou úrovní hudebnosti dětí a snaží se včas rozpoznat dominantní prvky v rozvoji hudebních schopností a dovedností jednotlivých žáků. Z nich pak vychází a jejich prostřednictvím podporuje rozvoj dosud méně rozvinutých schopností.

Učitel hudební výchovy se musí stále vzdělávat a rozšiřovat si tak své znalosti a dovednosti. V současné době jsou patrné určité změny v oblasti rozvoje hudebnosti žáků prvního stupně ZŠ. Žáky ovlivňuje rodina, prostředí, ve kterém se žák pohybuje a sdělovací prostředky.

Vývojovými změnami prochází i samotná hudební výchova. Vznikají nové písně a skladby pro děti, mění se hudební řeč a v neposlední řadě se také velmi rychle vyvíjí nahrávací technika. Tyto probíhající změny vyžadují nepřetržité a dlouhodobé vzdělávání učitele.

Příprava učitele na poslech je proces dlouhodobý. Učitel by si měl rozplánovat poslechové činnosti na jednotlivé ročníky, na čtvrtletí, na měsíce, týdny a v neposlední řadě na jednotlivé hodiny. Plánování, při kterém učitel vychází z učebních osnov, učebnic, metodických příruček a ze zjištěné úrovně hudebnosti dětí ve třídě, mu umožňuje probrat látku v rozsahu, který je vymezen v osnovách.

PEDAGOGICKÉ ZÁSADY

Pedagogické zásady vyjadřují základní požadavky, kterými je třeba se řídit při výchovně vzdělávacích činnostech. Jsou ověřeny mnohaletou zkušeností pedagogů.

Pedagogické zásady dodržované při poslechu:

a) Zásada cílevědomosti

Při výchovně vzdělávacím procesu si učitel musí stanovit cíl a úkoly výchovy, z toho vyplyne obsah. Výchovně vzdělávací cíl by měl být předem učitelem řádně promyšlen tak, aby žáci byly schopni cíle za daný časový úsek zvládnout. V poslechových činnostech je určení výchovně vzdělávacího cíle důležité.

b) Zásada přiměřenosti

U učitele hudební výchovy musí vědět, co je dítě ve svém věku schopno poslouchat a čemu může porozumět. Výběr jednotlivých skladeb by se měl přizpůsobit věku a individuálním schopnostem dítěte. Také rozhoduje předchozí zkušenost s hudbou. Při nedodržení této pedagogické zásady u dítěte hrozí psychické potíže.

c) Zásada názornosti

Názornost je zdrojem všech poznatků. Co dítě nevidí a neslyší, to nepochopí. Pokud učitel při výchovně vzdělávacím procesu málo používá reálné předměty a názorné ukázky, může dojít ke zkreslení informací. Bez této zásady, která je založena na smyslovém vnímání, by se poslechová činnost nemohla vůbec uskutečňovat. Nejde přitom jen o hudební ukázky, při výuce lze použít skutečné hudební nástroje nebo alespoň jejich obrázky doplněné o zvukové příklady, obrazy hudebních osobností, a další pomůcky.

Nejlepším názorem je však skutečná návštěva koncertu nebo výstavy spojené s tématem, které zrovna žáci probírají.

d) *Zásada trvalosti*

Zásada trvalosti je podmíněna motivací. Pokud u dítěte vzbudíme zájem o určitou věc, docílíme toho, že si zapamatuje snáze. Nezbytné je i opakování, při kterém si dítě upevňuje již získané poznatky.

e) *Zásada soustavnosti a posloupnosti*

Každá poslechová hodina by měla vycházet ze zkušeností dětí, navazovat na ně a postupně je rozvíjet.

f) *Zásada individuálního přístupu spojená s kolektivní výchovou*

Navzdory převaze kolektivní formy vyučování je třeba přistupovat k dítěti jako k individualitě a volit takové metody a prostředky výchovy, aby dosáhli cíle všichni, přiměřeně svým schopnostem.

2. HISTORIE POSLECHU V HV

Historie poslechových činností je úzce spjata s celkovým rozvojem hudební výchovy v Čechách. Jelikož poslech je pouze jednou složkou hudební výchovy, nelze ji od hudební výchovy jako celku vyčleňovat. (Pokud však bereme v úvahu poslech jako samostatnou výchovnou složku, její vývoj je zaznamenán až mnohem později než vývoj hudební výchovy jako celku).

Kolem roku 1900 se u nás konaly první výchovné koncerty. Zásahu na jejich pořádání v Praze měl Komitét pro uměleckou výchovu mládeže. První české koncerty pro mládež uváděl poutavě Adolf Piskáček, tehdy dirigent Akademického orchestru, učitel zpěvu na žižkovském gymnáziu, ředitel Pivodovy školy, a dirigent pražského Hlaholu. Jiné tehdejší výchovné koncerty nebyly uváděny slovem, ale jejich návštěvníci dostali do rukou tištěný „návod“. Po pražském vzoru byly pořádány podobné výchovné koncerty pro děti ještě před první světovou válkou. Všude se začínala rozvíjet snaha přiblížit dětem bohatou a mnohostrannou národní i světovou kulturu. Rady učitelům, jak uspořádat takové koncerty a opery pro děti, podával u nás v odborných časopisech jako první Konrád Pospíšil, význačný hudební pedagog, který se o hudební výchově v Čechách vyjádřil takto: „Obecenstvo se často vymlouvá, že hudbě nerozumí: jsou mnozí lidé, kteří se domnívají, že nehudebník nemůže porozumět vážné větší skladbě hudební. Přemoci tento zastaralý předsudek bylo by velkým vítězstvím dobré věci. Je třeba přesvědčiti inteligenty-nehudebníky, že k vnímání absolutní hudby není třeba znalosti výkonů hudebních, že postačí tu vedle vnímání duše a nezbytného sluchu hudebního, který málokdy chybí, dobrá vůle a systematické vedení... Každému provedení většího díla hudebního by měla předcházeti přípravná přednáška nebo řada přednášek (rozběr skladby u klavíru). Přednášející musí být nejen dobrý hudebník, ale i řečník. Systém výchovy hudební má dvojí úkol : 1) uváděti plody hudebního umění v život, popularizovati hudbu, 2) vychovávat lidstvo hudebně.“

Tentýž K. Pospíšil píše v článku z roku 1906 vůbec poprvé o upotřebením gramofonu ve školské hudební výchově: „Doufejme aspoň, že v době příští získáme ve zdokonaleném gramofonu zásobeném ukázkami z klasických děl instrumentálních levnou a praktickou pomůcku školní.“

Gramofon přestane být pouhou hračkou a nabude velkého významu pro uměleckou výchovu hudební, nejen ve škole, ale i v přednáškách populárních. Firmy vyrábějící tyto stroje, by měly pořídit vhodné kolekce snímků.“

Tento návrh, pronesený necelých dvacet let po objevení první šelakové gramofonové desky na světě, se u nás plně realizoval až asi po půlstoletí. Jsou tedy zjevné souvislosti mezi voláním po reformě vyučování rozvojem koncertního života i prvními snahami po výchově k recepci hudebního díla u dětí. Estetické vnímání hudebního díla bylo vůbec novým prvkem v hudební pedagogice v Čechách.

Na nových světových výzkumech hudebnosti dítěte vystavěl dr. Vl. Helfert svou novější hudebně výchovnou teorii, kterou ovšem opřel i o zkoumání sociální funkce hudby. Zaměřil se na děti, které mají schopnost hudbu recipovat, tedy na velkou masu vnímatelů hudby s utajenou hudebností. Apeloval proto v HV na to, aby se žákům otvíraly pohledy na etický význam hudebních děl. V hudební výchově jako v naukovém předmětu by se měli naučit rozumět hudbě.

V době kolem r.1906 byly v Čechách známy první unikátní snímky gramofonové firmy Columbia mimo jiné s českými zpěváky V. Klimentem, O. Mařákem. Pospíšilův požadavek je o to více průkopnický, že vlastně až kolem r. 1930 byla v Čechách založena továrna na gramofonové desky Ultraphon, a teprve s rozvojem rozhlasu vznikl způsob elektroakustického zápisu zvuku na gramofonovou desku. Současně vznikal náš první nejobsáhlejší archív gramofonových desek na půdě Čs. Rozhlasu, takže využití gramofonové desky ve škole se uvádělo v souvislost s využitím rozhlasu při vyučování. Nastala tedy doba prvního uplatnění gramofonové desky v HV. Nový vynález našel u pedagogů různou odezvu. Jar. Fiala se r.1929 staví ke gramofonu velmi skepticky jakožto k nepříteli rozvoje aktivního provozování hudby. Naproti tomu Fr. Suchý se r.1931 přimlouvá za vybavení škol velkým moderním gramofonem s kolekcí význačných děl orchestrálních, vokálních, komorních a operních. A tak teprve za čtvrtstoletí po Pospíšilově výroku o uplatnění gramofonové desky ve škole nadešel čas k ojedinělým využitím gramofonu v HV a muselo se čekat další čtvrtstoletí, než přišly na školy kolekce dlouhohrajících desek Školní řady Gramofonového klubu Supraphon. Avšak již toto konstatování ukazuje na poměrně přímočarou cestu směrem k receptivní HV v české škole za pomoci gramofonové desky. Brzy se objevily první nahrávky dětských sborů, jako Bakulových nebo Jistebnických zpěváčků.

I když ještě nebyl příliš velký výběr desek, přece jen bylo možno využít v hodinách HV základní skladby Smetanovy, Dvořákovy (Slovanské tance, Rusalka), Janáčkovy (Pilky), Mozartovy a Beethovenovy.

Na tomto materiálu se žáci učili poznávat hudební nástroje, lidské hlasy, formy, opery a sborový zpěv.

Gramofonová deska byla od 30. let plně využívána na prvním místě v Čs. rozhlasu, založeném r. 1923, a jeho prostřednictvím se dostávala i do škol. K tomu sloužila řada výchovných relací o hudebních nástrojích, lidském hlasu, Smetanovi, opeře aj. Postupně přibývalo přímých přenosů z divadel, koncertů, přímo k dětem hovořili skladatelé J. B. Foerster, J. Suk, Jar. Křička, hráli J. Kubelík, J. Heřman, L. Zelenka a další. Vysokou uměleckou hodnotou působila na naše děti tvorba Jaroslava Křičky, který se právě tehdy stával klasickým českým skladatelem pro děti.

Stoupající zájem o výchovné koncerty v období těsně před druhou světovou válkou ukázal značný posun v chápání receptivní hudební výchovy u nás i v zahraničí. Samotné koncerty pro mládež měl však i nadále jen charakter příležitostných akcí, jimž vedle propracovanější metodické koncepce chyběla návaznost na školní osnovy. A tak nová éra těchto koncertů souvisí až s významnými událostmi v našem školství a kulturním životě po r. 1945.

Druhá světová válka

Hudební historii (učivo o skladatelích apod.) se věnovala pozornost spíše na vyšším stupni. V této době nezůstala nepovšimnuta ani možnost využít rozhlas a gramofonových desek. K nim přistoupil brzy jako úplná novinka film, a to speciálně film umělecký či školní (magnetofon byl od roku 1935 užíván jen v rozhlase a do škol se nedostal). Nejvíce byl však stále využíván ve škole rozhlas, který měl poměrně dobře vypracovanou koncepci hudební výchovy pro jednotlivé věkové stupně. Stával se proto velmi vítaným pomocníkem učitelů hudební výchovy na školách. V té době existovalo poměrně dost nahrávek dětských pěveckých sborů, jako s Bakulovými, Jistebnickými, Hrabůvskými, Hořovickými, Baťovskými a Karlínskými zpěváčky.

Poválečná situace

Poválečná doba byla pro hudební výchovu neobyčejně příznivá a pozvedla její úroveň na dosud nebyvalou výši. Přispělo k tomu zřízení vysokých škol AMU a JAMU, a zařazení HV jako povinného předmětu do škol.

V této době začal boj o obsahovou náplň a strukturu školství. V r.1948 byla uzákoněna jednotná škola. Hudebně psychologickou problematikou se začal zabývat Dr. František Kratochvíl. Všímá si hlavně významu hudby při výchově dospívající mládeže, zkoumá vlivy absolutní a programní hudby.

Právě odtud pocházející sledování sémantiky ve výkladech hudebních děl bylo východiskem pro praktickou receptivní HV, jak ji začaly rozšiřovat akce výchovných koncertů, umožněné mimo jiné i rozvojem koncertního života v krajích.

V letech 1945-1948 byly výchovné koncerty vzácností, existovaly pouze v komorní formě.

HV po roce 1953

O trvalé pozornosti, věnované výchovným koncertům od počátku padesátých let svědčí sled celostátních konferencí na toto téma. Počátkem šedesátých let byla založena Hudební mládež. Její činnost má dnes široké zázemí a představuje cennou inspiraci také pro tvorbu výchovných koncertů.

Vývojový trend koncertů pro mládež byl nepřímo ovlivňován i vysíláním školského rozhlasu a televize. Zejména televize se propracovala k řadě hodnotných hudebních pořadů pro různé věkové kategorie. Bezprostředním vzorem nového pojetí koncertů pro mládež se stal cyklus L. Bernsteina s Newyorskou filharmonií, uváděný Čs. televizí. Přinesl snahu o překonání bariéry mezi vážnou a zábavnou hudbou. Protějškem Bernsteinova cyklu se u nás staly v letech 1966-68 výchovné koncerty Janáčkovy filharmonie v Ostravě, připravované a uváděné skladatelem Iljou Hurníkem. Dokázal navázat kontakt s dětským publikem a přiblížit mu svět interpreta i skladatele. Celek, metodicky utříděný, převedl autor do gramofonového kompletu pod názvem Umění poslouchat hudbu.

Podle koncepce a náplně učebnic po r. 1953 byl ve výuce základní složkou aktivní zpěv, poslech hudby a hudební nauka potřebná pro chápání skladeb. Nové osnovy dávaly více možností k rozvíjení hudebních schopností dětí a také k vlastní metodické tvořivosti učitele. Jejich postupný výzkum ukázal na nedostatečné vybavení škol audiovizuálními

pomůckami a na zvětšující se počet hudebně zaostávajících dětí, zaviněný především špatnou elementární hudební výchovou s malým rozvíjením dětské tvořivosti.

K odstranění prvního nedostatku dopomohlo z iniciativy VÚP založení nového Gramofonového klubu – školní řady gramofonových desek, tentokrát již dlouhohrajících, vydávaných spolu s příručkami Poslech hudby (rozbory skladeb, I. Poledňák a kol.).

Podnik Učební pomůcky začal zase s diafilmy pro školní vyučování HV, jako byly materiály o novějších i historických hudebních nástrojích, životopisné filmy o B. Smetanovi, Mozartovi aj.

Zásluhou televize se zrodil v sedmdesátých letech seriál Česká filharmonie hraje a hovoří, provázený slovem šéfdirigenta orchestru národního umělce Václava Neumanna. Tento zdařilý cyklus byl zaznamenán na gramofonových deskách a stal se vítaným obohacením školní fonotéky.

HV po roce 1989

Po r. 1989 dochází k nutné reformě školství. Změnil se celý výukový systém, měnily se učební osnovy, měnila se koncepce vyučování. Do Čech začaly proudit myšlenky o reformě školství a „novém“ způsobu výuky. Ve výuce poslechu se klade velký důraz na aktivní tvořivé činnosti, objevuje se snaha o propojenost s ostatními předměty. Existuje velký výběr běžně dostupných poslechových skladeb. Vznikají různé typy základních škol, které mají v programu rozšiřující výuku hudební výchovy. Ve školách je k dispozici řada učebních pomůcek jako: Orffovy hudební nástroje, kazetový magnetofon, CD přehrávač, televizor, video, DVD mechanika, rozhlas.

V dnešním pojetí jsou poslechové činnosti jedním ze čtyř druhů hudebních činností, které tvoří obsahovou náplň předmětu hudební výchova. Žáci přicházejí do kontaktu s hudbou vlastním zpěvem, instrumentálním doprovodem nebo interpretací, poslechem živé či reproduované hudby. Přirozenou součástí těchto hudebních aktivit je hudebně pohybová činnost, např. pohybové vyjádření výrazových prostředků (rytmus, tempo, melodie, dynamika atd.), taneční aktivita nebo hudebně pohybové hry. Výchovné koncerty se staly samozřejmostí. V současné době se stále hledají nové účinnější metody výuky poslechu, které by dokázaly lépe rozvíjet dětské hudební schopnosti. Tuto kapitolu jsem zpracovala s pomocí publikací V. Drábka¹ a V. Gregora.²

¹ DRÁBEK, V. *ABC výchovných koncertů*. Praha: Olympia, 1987.

²GREGOR, V., SEDLICKÝ, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha 1973.

3. POSLECHOVÉ ČINNOSTI V HUDEBNĚ VÝCHOVNÉM PROCESU

Hudební poslech vychází ze společné hudební aktivity učitele a žáka. Aby hudební poslech na základní škole měl smysl a byl efektivní, musí učitel i žáci respektovat určité zásady. Uvádím zde tři zásady pro výklad hudby, jak je stanovil I. Hurník:

„Budiž řečeno jen to,

1. co je posluchač schopen pochopit
2. co posluchač podrží v paměti alespoň po dobu koncertu
3. co si posluchač při provedení skladby sluchem ověří ...“¹

Pochopení hudebního sdělení a proniknutí do výstavby díla je závislé na kvalitě analytické činnosti posluchače. Učitel i žák zde vystupují jako vnímající subjekty, jsou však stavěni do různých rolí. Žák do objevitelské, učební, osvojovací apod., učitel pak do role motivační, zprostředkovací, řídicí, kontrolní atd. Hlavním úkolem učitele je zajistit dialog mezi dětským posluchačem a recipovanou hudbou. Učitelovy požadavky na utváření posluchačských dovedností a znalostí žáků bývají většinou slovně formulovány, avšak zde, více než v kterékoliv jiné hudební činnosti platí pravidlo střídmosti a účelnosti, a to zejména u dětí mladšího školního věku.

¹ HERDEN, J. *Hudba pro děti*. Praha: H+H, 1992.

3.1 CÍLE A ÚKOLY POSLECHOVÉ ČINNOSTI NA ZŠ

Hudební poslech vychází ze společné hudební aktivity učitele a žáka. Aby hudební poslech na základní škole měl smysl a byl efektivní, musí učitel i žáci respektovat určité cíle. Učitel musí žáky směřovat k vytyčenému cíli pomocí dílčích cílů a plněním různých úkolů.

Cílem hudebního poslechu na základní škole je:

- přispět k celkovému vývoji dětské osobnosti prostřednictvím hudebního rozvoje
- kultivovat žákovu hudebnost v oblasti hudebního sluchu, zpěvního hlasu, smyslu pro rytmus, melodického a harmonického cítění, hudební paměti, představivosti a fantazie
- rozvíjet u žáků receptivní, reprodukční a částečně i produkční schopnosti a dovednosti aktivitami vokálními, instrumentálními, poslechovými a hudebně pohybovými
- učit žáky soustředit pozornost na sledování průběhu hudebního díla
- porozumět hudebně vyjadřovacím prostředkům a společenským funkcím hudby jednotlivých uměleckých epoch
- získat vhled do hudební kultury české i jiných národů
- probouzet hudbou estetické city žáků.

Celým hudebně výchovným procesem by měla být prostoupena snaha učit žáky hudbu vnímat, chápat, prožívat, rozvíjet jejich vnímavost a citlivost k estetickým kvalitám.

Úkolem poslechových činností, jak vyplývá z učebních osnov předmětu, je rozvoj všech hudebních schopností a dovedností – rozvoj hudebního sluchu, rytmického a tonálního cítění, rozvoj hudebně intelektových schopností atd. Žáci při poslechu rozeznávají vokální nebo instrumentální druhy skladeb, sledují a hodnotí jednotlivé hudebně vyjadřovací prostředky a jejich kvality.

Učí se charakterizovat a orientovat se v jednotlivých slohových obdobích, rozumět vztahu mezi obsahem a formou hudebního díla, seznamují se s životy významných skladatelů a jejich tvorbou.

Je úkolem dnešní školy, aby soustavným rozvíjením posluchačských dovedností a schopností otevírala žákům cestu právě k umělecky hodnotným druhům a žánrům hudby.

Z uvedených cílů vyplývají tyto úkoly:

- děti by se měly snažit pozorně a soustředěně naslouchat, jak hudba dovede vyprávět,
- sluchem sledovat pohyb melodie, rozlišit dvě rozdílné melodie,
- uvědomit si rozdílnost obou melodií,
- učit se sledovat pohyb a členitost melodie,
- rozlišovat melodii a doprovod,
- soustředěně sledovat průběh skladby,
- hovořit o dojmech (naznačí to úroveň estetického chápání jednotlivých žáků),
- rozvíjet posluchačské dovednosti a zejména hudební paměť (poznávat úryvky známých písní i výrazné úryvky dříve poslouchaných skladeb),
- rozvíjet vnímavost k poslechovému skladbám a zaměřenou pozornost,
- rozvíjet cit pro členění melodie, pro ukončenost či neukončenost melodie,
- chápat vyjadřovací prostředky hudby,
- poznávat hudební nástroje,
- soustředěné aktivní sledování poslouchaných skladeb,
- rozvíjet estetické cítění žáků, prohloubit jejich vztah k hudbě.

Prostředkem je hudba, která dítě aktivizuje, je dítěti předmětem manipulace, může s ní experimentovat. Hudba, která je zdrojem objevování možností řešení hudebních problémů a podnětem k hudební hře. Původně hravé postupy se ve vyšších ročnících stávají cílevědomou prací. Kapitulu jsem zpracovala s pomocí vzdělávacích programů *Obecná škola*¹ a *Základní škola*.²

¹ PIŤHA, P., HELUS, Z. *Vzdělávací program Obecná škola*. Praha: Portál, 1996.

² Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. *Vzdělávací program Základní škola*. Praha: Fortuna, 1996.

3.2 FORMY POSLECHOVÉ ČINNOSTI

Žáci poslouchají a chápou hudbu především při vlastním zpěvu písní, jsou však schopni chápat hudbu ve větší šíři než mohou sami interpretovat. Proto je učitel vede k poslechu hudby též v živém provedení (zpěv písní, hra na nástroj), které je pedagogicky nejcennější a pro žáky nejpřitažlivější. Vedle toho je však i cenná zvuková nahrávka, která umožňuje seznámení s hudbou, která je dětskému vnímání přiměřená, ale přesahuje reprodukční možnosti dětí i učitele. Nahrávka také zaručuje vysokou úroveň interpretace, čímž si žáci získávají hodnotící měřítka při oceňování přednesu.

Vybavenost škol audiovizuálními technickými přístroji je dnes již nutnost. Poslechová činnost jako výchovný proces může být uskutečňována v různých formách.

Formy poslechu: ¹

1. Přímý poslech živé hudby přednesené

- a) učitelem ve třídě
- b) hudebníky na výchovných koncertech

2. Poslech hudby reprodukované

- a) z CD přehrávače nebo filmového záznamu nebo z DVD záznamu
- b) z rozhlasu, televize.

Každá z hlavních forem má své výhody a nedostatky. Přímý poslech živé hudby přednesené učitelem ve třídě je výhodou tím, že žák se stává interaktivním posluchačem, je přítomen bezprostřednímu dotváření díla hudebníkem. Učitel může zachytit a zopakovat důležité momenty skladby, zdůrazněním melodických, doprovodných, barevných a ostatních prvků. Toto vyčleňování je velmi důležité pro smyslové poznání žáka.

Živá hudba přednesená hudebníky na koncertě má v poslechu na základní škole také své důležité místo. Tím, že se žák stává aktivním posluchačem, třeba jen tím, že se ocitá v přímé blízkosti hudebního tělesa, více se na hudbu soustředí. Zvuk živě hrajícího hudebního tělesa je také mnohem lepší a kvalitnější než například z audio nahrávky. Výchovný koncert ještě k tomu nabízí různé úkoly a otázky pro dětské posluchače, aby se zúžila bariéra mezi jevištěm a hledištěm.

Při poslechu realizovaném ve třídě pomocí nahrávky je velmi důležitá správně zvolená motivace.

¹ HERDEN, J. *Hudba pro děti a mládež*. Praha: SPN.

3.2 FÁZE POSLECHOVÉ ČINNOSTI

Aby poslechová činnost ve výchovném procesu plnila své cíle, je třeba v tomto případě dodržovat určitý metodický postup. I když struktura hodiny vyplývá vždy z charakteru konkrétního díla, se kterým se děti seznamují, přesto je třeba při určení této struktury dodržovat některé zásady. Poslechové činnosti v hodinách hudební výchovy mají většinou podobnou metodickou strukturu. Jednotlivé fáze jsem zpracovala s pomocí publikace H. Váňové a S. Pecháčka.¹

Základní fáze pro učitele při vedení hodiny poslechu :

Příprava dětí na poslech – dlouhodobá

Děti absolvují výcvik specifických poslechových dovedností v praktických hudebních činnostech, sbírají zkušenosti s materiálem hudby.

Určení vzdělávacího cíle

Při určení vzdělávacího cíle musí učitel vycházet ze zkušenosti dětí a přiměřenosti věku dětí. Určením cíle učitel směřuje k efektivní práci v hodině. Pomocí dalších fází a také pomocí hudebních úkolů, které děti plní, děti směřují k vytyčenému cíli.

Příprava dětí na poslech – průpravná cvičení

Průpravná cvičení by měla předcházet každé poslechové činnosti.

Mohou to být hlasová cvičení, rytmická cvičení, pochopení kontrastu v hudbě, improvizací cvičení zaměřené právě na problém, který budeme hledat i v dané poslechové skladbě. Chápeme-li proces poslechu tak, že žák by měl porozumět hudební řeči a pochopíme-li přípravu na poslech jako výcvik specifických dovedností, pak už v této fázi se začíná rýsovat požadavek aktivního osvojování vnímaného díla. Jde o spontánní reakci na vnímanou hudbu, a o slovní interpretaci zážitku. Žák může reagovat jednak pohybem, zpěvem, hrou na dětské nástroje, tedy tím, že si praktickou činností upřesňuje získanou představu, jednak slovy.

¹ PECHÁČEK, S., VÁŇOVÁ, H. a kol. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň ZŠ*. Univerzita Karlova, Praha, 2001.

Motivace

Prvním oddílem poslechové části bývá zpravidla krátký úvod učitele, který má připoutat pozornost žáků ke skladbě, kterou se chystají poslouchat. Učitel by měl být stručný a měl by vycházet ze zajímavého materiálu pro děti (několik slov o skladateli, poznámka o vzniku skladby, letmo načrtnutá, živá charakteristika, krátce, ale výstižně vyprávěný program).

Žáci musí vidět, že učitel má k hudbě vztah (může se například zmínit o svém vztahu ke skladbě a o svých dojmech, což příznivě ovlivňuje vztah žáků k dílu). Ještě nejde o rozbor, ale o navození atmosféry, ve které děti budou se zájmem a pozorně poslouchat.

Motivace musí vycházet z charakteru skladby a z určeného vzdělávacího cíle. Např. navázat na zkušenosti žáků, zazpívat píseň vyjadřující podobný programní obsah, krátký rozhovor o životě skladatele, místo vzniku skladby, zajímavé pohnutky skladatelovy při vzniku skladby. Motivace může být realizována nejlépe formou rozhovoru, ale také třeba formou názornou nebo pomocí exkurze (př. W. A. Mozart – Bertramka apod.). Přiměřená motivace ovlivňuje průběh procesu vzniku estetických prožitků při poznávání hudebního díla. Zaznění neznámé a pro žáky atraktivní ukázky na začátku vyučovací hodiny může navodit atmosféru toužebného očekávání a tím podnítit pracovní aktivitu. Citové zaujetí je nejdůležitějším předpokladem efektivního učení.

Motivace by neměla být nikdy stereotypní, jen slovní, popisující jen původ, charakteristiku díla nebo života autora. Motivací nelze dětem přednášet určitá hotová slovní sdělení, ale je nutné vycházet z konkrétních hudebních faktů písně, díla, například ze specifičnosti jeho vokální a instrumentální podoby, ze srovnání děl podobných nebo výrazně odlišných, ze zajímavé instrumentace, ze složení orchestru, z různé nálady dvou příbuzných děl, z charakteristických stránek života z doby vzniku písně, díla a podobně. Pozorné vnímání díla dává dětem hudební odpověď na mnohá předchozí naznačení. Před vnímáním hudebně estetickým by měli děti mít schopnost záměrně se soustředit, citlivě a intenzivně pozorovat, smyslově i rozumově i esteticky hodnotit realitu v přírodě a všude kolem sebe.

Zadání úkolu

Úkol je opět zaměřen na předem určený vzdělávací cíl, např. upoutání pozornosti na jeden z výrazových prostředků – jaké nástroje se ve skladbě objeví, kolikrát se ve skladbě změní tempo apod. Někdy je také dobré nezadat zpočátku konkrétní úkol, jen zadat, co ve skladbě nejvíce žáky zaujme – např. nezvyklý hudební nástroj, podivná melodie – disharmonie, změny tempa nebo kontrast dynamiky.

Vlastní poslech a rozhovor o skladbě

Při vlastním poslechu jsou žáci bezprostředně osloveni hudbou, učí se vcítit do celkové nálady takové části skladby, která může vyvolat nezbytný efekt okouzlení. Během vlastního poslechu by se žáci měli soustředěně zaměřit na zadaný úkol, ale zároveň se učí vnímat skladbu jako celek.

Rozhovorem dospíváme k nějakému zjištění, poznání, popřípadě upřesnění vlastních postojů. Rozhovor je též důležitý pro rozvoj hudebního vyjadřování. V hudbě je pro děti velice těžké slovně vyjádřit, co je ve skladbě zaujalo. Je dobré proto začínat s úkoly lehkými a srozumitelnými dětskému posluchači. Rozhovor je též pro učitele velkým přínosem, skladba může totiž na každého posluchače působit jiným způsobem a děti se svou velkou fantazií občas dokážou překvapit i nasměrovat druhé.

V rozhovoru zjišťujeme, jak na žáky skladba zapůsobila emocionálně: Zjišťujeme individuální citový ohlas na vnímanou hudbu, zkoumáme příčiny takového „naladění“, hledáme odpovědi na základní otázky (jaká je hudba, proč je právě taková, které prvky to způsobily), posilujeme hudební myšlenku, nejlépe u klavíru, ověřujeme zákonitosti hudební řeči.

V následujícím rozhovoru o díle a jeho rozboru je třeba maximálně využívat aktivit dětí, navazovat na jejich zkušenosti a znalosti. Charakter rozhovoru a rozboru je v jednotlivých ročnících různý.

Zadání druhého úkolu

Učitel připomene život skladatele a zadá další úkol, který se opět váže na vzdělávací cíl. U druhého úkolu lze děti vyzvat, aby si při poslechu představovaly to, co jim skladba připomíná nebo čím na ně působí.

Opakovaný poslech

HUDEBNĚ VÝRAZOVÉ PROSTŘEDKY

Porozumění jednotlivým dílům i hudbě vůbec je podmíněno znalostí hudební řeči a konkrétních děl. To vyžaduje návraty k dané hudbě. Opakování by mělo být systematické.

Má-li si žák poslechovou skladbu zapamatovat, musí ji slyšet několikrát, vždy však s novou motivací, s novými úkoly, v nových souvislostech, a musí s ní hudebně pracovat.

Děti si tak na skladbě uvědomují stále více podrobností, nacházejí svůj vztah k dílu, které na ně nezapůsobilo při prvním poslechu.

Získávají předpoklady k vytváření jistých měřítek, kterými mohou posuzovat ostatní poslouchanou hudbu. Rozebranou skladbu učitel zpravidla opakuje hned po provedeném rozboru, ve kterém žáci hlouběji poznali dílo, případně i skladatele.

Opakovaný poslech v další hodině

Skladbu učitel potom opakuje podle možností i v některých dalších hodinách a občas také opakuje i skladby z nižších ročníků. Při opakování skladby je možné také zařadit více skladeb stejného žánru, formy nebo z tvorby jednoho skladatele. Je dobré spojit rozbor nové skladby s opakováním některé skladby dříve přehrávané, která může sloužit jako kontrast.

Závěr

Učitel seznámí děti se jménem autora a s názvem skladby nebo cyklu, odkud skladba pochází.

Při výběru skladeb pro poslechovou činnost je třeba vycházet z předchozích zkušeností posluchače. Je dobré nejdříve rozhovorem s žáky zjistit, na jaké hudební úrovni se pohybují a co jsou schopni v hudebním světě pochopit a co je dobré dále rozvíjet. Na 1. stupni je důležité začínat s konkrétní představou a konkrétními úkoly, ve vyšších ročnících lze již použít složitější skladbu.

3.4 HUDEBNĚ VÝRAZOVÉ PROSTŘEDKY

Hudebně výrazové prostředky jsou prvky, se kterými se dítě na prvním stupni setkává nejčastěji. Při vstupu do školy se s těmito prvky seznamuje a snaží se je pochopit. Postupem času se učí schopnostem poznávat je, rozvíjet a vyčleňovat z poslouchané skladby. Ještě později mohou být výrazové prostředky nástrojem pro dětskou hudební tvořivost a následnou improvizaci. Výrazové prostředky považujeme za základní prostředek hudebního jazyka.

Porozumět a vnímat hudebně výrazové prostředky v hudbě je nutné žáky naučit. Pochopit hudební díla prostřednictvím hudebně výrazových prostředků se žáci učí pomocí průpravných cvičení i tvořivými činnostmi navazujícími na poslech hudby. Je důležité, aby žáci při hudebních aktivitách, např. při pohybu, hře na nástroje, při improvizaci, řešení hudebních úloh atd. tyto prostředky vnímali a pracovali s nimi. Při poslechu skladby se dříve vnímané prostředky stávají pro žáky známými a lépe vyčlenitelnými. V této souvislosti zdůrazňujeme úlohu pedagoga, který se musí ve své vlastní přípravě zaměřit na dominantní vyjadřovací prostředky díla a vybrat vhodná přípravná cvičení, která budou směřovat k efektivitě práce v hodině.

V hodinách hudební výchovy se zaměřujeme vždy jen na jeden konkrétní výrazový prostředek, který v dané skladbě dominuje nebo je ze skladby snadno čitelný.

Mezi hlavní hudebně výrazové prostředky, se kterými by se žáci mladšího školního věku měli seznamovat, bych zařadila:

- Melodii
- Barvu
- Rytmus
- Tempo
- Dynamiku
- Harmonii
- Instrumentaci
- Formu

3.5 HUDEBNÍ SCHOPNOSTI ŽÁKA V POSLECHOVÉ ČINNOSTI

Hudební schopnosti jsou vlastnosti, které umožňují člověku kontakt s hudbou, vnímat ji, prožívat a aktivně tvořit. Jsou základním předpokladem hudební činnosti. Jednou z mnoha složek, která pomáhá rozvíjet hudební schopnosti jedince, je hudební poslech a především průpravná cvičení.

Uváděné hudební schopnosti jsou rozděleny podle publikace H. Váňové.¹

Schopnosti sluchově percepční

Jedná se o sluchovou orientaci v tónovém prostoru, rozlišování vlastností tónů. Při poslechu a následném rozhovoru s učitelem dítě pomalu začne rozvíjet svou schopnost poznávat v poslouchané skladbě výšku, sílu, délku a barvu tónu.

Aby měl poslech pro žáka význam, prochází žák množstvím sluchových cvičení. Žáci např. sluchem rozpoznávají ve známé písni úmyslně nesprávný (změněný) tón, rozlišují znějící jeden tón od souzvuku dvou nebo tří tónů. Poznávají známou píseň, kterou jim učitel zahraje o oktávu výše nebo níže, než je jejich hlasová poloha, a v té samé tónině ji pak zazpívají.

Schopnosti sluchově pohybové

Při poslechu skladby lze také rozvíjet u žáků schopnosti sluchově pohybové. Děti se učí na poslouchanou skladbu reagovat pohybově (vznesené pohyby při polonéze), učí se jednotlivé tance a v neposlední řadě instrumentálně vyjádřit např. náladu poslouchané skladby. Tyto schopnosti zajišťují soulad mezi motorickým a sluchovým orgánem.

Schopnosti analyticko - syntetické

Analyticko – syntetické schopnosti žákům při poslouchané skladbě pomáhají při vyčleňování základních hudebně výrazových prostředků, ale zároveň také schopnost chápat hudební dílo jako celek. Tyto hudební schopnosti žák při vstupu na základní školu má rozvinuté velmi málo. Teprve soustavným působením pomocí poslechových činností a tvořivých činností navazujících na poslech zajistíme jejich rozvoj.

¹ VÁŇOVÁ, H. *Hudební tvořivost žáků mladšího školního věku*. Praha: Supraphon, 1989.

Rytmické cítění

Rozvoj rytmického cítění v poslechových činnostech je též velmi důležitý. Děti se pomocí této schopnosti učí poznávat nejprve délku tónu, potom počítají jednotlivé takty a později umí zjistit, na kolik dob je daná skladba. Ještě později jsou žáci schopni poznat rozdíl, co poslouchají za tanec, jestli polku nebo valčík. Rozvíjí se pomocí různých rytmických cvičení, deklamací, ale třeba i pohybem.

Tonální cítění

Tonální cítění je schopnost prožívat tonálně výškové vztahy. Tuto schopnost lze rozvíjet pomocí činností navazujících na poslech. Skladbu, kterou děti slyšely, učitel zahraje ještě jednou na klavír, ale záměrně použije v melodii jiné tóny. Děti potom poznávají, kde zazněly špatné tóny.

Harmonické cítění

Harmonické cítění je úzce spjato s tonálním. Je to schopnost chápat konsonance a disonance, analyzovat akordy a určovat harmonické funkce ve skladbě. Žák opět prochází mnoha cvičeními, kde rozeznává počet zahranych tónů najednou. Nejprve začíná s dvěma tóny, dále se počet tónů zvyšuje. Těmito cvičeními docílíme toho, že je dítě schopno rozeznat počet nástrojů, které ve skladbě hrají.

Hudební paměť

Bez hudební paměti je realizace hudebního poslechu nemyslitelná. Umožňuje podržet, uchovat a znovu si vybavit minulé prožitky a zkušenosti. Při poslechu hudebního díla se uplatňuje paměť krátkodobá. Pomocí této paměti žák srovnává části skladby. Při hudební paměti se také dává do pohybu smyslové vnímání, především sluchové. Citová paměť potom umí uchovávat citový prožitek z dané poslouchané skladby. Paměť dlouhodobá pomáhá k pochopení logiky hudebního díla a k orientaci v jeho stavbě.

Hudební představivost

Hudební představivost pomáhá žákům vytvářet hudební představy. U dětí na prvním stupni jsou hudební představy útržkovité. Je tedy opět úkolem učitele, aby představivost dětí neustále rozvíjel.

Hudební představy se formují nejen v poslechu, ale právě v činnostech na něj navazujících. Například ve zpěvu, instrumentální hře, hudebně pohybové výchově a také v dětské improvizaci.

Nejdůležitější při vytváření hudebních představ je však poslechová činnost. Hudební představy, které vznikají při poslechu hudby, jsou pro rozvoj hudebnosti dítěte velmi důležité. Je však třeba poslech spojovat při výuce s ostatními hudebními činnostmi a při poslechu je neopomíjet.

Hudebně intelektové vlastnosti

Hudební myšlení

Hudební myšlení představuje schopnost rychle se orientovat v hudební výstavbě poslechové skladby a schopnost reflektovat ji. Také chápat hudební i mimohudební vztahy v poslechové skladbě. Hudební myšlení je sice spojeno s reálně poslouchaným dílem, ale pokračuje v operacích s představami.

Estetické vnímání

Estetické vnímání a hodnocení hudebních děl je schopnost uskutečnit hudební prožitek, porozumět obsahu a výstavbě hudebního díla a vytvářet estetické soudy a postoje.

U této schopnosti je velmi důležitý výběr skladeb, které učitel pro poslech vybírá. Měly by to být skladby, které jsou děti v daném věku schopny esteticky vnímat.

Hudebně tvořivé schopnosti

Je to schopnost vytvářet prožitek evokovaný strukturou hudebního díla při jeho vnímání a umělecké interpretaci, improvizovat nové hudební útvary a vytvořit relativně nové hudební dílo.

Hudební schopnosti jsou rozvíjeny po celou hodinu poslechu, a to jak v rámci průpravných cvičení, při poslechu určité skladby, tak i v tvořivých činnostech.

3.6 VÝVOJ POSLECHOVÝCH ČINNOSTÍ V PRŮBĚHU 1. – 5.

ROČNÍKU

Poslech hudby je na prvním stupni ZŠ zaměřen především na skladby vokální, jež jsou pro děti nejpřístupnější, a teprve postupně přistupují ve větší míře drobné instrumentální skladby. Čím starší žáci, tím se poměr těchto druhů skladeb vyrovnává. Pokud je to možné, je třeba spojovat poslech se zpěvem – žáci se učí píseň, kterou nejprve poslouchají. Zpočátku je poslech ve výuce zaměřen především na to, aby děti získaly k hudbě citový vztah. Později si osvojují základní představu o nejjednodušších druzích hudebních skladeb (různé typy tanců, písní, pochod, drobné programní skladby) a o jejich stavbě. Ve výběru skladeb k poslechu se výrazně uplatňují skladby pro děti a je zdůrazněn podíl tvorby novější, zejména skladeb našich současných skladatelů. Informace o skladatelích se omezují na nejmenší míru a vychází se z jednotlivých skladeb a hudebních žánrů.

Připravenost žáka na poslech hudby je základní cestou k pochopení hudebního díla. Žák nejprve prochází v hodinách hudební výchovy takzvaným přípravným obdobím, ve kterém se prostřednictvím souboru činností učí chápat hudební řeč. Tyto činnosti představují teoretické hudební znalosti na určité úrovni odpovídající věku žáka a dále praktické dovednosti, které je žák schopen později aplikovat na danou skladbu či v tvořivém procesu.

Úroveň poslechových dovedností se v průběhu 1.-5. ročníku základní školy vyvíjí.

V prvním ročníku musí učitel dětem především sám vyprávět o poslouchané skladbě. Děti se učí vystihnout pocit nebo náladu skladby – je-li to skladba smutná nebo veselá, rychlá nebo pomalá apod. Učí se tak nenásilnou formou základy výrazových prostředků. Než jsou děti samy schopny hudbu charakterizovat, mohou vybírat z několika charakteristik vyslovených učitelem nebo společně vybírat nejvhodnější slovo, které by se pro danou skladbu hodilo. Při poznávání díla učitel využívá nejvíce srovnávání. Nové jevy demonstruje především na kontrastních skladbách. Na základě kontrastu se děti učí rozeznávat v písních a skladbách rozdíly mezi jednotlivými částmi a tak i stavbu jednoduchých hudebních děl.

Jak již bylo řečeno, v prvním ročníku především jde o první seznámení s hudbou. V první třídě se žák snaží rozpoznávat zvuk od tónu, mužský hlas od ženského a dětského, řeč od zpěvu. V oblasti instrumentální potom žák rozeznává rozdíl mezi zvukem jednotlivých hudebních nástrojů. Také se učí tyto kontrasty slovně vyjádřit.

V druhém ročníku je už výchovně vzdělávací cíl zaměřen na slovní vyjadřování dětí, které se tak učí vyjádřit postoj k poslouchané skladbě. Pracuje se nejméně se čtyřmi poslechovými skladbami za rok a žák by měl dokázat vyjádřit pohybově jejich charakter. Začíná první poznávání hudebně výrazových prostředků.

Ve třetím ročníku jsou děti schopny se relativně dobře vyjádřit o dané poslouchané skladbě. Dovedou pojmenovat náladu, kterou skladba vyjadřuje a dokážou říci, co jim skladba připomíná. Učí se srovnávat skladby podobného charakteru a poznávat rozdíl mezi skladbami kontrastními. Dále se snaží poznat hudební žánr, například rozdíl mezi hudbou slavnostní a populární. Pomalu se učí poznávat jednoduché hudební formy jako např. píseň. Dále poznávají hudební nástroje a jejich barvu. Například violoncello, akordeon, lesní roh, tuba, cembalo, činely. Osvojují si pojmy polka, menuet, rocková hudba. Učí se rozlišovat charakter melodie (vzestupná, sestupná, lomená). Stále také pohybově vyjadřují charakter melodie.

Ve čtvrtém ročníku základní školy by děti měly umět už dobře vyjádřit svůj postoj k poslouchané skladbě a učit se vyčleňovat hudebně výrazové prostředky. Snaží se o rozlišení melodie od doprovodu a učí se poznávat jednotlivé formy (dvojdílná a, b, trojdílná a, b, a). Také se děti učí poslouchat a rozeznat písně lyrické a žertovné. Seznamují se s našimi významnými skladateli a jejich tanečními skladbami (B. Smetana, A. Dvořák), polka, valčík.

Pátý ročník je potom zaměřen na pochopení rozdílnosti hudby polyfonní a homofonní. Učitel se snaží, aby žáci pochopili základní společenskou funkci hudby.

Kapitolu jsem zpracovala s pomocí školních vzdělávacích programů *Obecná škola*¹, *Základní škola*² a *Škola porozumění*.³ Zjistila jsem, že vzdělávací programy *Obecná škola* a *Základní škola* se v cílech poslechových hodin v zásadě neliší. *Škola porozumění* se zaměřuje především na rozvoj žákovy tvořivosti, využívá ve výuce moderní metody, jako je např. projektová metoda, a snaží se o komplexnost hudební výchovy. Poslechová činnost zde není oddělena od ostatních složek, ale možná právě proto je poslechová činnost méně frekventovaná.

¹ PÍŤHA, P., HELUS, Z. *Vzdělávací program Obecná škola*. Praha: Portál, 1996.

² Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. *Vzdělávací program Základní škola*. Praha: Fortuna, 1996.

³ BERAN, V., KORDA, J. *Vzdělávací program Škola porozumění*. Praha 2004.

3. HUDEBNĚ TVOŘIVÉ ČINNOSTI NAVAZUJÍCÍ NA POSLECH HUDBY

Evropská i světová vzdělávací soustava se nachází v období výrazných změn. K prostředkům, které umožňují řešit současné náročné úkoly a překonávat nedostatky, patří i nové koncepce vyučování. Mezi nimi se uplatňují zejména ty, které jsou více zaměřeny na žáka, na samostatné učení, na přenesení větší odpovědnosti za výsledky na žáky, na větší zapojení žáků do řízení, diagnostiky apod. Tyto koncepce se vyznačují vyšší odpovědností, kooperací, respektováním individuality žáka s jeho specifickými potřebami a zájmy, a také větším důrazem na rozvoj kreativity žáků.

Tvořivost v lidské činnosti je jedním z nejvýznamnějších fenoménů dalšího rozvoje společnosti a má své důležité místo i v systému výchovy a vzdělávání. Změněné společenské podmínky přinášejí i nové a náročné požadavky na invenci a kreativitu současného žáka.

4.1 HUDEBNÍ TVOŘIVOST

Hudební tvořivost je jednou z nejdůležitějších cest jak přivést dítě k tomu, aby se hudba stala jeho životní potřebou. Hodnocením svých tvořivých výtvorů si žáci utvářejí první estetické soudy a tuto dovednost později uplatňují i při svých hodnoceních hudebních děl, jež jsou svou strukturou i obsahem přiměřená jejich chápání. Kreativita znamená vytvoření něčeho nového a užitečného s pomocí představivosti, schopnosti nalézat nová, originální řešení problémů.

Dětská hudební tvořivost se projevuje v mnoha formách hudebních činností. Rozvoj tvořivosti u žáků je přirozenou součástí kterékoli hudební aktivity. Při vstupu do školy dítě ještě nezná noty a jeho hudební představivost není tolik rozvinutá, aby bylo schopno svůj projev zachytit graficky. Teprve postupným osvojováním notového písma je schopno tvořivost dále rozvíjet.

4.2 PODMÍNKY PRO ROZVOJ DĚTSKÉ HUDEBNÍ TVOŘIVOSTI

Základní předpoklad pro tvořivost u dítěte je rozvoj hudebních schopností, zásoba hudebních představ a prožitků, které dítě registruje hudebním vnímáním.

Dětská hudební tvořivost je podmíněna několika faktory: psychologický předpoklad, pedagogický vliv, vliv rodiny a prostředí.

V psychologickém ohledu záleží na rozvoji hudebních schopností, které jsou nezbytné pro hudební tvořivost. Hudební sluch zajišťuje citlivost k hudebnímu materiálu. Tonální cítění umožňuje dítěti orientovat se v dané tónině a udává směr vokálním a instrumentálním projevům. Rytmické cítění je velmi úzce spojeno s dětskou řečí. Dítě se učí rytmizovat různé texty už v předškolním věku. Paměť je schopnost, bez které je tvořivost nepředstavitelná. Ukládá dětské hudební prožitky a představy. Představy jsou dalším předpokladem úspěšné tvořivosti. Je důležité, aby si dítě umělo představit hudební prvky, potom je schopno prvky měnit a vytvářet nové.

Také některé projevy nevědomí mohou ovlivnit dětskou tvořivost. Je to imaginace, snění, inspirace a intuice. Imaginace je vybavování představ, u dětí spojené s hrou. Snění navazuje na imaginaci, kde dítě nechává plynout hudební představy. Inspirace je náhlý nápad, který dítě záhy realizuje. Tvořivé výsledky jsou doprovázeny radostí dítěte. Intuice je náhlý vhled do situace. Je to bezprostřední náhodný „aha efekt“.

Pedagog hraje nemalou úlohu v rozvoji dětské hudební tvořivosti. Některé učebnice HV jsou v tomto ohledu nevyhovující. Záleží na osobnosti pedagoga, který s učebnicemi umí tvořivě zacházet a dokáže děti upoutat nápady vlastními a originálními. Aby učitel v žákovi probudil a objevil tvořivé schopnosti, musí učitel sám mít v sobě určitou míru tvořivosti.

Vliv prostředí a rodiny má též obrovský vliv. Rodina jako primární sociální skupina tvoří základ v rozvoji dětské tvořivosti. Bohužel v dnešní uspěchané době rodiče na dítě nemají čas. Dítě si tak vyhledává oporu u ostatních spolužáků, kteří většinou upřednostňují hudbu populární.

4.3 DĚTSKÁ TVOŘIVOST V HUDEBNĚ VÝCHOVNÉM PROCESU

Rozvoj kreativity dětí je součástí komplexní výchovy jejich tvořivé osobnosti. Specifickou vlastností výchovy hudbou je aktivizace všech tvořivých schopností osobnosti dítěte. Práce učitele v hudební výchově se dotýká všech kladných vlastností žákovy osobnosti. Žáci mají prožitek z toho, co je zajímavé a na čem se aktivně podílejí. Pro učitele je tedy velmi důležité používat kvalitní přitažlivou motivaci a vhodně volit učivo. U učitele se předpokládá, že zná individuální zvláštnosti svých žáků, aby v každé činnosti mohl vycházet z úrovně jejich schopností a dovedností. Učitel by měl umět využít zážitkové situace, zaujetí dětí a rozvinout každou příležitost jejich hudebního projevu.

Žáci se učí naslouchat hudebním projevům, když je za vedení učitele sami tvoří.

Například:

- podle daného rytmu tvoří melodii,
- melodizují slova, říkadla,
- doplňují neúplné melodie
- tvoří různé závěry k daným melodiím,
- zrakem i sluchem se orientují v notovém zápise i ve znění melodie písně,
- pronikají do zákonitostí hudebního vyjadřování,
- všímají si formy,
- učí se vnímat jednoduchý dvojhlas.

Na základě těchto dílčích činností a operací pak žáci uvědoměleji hudebně vnímají, snáze pronikají do stavby písní i jednoduchých poslouchaných skladeb, tříbí si hudební představivost a sluchovou orientaci. Žáci se též učí navzájem porovnávat charakterem rozdílné písně nebo skladby. Také jakýkoli pohybový projev podle hudby předpokládá již určitou kvalitu poslechových dovedností. To naznačuje, že poslechové činnosti mají v hudební výchově nemalou důležitost a nelze tento fakt na základní škole opomíjet.

Dětská tvořivost musí vycházet z jejich zkušenosti. Tuto zkušenost žák získává ve všech hudebních činnostech, ale především v činnostech poslechových. Současná hudební výuka málo doceňuje vazbu mezi poslechovou a tvořivou činností. Přitom obě činnosti mají mnoho společného, pracují s hudebně vyjadřovacími prostředky a formotvornými prvky.

Tvořivé činnosti mají pro poslech velký význam. Pomáhají dětem porozumět skladbě, pochopit výstavbu díla. Hodnocení vlastní hudební práce je nedocenitelnou zkušeností pro utváření vlastního úsudku a následně postoje k dílu.

Prvořadým úkolem tvořivých činností je osvojení základních prvků hudební řeči. Na prvním stupni ZŠ by to měly být především melodie, rytmus, text a barva zvuku.

Dále potom tempo a jeho změny, dynamika, artikulace, frázování. Žáci se též učí mít povědomí o jednoduché hudební formě a žánrech.

Osvojování hudební řeči pomocí tvořivých činností má určitý vývoj:

- orientace v základních vlastnostech tónů, jejich analýza, experimentování s nimi, zařazení do souvislostí formou hádanek a her,
- získávání první zkušenosti s výrazovými prostředky hrou na ozvěnu,
- pokus o vlastní smysluplné seskupení tónů, v něm schopnost analyzovat kvalitu každého prvku,
- samostatně vytvářet hudební útvary, uvědomovat si srozumitelnost vyjadřovacích prvků ostatním, rozumět dílu jako celku složenému z mnoha prvků.

Dětská hudební tvořivost se realizuje ve dvou základních formách :

- 1) Improvizace – činnost, která v daném okamžiku spojuje vznik hudebního nápadu a jeho okamžitou realizaci
- 2) Komponování – experimentální činnost časově náročnější, později převedena do notového zápisu.

Pro prvotní tvořivou činnost dítěte je typická improvizace, proto se v kapitole zaměřuji především na improvizací prvky.

Při vstupu do školy ještě dítě není schopno tvořivou činnost rozvíjet samo.

Ale při správném vedení a rozvoji hudebních schopností a dovedností lze je později dovést až ke kompozičním činnostem.

Improvizace

Při poslechu skladby vnímané dílo mobilizuje žákovu snahu napodobit slyšené, vyjádřit emocionální obsah skladby nebo vytvořit skladbu s obdobnou formou.

Postup při rozvoji tvořivých schopností v poslechové hodině:

- Poslech skladby
- Opakovaný poslech
- Společná diskuse o použitých hudebně výrazových prostředcích
- Pokusy o nápodobu
- Společná hodnocení prvních improvizčních pokusů
- Opravy a další experimentování
- Hodnocení
- Zápis zdařilých improvizací

Ve vlastní experimentální činnosti zkouší žáci uplatňovat získané poznatky a dovednosti, které se pomocí vlastní tvořivých schopností postupně rozvíjejí. Tedy i úkoly pro rozvoj tvořivosti by měly mít charakter rozvoje a systematickou posloupnost.

Například:

Experimentální činnost vztahující se k výrazovému prostředí melodie.¹

Postup při rozvoji tvořivých dovedností u melodie:

- nápodoba melodických modelů
- obměny zadané melodie
- dokončování odpovědí k melodickým otázkám
- tvoření melodie v daném tónovém prostoru
- improvizace melodie
- melodizování rytmu
- vlastní tvorba melodie na rytmizovaný text
- tvorba melodie podle daného charakteru

Komponování

Komponování je tvůrčí proces. Je často zdlouhavou prací skladatele, který postupuje podle předem stanoveného myšlenkového plánu svého budoucího díla a hledá možnosti adekvátního vyjádření hudebního obsahu. Výsledkem kompoziční práce bývá zpravidla notový zápis hudební skladby.²

¹ PECHÁČEK, S., VÁŇOVÁ, H. a kol. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň ZŠ*. Univerzita Karlova, Praha 2001.

² VÁŇOVÁ, H. *Hudební tvořivost žáků mladšího školního věku*. Praha: Supraphon, 1989.

5. TVOŘIVÉ ČINNOSTI V PRAXI

Výuka hudební výchovy může být pojímána různými způsoby. Někteří pedagogové se přiklánějí k tradiční výuce, jiní se snaží rozvíjet žákovu hudebnost novými způsoby. Mým zájmem bylo hledat efektivní metody především pro poslechové činnosti na prvním stupni ZŠ.

Nejprve jsem se pokusila o nový výběr poslechových skladeb pro děti této věkové kategorie. Prostudování příslušných učebnic HV mi poskytlo inspiraci, ale přineslo i zjištění, že v učebnicích spousta krásných a zajímavých skladeb chybí. Především je málo zastoupeno období 1. pol. 20.stol., opomíjena je i hudba jiných kontinentů. Dětem lze také předvést, co všechno je možné za hudbu považovat. V dnešní době to jsou i zvuky v elektronické podobě. Samozřejmě je nutné zohlednit výběr skladeb věku žáků, ale mé zkušenosti z ročního pedagogického působení ve 3.třídě jsou velmi dobré. Ověřila jsem si, že když je poslech skladby předem dobře promyšlen a zajímavě podán, děti porozumí i skladbám zdánlivě těžko srozumitelným.

Vhodnost skladeb, které navrhuji pro poslech ve 3. ročníku, jsem si ověřila v praxi. Aktivizací dětí prostřednictvím různých úkolů a her jsem se snažila rozvíjet jejich tvořivost. Průběh hodin i jejich reflexi jsem zaznamenala.

Průpravná cvičení jsou nezbytnou součástí hudebně poslechových činností. V návrhu vlastních cvičení vycházím ze seriální techniky, kompoziční metody avantgardních skladatelů 20. století.

Ve své pedagogické práci vedu děti k tomu, aby si dokázaly informace spojovat do souvislostí. K tomu mi pomáhá projektová metoda a metoda kooperativního vyučování, kterou často využívám právě v hudební výchově.

V neposlední řadě se zabývám i současným trendem počítačové výuky a jejím využitím v hudební praxi. Jelikož mám možnost učit na základní škole, která si vytvořila vlastní školní vzdělávací program, který je nakloněn všem novým způsobům výuky, nebyl pro mne problém všechny tyto metody ve své třídě vyzkoušet.

5.1 VÝBĚR SKLADEB K POSLECHU

Je zřejmé, že výběr skladeb musí odpovídat blízkým i perspektivním cílům, které škola sleduje. Kromě vlastního rozvoje žákovy hudebnosti jde především o přípravu na budoucí samostatný hudební život jako součást společenských vztahů. Poslechová činnost, jejímž cílem je naučit žáka rozumět hudební řeči, by se měla stát jakousi školou hudebního myšlení.

Takový výběr skladeb by měl splňovat určitá kritéria vzhledem k funkci hudby ve společnosti, vztahu posluchače ke skutečnosti. Budou v něm především zařazena díla prověřená z hlediska historického vývoje, z hlediska srozumitelnosti a přístupnosti pro posluchače daného věku a také z hlediska možností výchovného využití.

5.1.1 VLASTNÍ NÁVRH NA VÝBĚR POSLECHOVÝCH SKLADEB

AUTOR	NÁZEV DÍLA	TŘÍDA	ZAMĚŘENOST
B. Smetana	Luisina polka	3,4	2/4 takt, rozvoj pohyb.dov., obsah hudby
	Vltava (Má vlast)	3,4	Mimohudební obsah
	Prodaná nevěsta (duet Kecalá s Jeníkem – „Znám jednu dívku...“)	3,4	Obsah, vokální a instrumentální hudba.
	Prodaná nevěsta (Pochod komediantů)	1,2	Hudební nástroje, pohybová improvizace

A. Dvořák	Slovanský tanec č.2	3,4	Rytmus, hudební nástroje, pohyb.
	Romantické kusy (Tocattina)	4	Sólo a doprovod, romantismus, hudební nástroje
	Symfonie č. 9 Z nového světa (Largo)	4	Dynamika, emocionální působení, hudební nástroje
B. Martinů	Loutky (Colombína tančí)	5	Obsah, hudební nástroje, pohybová improvizace
I. Hurník	Na shledanou, vlašovičko!	2	Obsah písně, zpěv, struktura písně.
J. Křička	Mlýn	1	Zpěv, text, dětské hlasy
Václav	Afrika	2	Zpěv, text, dětské hlasy
Trojan	Boty	1	Zpěv, text, dětské hlasy
J. Šlitr, J. Suchý	Dítě školou povinné	2	Zpěv, text, dětské hlasy
	Máme rádi zvířata	2	Zpěv, text, dětské hlasy
K. Mareš, J. Štáidl	Hvězda na vrbě	5	Zpěv, melodie, text, dětské hlasy
Z. Petr	Prázdninová	2	Zpěv, text, dětské hlasy
B. Britten	Slavnost koled – Deo gratias	5	Tradice, melodie, sborový zpěv
F. Kumpera	Co naší zemi sluší	1	Zpěv, text, dětské hlasy

P. Eben	Zelená se snítka (Sedmikráska, Podzim, Vlaštovičky, Vrbová píšťalka)	2,3,4	Obsah písní, texty, zpěv
	Sklenice a talířek (Karel Šiktanc)	1,2	Zpěv, text, dětské hlasy
C. Debussy	Moře (Hra vln)	3	Nástroje, zvukomalebnost, obsah
	Sirény	4,5	Lidské hlasy ve funkci hudebních nástrojů nebo různých zvuků
J.J. Ryba	Česká mše vánoční (úryvek – začátek)	3,4,5	Lidové zvyky, tradice, text, vokální a instrumentální hudba
Werich a Voskovec	Klobouk ve křoví	3	Text, improvizace
W. A. Mozart	Malá noční hudba (Menuet)	3	Hudební nástroje, dějinné souvislosti, komorní hudba
M. Ravel	Bolero (úryvek)	3,4	Rytmus, nástroje, pohyb
A. Vivaldi	Čtvero ročních dob (Jaro – 1.věta)	3,4	Obsah, nástroje, orchestr-solo,
Filmová hudba-V. Trojan	Žabák – Císařův slavík	1	Hudební nástroj, obsah, instrumentální improvizace
A. Honneger	Pacifik 231	3	Obsah,tempo, gradace, instrumentální improvizace
C.Orff	Carmina Burana (O Fortuna)	3	Emocionální působení, dynamika, tempo, dramatická improvizace

C. Saint Seans	Karneval zvířat (Slon, Labuť)	1,2,3,4	Dynamika, barva, hudební nástroje, obsah, pohybová improvizace
F.Mendelsso n-Bartholody	Svatební pochod	3	Slavnostní hudba, pochod, rytmus
N.A.Rimskij- Korsakov	Let čmeláka z opery Pohádka o caru Saltánovi	1,2	Obsah, hudební nástroje, pohybová improvizace
P.I. Čajkovskij	Panenka stůně	2,3	Nástroje, emocionální působení, obsah
S. Prokofjev	Pět'a a vlk	1,2	Obsah, hudební nástroje
M.P. Musorgskij	Obrázky z výstavy (Chatrč na kuřích nožkách – baba jaga)	3	Kontrast, výrazové prostředky, spontánní pohybová improvizace
Orientální hudba	Japonská lidová píseň Marimo	3,4	Zvláštnosti kraje, melodika, rytmus
Orientální hudba	Tradiční indická hudba	4,5	Zvláštnosti kraje, melodika, rytmus
M. Nyman	The Piano (úryvek)	5	Hudební nástroj, emocionální působení, filmová hudba
L. Armstrong	Zpěv	3,4,5	Charakteristika Armstrongova zpěvu, hudební nástroj, improvizace
Jaroslav Ježek	Bugatti step	5	Rytmus, improvizace
B. Bartók	Rumunské tance (1.tanec – nahrávka housle a klavír, orchestrální)	5	Zvukový rozdíl nástrojového obsazení dvou nahrávek

Středověký tanec	Tri Yann	3	Rytmus, melodie, hudební nástroje, pohyb - tanec
Africká hudba – Létaující koberec	Jedna ze skladeb	4	Rytmus, tradice, obřady
Relaxační hudba	Různý výběr, běžně dostupné	2,3,4,5	Uvolnění, uklidnění, emocionální působení, prvky muzikoterapie
A. L. Weber	Píseň z muzikálu CATS , píseň Memory	4,5	Melodie, zpěv
	West side story I'm so pretty	4	Obsah, zpěv
Píseň z dětské opery	Brundibár	5	Obsah, dětské hlasy
Jihoafrické spirituály	I pharadisi	5	Zpěv, spirituál
	Oh freedom	5	Zpěv, spirituál

Tabulku jsem vytvořila s pomocí publikace F. Sedláka.¹

¹ SEDLÁK, F. a kol. *Nové cesty hudební výchovy*. Praha 1983.

5.1.2 PRÁCE S POSLECHOVÝMI SKLADBAMI PRO 3. ROČNÍK ZŠ

Třída, ve které momentálně učím, se poslechovými činnostmi zabývala jen okrajově, snažila jsem se tedy vést žáky k tomu, aby se naučili naslouchat hudbě a zároveň aby hudbu vnímali se zájmem.

Poslechovou činnost bylo nutné vždy pojmout zábavnou formou tak, aby děti zaujala opravdu hned zpočátku. I když se zdá, že můj nápad s výběrem první ukázky Carmina Burana není vhodný z důvodu složitosti hudební výstavby, skladba měla nemalý úspěch. Tomuto dílu jsem věnovala více vyučovacích hodin. V dalších poslechově zaměřených hodinách jsem vybírala skladby s ohledem na určitou historickou posloupnost. Děti získávaly představu o časovém zařazení jednotlivých skladatelů (samozřejmě jen povrchně) a rozšiřovaly si tak svůj kulturní rozhled.

U metodických návrhů, které jsem měla možnost vyzkoušet v praxi, uvádím také reflexi z hodin. Všechna uváděná průpravná cvičení jsem též vyzkoušela v praxi.

Při práci v hodinách jsem se snažila dodržovat výše zmiňované fáze poslechu:

- určení vzdělávacího cíle
- průpravná cvičení
- motivace
- zadání úkolu
- vlastní poslech
- rozhovor o skladbě
- zadání druhého úkolu
- opakovaný poslech
- rozhovor
- závěr

Carl Orff : Carmina Burana (O Fortuna)

Výchovně vzdělávací cíl

Vytváření základních poslechových dovedností, tj. soustředěnost, ukázněnost při poslechu.

Emocionální prožitek při poslechu hudebního díla. Vyjádření emocí pomocí barev.

Průpravná cvičení – sluchová

Děti sedí u klavíru. *Jakou měl pan skladatel asi náladu, když psal tuhle skladbu?*

Učitel hraje na klavír krátké ukázky z různých skladeb – veselé, smutné, bouřlivé, kontrastní.

Děti se učí vyjadřovat náladu a pocity z hudby.

Motivace

Ráda bych vám pustila hudbu, bude to vážná hudba. Co je to vlastně vážná hudba ?

Následuje rozhovor.

Zadání úkolu

Pustím vám skladbu, která není na poslouchání úplně jednoduchá.

Vášim úkolem bude vybrat si barvy, které vám skladba připomíná a namalovat ji.

Zkusíme si totiž dnes namalovat hudbu. Potom si o výkresech popovídáme.

Snažím se o navázání mezipředmětových vztahů, tentokrát bude hudební výchova provázána s výchovou výtvarnou.

Vlastní poslech

Při prvním poslechu děti sedí a pozorně poslouchají. Po skladbě si jdou vybrat barvy a začnou vlastní práci.

Při malování hudebního obrazu učitel pouští poslechovou skladbu opakovaně.

Rozhovor nad malovanými díly

Proč sis vybral zrovna tyhle barvy ?

Co jsi namaloval ?

Co se na obraze děje ?

Každý má prostor pro obhájení vlastní práce.

Touto skladbou se budeme zabývat ještě příští hodinu, jen vám povím, kdo je autorem díla a jak se dílo jmenuje.

Reflexe z hodiny

Protože se děti s podobnou činností ještě nesetkaly, nápad je velmi nadchl. Od té doby, co se uskutečnila tato hodina, se vždy děti ptají, kdy opět budou malovat nějakou hudbu. Poslech Carminy Burany je velmi ohromil a moc se jim zalíbil. Několik dětí hned v úvodu poslechu už vědělo, co namalovat, některé však přece jen dlouho přemýšlely, co by vlastně měly malovat. Abstraktní myšlení a jeho rozvoj u dětí je velmi individuální a tak někteří zpočátku nepochopili úplně dobře zadání. Je také možné, že jsem úkol zadala nejasně. Děti byly dříve zvyklé malovat jen to, co viděly nebo znaly. Proto se jim úkol zdál neuchopitelný. Nakonec v průběhu poslechu ale všichni začali pomalu malovat. Musím potvrdit, že několik namalovaných obrazů bylo velmi abstraktních a zdařile provedených. Další malby byly typu konkrétního zobrazení. Někomu hudba připomínala např. hudbu z populárního filmu Pán Prstenů, tak maloval hradby nebo bitvu. Někomu zase hudba připomínala válku nebo přírodní krajinu – např. strom a nad ním havrany. Během malby děti žádaly, abych pouštěla hudbu znovu. Podle mého názoru na děti skladba zapůsobila díky dynamickému kontrastu a velké dramatičnosti. Po práci děti všechna díla shromáždily na zem a hodnotily je. Každý měl prostor pro sebevyjádření a obhájení svého obrazu.

2. hodina

Výchovně vzdělávací cíl

Poznávat hudebně výrazové prostředky – dynamika. Dokázat slovně vyjádřit, jak hudba působí.

Průpravná cvičení - sluchová

Na dirigenta

Hra je pro oživení učiva o hudebních výrazových prostředcích. Nejdříve si žáci z mých gest při dirigování odvodí, co musí dělat, aby „sbor“ zrychlil nebo zpomalil, přidal na dynamice nebo ztišil atd. Každý žák si vybere píseň, kterou by chtěl dirigovat, může si promyslet, jak chce, aby píseň „pod jeho taktovkou“ vypadala. Před pěvecký sbor (třída) předstoupí jen ten, kdo chce.

Motivace

V minulé hodině jsme si pouštěli skladbu, která vás hodně zaujala a moc se vám líbila. Proto jsem se rozhodla, že vám ji dnes ještě pustím, abyste si ji mohli lépe zapamatovat.

*Kdo z vás si skladbu pamatuje? Co se ve skladbě hodně stříдалo? (nahlas a potichu)
„Nahlas“ a „potichu“ se nějak v hudbě říká. Je to piano a forte.*

Jak dirigent diriguje piano a jak forte? Vyzkoušíme.

Zadání úkolu

Budeme opět poslouchat skladbu a vy budete sledovat, kolikrát se ve skladbě změnila síla zvuku, kolikrát se piano měnilo na forte a zase zpět. Napíšete mi na papír, jak vypadá ve skladbě síla. Děti budou psát f, p, f.

Vlastní poslech skladby a rozhovor o skladbě

Děti se pozorně soustředí na odlišení kontrastních částí skladby.

Jak se měnila síla ve skladbě? Čím to bylo? Jaké nástroje se o to zasloužily?

Děti hodně říkají, že hlavně velký činel a bubny. *Příště už tedy budeme vědět, že když pan skladatel chce vytvořit hudbu dramatickou, použije zrovna tyto nástroje a hudba bude forte.*

Zadání dalšího úkolu

Vášim posledním úkolem bude ve skupinkách nacvičit scénku, která by souvisela s poslouchanou skladbou. Potom ji na hudbu předvedete.

Děti mají chvíli na nacvičení scénky, potom ji jednotlivé skupinky předvádějí.

Opět se zde objevuje návaznost na dramatickou výchovu.

Závěr

Připomeneme si název skladby a jméno autora (děti si je pamatovat nemusí)

Reflexe z druhé poslechové hodiny

Při otázce, zda si děti pamatují název skladby a autora, mne děti svojí správnou odpovědí příjemně překvapily. Nácvičení scénky, během něhož jsem hudbu nepouštěla, trval 10 – 15 minut. Výsledek práce byl velmi zajímavý. Všechny výstupy, předváděné již při hudbě, se velmi povedly a v podstatě se svým tématem od sebe nijak zvlášť nelišily. U všech se objevil motiv boje z historické doby. Děti perfektně využily i různých kulís a imaginárních předmětů. Jedna skupina nacvičila scénku takto: začátek – nejprve přicházejí strážce proti sobě, každá stráž zůstane u svého vchodu. Potom přicházejí dva muži (králové) proti sobě. Usedají proti sobě ke stolku. Když se v první části skladby hudba zpomalovala a ztišila, muži počali hrát šachy. Při zaznění bicích nástrojů a začátku dramatické části se jeden rozčílil, potom se oba začali prát a ve finále se oba objali a usmířili.

3. hodina (hodina se vztahuje k výrazovému prostředku dynamika a navazuje na hodinu předchozí)

Výchovně vzdělávací cíl

Poznávání výrazového prostředku dynamika, orientace v notovém zápise.

Je třeba vybrat jednoduchou písničku, ve které lze najít také kontrastní dynamiku (př. Pásla ovečky). Potom sehnat partituru, v níž se střídá p a f, a partituru jednoduché skladby, např. jen písničky, kde není zapsána dynamika.

Průpravná cvičení

Teď si zkusíme všichni zahrát na orchestr. Každý si vezme nástroj (Orffovy nástroje). Podle toho, jak bude dirigent ukazovat, budete hrát. Děti si vyzkouší. Když dirigent ukazuje velká gesta, orchestr hraje forte a naopak.

Motivace + zadání úkolu

Minule jsme si povídali o tom, jak se v hudební řeči jmenuje potichu a nahlas. Pamatujete si? Piano a forte. Dnes si zahrajeme na dirigenty. Pustím vám skladbu znovu a dirigent bude muset ukázat orchestru, kdy mají hrát piano a kdy forte. Jak to asi dirigent zařídí?

Poslech skladby

Učitel pustí skladbu. Když orchestr hraje piano, dítě automaticky diriguje menšími pohyby, když forte, většími.

Zadání druhého úkolu

Pustím vám skladbu ještě jednou, dobře poslouchajte, úkol dostanete až po přehrání skladby. Slyšeli jsme skladbu znovu. Chci, abyste mi pověděli, co asi se děje ve skladbě, když se hraje piano a co se asi odehrává, když se hraje forte.

Děti říkají, že piano je klid, pohoda, příjemný pocit, ale i třeba tajemno, napětí před bouří a forte je bouřka, boj, zloba, vztek.

Takže když budeme chtít vyjádřit hudbou nějakou svou náladu, budeme vědět, že se k tomu dá použít piano a forte (vždy piano nevyjadřuje klid a vždy forte nevyjadřuje boj, ale pro třetí ročník lze z tohoto myšlení zatím vycházet.).

Učitel rozdává každému část nějaké partitury, kde je piano i forte. *Podívejte se do partitury, jak páni skladatelé vymysleli, že se bude zapisovat. Piano je p a forte f přesně v místě, kde se má potichu nebo nahlas začít.*

Znáte písničku *Pásla ovečky* ? Zazpíváme si ji. Dostali jste partituru od pana skladatele. Jenže pan skladatel zapomněl zapsat, jestli máme zpívat piano nebo forte. Pokusíme se mu tedy pomoci. Zkuste zapsat do partitury *p* nebo *f* podle toho, jak si myslíte, že by se písnička mohla zpívat. Děti píší různě, po napsání zhodnotí a vyzkouší písničku zazpívat tak, jak si zapsaly. Každý si zahraje na dirigenta a diriguje dynamiku tak, jak si zapsal do partitury. Nakonec dojdeme k závěru, jaká dynamika bude asi nejlepší.

Závěr hodiny

Hra rádio

Máte doma rádio? Určitě znáte knoflík volume. Co to znamená ? Budeme si s tím knoflíkem hrát. Děti ve třídě jsou rádio a žák u tabule bude otáčet knoflíkem. Podle něj my budeme zpívat. (jde o crescendo a decrescendo).

Děti hra velmi baví a na závěr hodiny je to dobré uvolnění. Hru lze též použít na začátku hodiny jako průpravné cvičení.

Antonio Vivaldi : Čtvero ročních dob (část Jaro – první věta)

Výchovně vzdělávací cíl

Poznávání hudebních nástrojů, sdělování obsahu hudby, emocionální prožitek z hudby.

Průpravná cvičení – sluchová

Rozdíl mezi zvukem a tónem

Nejprve učitel vede s dětmi rozhovor, jaký je rozdíl mezi zvukem a tónem. Potom učitel „hraje“ na různé předměty ve třídě (na hudební nástroje ale i na předměty denní potřeby) a děti určují, zda jde o zvuk nebo o tón.

Poznávání hudebních nástrojů podle sluchu (barvy).

Děti sedí se zavřenýma očima. Učitel hraje na různé hudební nástroje (maximálně pět nástrojů za sebou). Děti sluchem musí poznat, na které nástroje učitel hraje a zároveň si pamatovat, v jakém pořadí hudební nástroje hrály. Učitel může také použít kazety s nahrávkami různých hudebních nástrojů.

Motivace

Skladbu je dobré pustit na jaře a spojit ji tak s aktuálním ročním obdobím.

Zavřete si oči a pokuste si představit, že jste na louce, kde vše začíná kvést, cítíte vůni rozkvétající louky apod. Skladbu, kterou vám pustím vnímejte všemi smysly.

Návaznost na prvouku – co se děje na jaře v přírodě.

Rozhovor s dětmi – Víte, že hudbou se dá mluvit? Zkusíme zjistit ze skladby, co nám pan skladatel říká.

Zadání úkolu

Pozorně poslouvejte.

Vlastní poslech a rozhovor o skladbě

Připomněla vám skladba jaro?

Co jste v představách všechno viděli?

Jakou má skladba náladu?

Co se všechno děje na jaře? Zkusíme zjistit, zda tohle vše pan skladatel dokázal vystihnout.

Zadání druhého úkolu

Ještě jednou se ponoříme do skladby. Pozorně poslouvejte a dávejte pozor na to, který hudební nástroj je ve skladbě hlavní a co má vyjadřovat.

Opakovaný poslech a rozhovor

Který hudební nástroj jste slyšeli nejvíce? Víte, jak housle vypadají?

Jedny vám ukážu a předvedu, jak hrají. Co vám housle připomínaly ve skladbě?

Ještě zahrají hlavní téma sólových houslí. Děti by měly poznat ptáččí motiv.

Závěr

Pan skladatel byl šťastný, že je opět jaro.

Je možné dodat informace o skladateli, o jeho zemi, jak vypadá asi jaro v Itálii, kdo už v Itálii byl, atd.

Informuji děti o tom, že skladba obsahuje všechna čtyři roční období a jindy si třeba zkusíme pustit zimu.

Reflexe z hodiny

Průpravná cvičení, která uvádím, děti poměrně dobře znají, zařazují je na začátku hodiny často. Dětem tedy nečinilo potíže jednotlivé hudební nástroje poznat. Pokud se tato cvičení provádějí často, je dobré vždy přidávat ke stejným a už známým nástrojům jeden nový.

Skladba Jaro na děti za působila velmi příjemně, připadala jim energická a veselá. Motiv ptáčka (sólové housle) děti poměrně snadno a rychle poznaly, zvuk houslí se jim zalíbil.

Claude Debussy : La Mehr – Hra vln, Sirény

Výchovný vzdělávací cíl

Emocionální prožitek při poslechu hudebního díla, zvukomalebnost díla, hudební obsah, poznávání hudebních nástrojů.

Průpravná cvičení – rytmická

Zvuky

Sedíme v kruhu, každý má v ruce jeden hudební nástroj Orffova instrumentáře, postupně zahraje každý na svůj nástroj (jeden úder, pak dva údery). Do středu kruhu si sedne jeden z nás, všichni zavřeme oči a pozorně nasloucháme – opět si po kruhu předáváme barevné zvuky. Skupina v kruhu oči otevře a pomalým krokem, společnou tichou hrou chodí kolem jedince v kruhu, můžeme spojit i se zpěvem jednoduché melodie (např. v pentatonice). Následuje rozhovor o tom, jak zvuky působily, jak vše vnímal ten uprostřed.

Motivace

Mnoho z vás už bylo u moře. Ti, kdo nebyli, si ale dovedou představit, jaké asi moře je. Jak moře vypadá? Co se vám na moři líbilo? Většinou, když se řekne moře, vybaví se vám příjemné vzpomínky na prázdniny. Teplo, slunce pálí, moře se krásně vlní. Zkusíme se teď ponořit i pod hladinu. Vidíme korály, barevné ryby, které u nás asi sotva uvidíme.

Zadání úkolu

Já vám teď pustím ukázkou toho, jak si představuje moře pan skladatel. Poslouchejte pozorně, protože ve skladbě je jeden důležitý nástroj, který dokáže moře dobře vystihnout. Vaším úkolem je zjistit, který nástroj to je.

Vlastní poslech a rozhovor o skladbě

Připomínala vám skladba moře? A kterým nástrojem to především bylo? Děti hned poznají, že jde o harfu. Harfu asi všichni známe, víme, jak vypadá a dokonce máme ve třídě dívku, která na harfu hraje. Co vám ještě skladba připomínala? Všem nemusí připomínat moře.

Také trochu připomíná pohádkovou hudbu. Dala bych ji do nějaké pohádky, myslím, že by se tam hodila.

Skladbu pojmenoval pan skladatel Moře a část, kterou jsme my poslouchali, se jmenuje Hra vln.

Zadání druhého úkolu

Poslechneme si skladbu ještě jednou a pokusíme se zjistit, jak si vlny na moři hrají a co se na moři ve skladbě asi zrovna děje.

Opakovaný poslech a rozhovor

Jaké vlny jste ve skladbě poznali? Byly stejné nebo chvíli větší, chvíli menší? Mohl se ve skladbě objevit třeba žralok? Slyšel někdo ve skladbě třeba celý příběh? Zkuste mi ho napsat (mohu skladbu pustit znovu)

Protože pan skladatel, když byl malý, jezdil vždy v létě k moři, uchvátilo ho natolik, že jej inspirovalo k napsání hudebního díla.

Pan skladatel se jmenuje Claude Debussy a patří k nejslavnějším francouzským skladatelům.

Opakovaný poslech v hodině výtvarné výchovy

V minulé hodině jsme si pouštěli a povídali o dalším skladateli. Byl to Claude Debussy.

Co jsme od něj poslouchali? Protože se ve výtvarné výchově pokusíme namalovat podmořský svět, pomůže vám tento skladatel hudbou. Při malbě tedy učitel pouští La mehr.

2. hodina

Výchovně vzdělávací cíl

Pochopit tvůrčí záměr skladatele. Tvorba improvizčních prvků nápodobou.

Motivace

Moře od Clauda Debussyho už známe. Ale tento geniální skladatel napsal skladeb samozřejmě více. Měl zvláštní nápad, použít lidské hlasy jako nástroje nebo zvuky. Pustím vám teď jeho skladbu, která se jmenuje Sirény a tyto sirény jsou tvořeny lidskými hlasy.

Zadání úkolu

Pozorně poslouvejte. Skladbu necháme emocionálně působit.

Vlastní poslech

Zadání úkolu

Zahrajeme si tak trochu na pana Debussyho. Pokuste se vytvořit zvuky hudebních nástrojů pomocí svého hlasu. Lze také jednotlivé názvy hudebních nástrojů napsat na lístečky a děti si je losují.

Závěr

Vidíte, že vážná hudba má nepřeberné množství možností, jak vyjádřit svůj pocit nebo příběh. A vidíte, že vážná hudba může být i zábava.

Bedřich Smetana : Luizina polka

Výchovně vzdělávací cíl

Poznávat hudebně výrazové prostředky, rytmus, tempo – takt.

Propojit hudbu s pohybem, poznávat tanec. Jemně se dotknout struktury skladby.

Průpravná cvičení – rytmická

Učitel zadá dětem úkol. *Vymyslete nějakou krátkou básničku, která se bude jmenovat Zvířátka tančí. Báseň musí mít určitý rytmus, stejně jako hudba. Zkusíme tedy báseň v 2/4 taktu. Aby se nám báseň lépe říkala, někdo nám ji bude dirigovat. Potom zkusíme báseň v 3/4 taktu.*

Motivace

Protože jsme už začali básničkou o tanci, tak si něco zatancujeme. Stoupněte si do prostoru a můžete začít tančit. Děti se dívají a čekají na nějakou hudbu, ale učitel nic nepouští. Dá se tančit bez hudby? Asi by to šlo špatně.

K tanci potřebujeme rytmus i melodii. Poslechneme si tedy jeden tanec, který složil náš český skladatel – Bedřich Smetana. Co o panu skladateli už víš? Hrál někdo nějakou Smetanovu skladbu? Bedřich Smetana byl velkým umělcem. Náš národ byl v minulosti dlouhou dobu utlačován rakouským císařstvím. Bedřich Smetana, nadšený vlastenec, byl prvním z velkých českých skladatelů, kteří chtěli, aby v jejich skladbách zněla výrazně česká hudba.

Bedřich Smetana žil v devatenáctém století. Ačkoliv v posledních letech svého života ztratil sluch, tvořil dál, a jeho díla z té doby patří dokonce k těm nejkrásnějším. Jeho operám Prodaná nevěsta, Libuše, Dalibor, Hubička a dalším rádi naslouchají návštěvníci divadel i televizní diváci. Pokuste se o něm dozvědět více z encyklopedie.

Zadání úkolu

Poslechneme si tedy skladbu. Poznáme, zda je skladba opravdu taneční?

Vlastní poslech a rozhovor

Rozhovorem dospějeme k zjištění, že skladba byla opravdu taneční. O jaký šlo tanec?

Byl to tanec na dvě doby nebo na tři doby? (Pokud děti nevědí, učitel hraje hlavní téma na klavír, děti zkouší taktovat, počítat, vytleskávat nebo podkládat dvouslabičnými slovy,

některou z těchto metod zjistí, že šlo o tanec na dvě doby.) *Tanci na dvě doby říkáme polka. Je to polka rychlá nebo pomalá ? Proč nemohl skladatel napsat polku rychlejší ?*

Jak byste tuto skladbu nazvali ? Jak ji asi nazval pan skladatel ?

Skladba se jmenuje Luizina polka a Bedřich Smetana tuto polku věnoval své sestřence Luize, kterou měl moc rád.

Zadání druhého úkolu

Poslechneme si skladbu ještě jednou, pozorně poslouchajte, na kolik částí se dá skladba rozdělit a proč. Přitom si můžete ověřit, zda je skladba opravdu na dvě doby.

Opakovaný poslech a rozhovor

Žáci si k poslechu taktují.

Rozhovorem dojdeme k zjištění, že skladba je rozdělena na tři části. Nejprve je část veselá. Pak je hudba trochu jiná, taková něžná. Třetí část je stejná jako první.

Opakovaný poslech v další hodině

Zopakujeme si, co si děti pamatují o skladbě z předešlé hodiny. Dnes se naučíme na tuto skladbu opravdovou polku, která se na skladbu tančí. Na kolik dob tedy budeme tančit?

Děti se rozestoupí po třídě a zkouší si základní krok polky jen bez hudby. Potom zkouší polku i ve dvojicích. Nakonec tancují na hudbu.

Jsme na plesu. Dívky mají překrásné šaty, hoši mají oblek a kravatu nebo motýlka.

Na podiu hraje orchestr a zrovna hrají Luizinu polku od Bedřicha Smetany.

Učitel pouští skladbu a děti tančí po třídě.

Poslech a rozhovor

Jak se vám tančilo ? Někdy je opravdu těžké udržet se podle rytmu po celou dobu, co zní skladba.

Závěr

Tato skladba je napsána jak pro orchestr, tak pro klavír. V příštích hodinách se k ní ještě vrátíme a poslechneme si v klavírní verzi.

Petr Iljič Čajkovskij: Panenka stůně

Výchovně vzdělávací cíl

Emocionální prožitek, vyjádření obsahu skladby.

Průpravná cvičení – intonační

Učitel hraje na klavír hluboké tóny, děti se pohybují u země. Když hraje tóny vysoké, děti chodí po špičkách. Pro třetí ročník lze zvolit kontrast mezi tóny hlubokými a vysokými menší.

Motivace

Na počátku hodiny zadám dětem úkol: pokuste se uhádnout, co právě dělám. Pantomimicky se snažím předvést, jak vozím kočárek, jak chovám panenku. Děti hned poznají. Snažila jsem se vám beze slov říci, jak jsem se starala o svou panenku, když jsem byla malá.

K dívkám: Když jste byly mladší, jistě jste si hrály s panenkami. Jak jste si s nimi hrály?

Vozily jste je v kočárku, dávaly jste jim jíst, prostě jste se o ně staraly.

Jednoho pana skladatele panenka inspirovala k napsání skladby. V jeho skladbách panenka ožije, autor to chtěl světu oznámit také beze slov. Zjistíme, zda se mu to podařilo a jestli opravdu poznáme, co panenka ve skladbě dělá.

Zadání úkolu

Poslechnete si nyní skladbu, která je o panence. Pokuste se zjistit, co panenka ve skladbě dělá a jak by se asi dala skladba nazvat. Potom vám povím, jak skladbu nazval pan skladatel.

Vlastní poslech a rozhovor o skladbě

Jakou náladu měla skladba? Děti říkají smutnou, nepříjemnou, tajemnou.

Co se asi panence ve skladbě děje? Je smutná, že se o ni nikdo nestará, je nemocná a pláče, atd. Musím říci, že jste poslouchali opravdu pozorně. Pan skladatel nazval tuto skladbu Nemocná panenka. Zkusíme si skladbu ještě jednou pustit a zjistíte, jak nemoc dopadne.

Opakovaný poslech a rozhovor

Děti dospějí k závěru, že se panenka neuzdraví.

Opakovaný poslech v další hodině

Pamatujete si skladbu, kterou jsme si minule pouštěli? O čem byla?

Pamatujete si, jaký nástroj ve skladbě zněl?

Posloucháme již bez zadání úkolu, necháme skladbu emocionálně působit.

Arthur Honegger: Pacific 231

Výchovně vzdělávací cíl

Pochopit obsah vyjádřený hudbou. Poznávání hudebních nástrojů. Gradace.

Průpravná cvičení

Hra Přihořívá¹

Skupina nejprve vybere nějakou drobnou věc (poklad), kterou bude schovávat. Vybraný jednotlivec jde za dveře a skupina „poklad“ schová. Jedinec se vrátí a drobnou věc hledá. Všichni jej navigují tak, že zpívají tím hlasitěji, čím víc se „hledáč“ blíží k „pokladu“, a tím tišeji, čím víc se hledáč od pokladu vzdaluje. Když hledáč najde poklad, zvolí nového hledače.

Motivace

Návaznost na prvouku. *V prvouce jsme si povídali o tom, jak je svět stále v pohybu. Technika nás obklopuje na každém kroku. Využíváme ji, protože nám usnadňuje naši práci a šetří čas. Některé technické výrobky lidé neustále zdokonalují. Povídali jsme si například o tom, jak se postupně zdokonaloval telefon nebo dopravní prostředky. Říkali jsme si, jak se cestovalo dříve a jaké jsou způsoby moderního cestování nyní. Zdokonalování moderní techniky a nové objevy obdivoval i skladatel, jehož dílo si dnes poslechneme. Nechal se technikou inspirovat právě v dopravě. Víc už vám nepovím.*

Zadání úkolu

Poslechněte si skladbu a pokuste se zjistit, co se pan skladatel snažil hudbou vyobrazit.

Myslím, že úkol pro vás nebude těžký.

Vlastní poslech a rozhovor o skladbě

Děti samozřejmě poznají nějaký dopravní prostředek, zřejmě většina pozná rozjíždějící se vlak. *Už jste někdy slyšeli nějakou podobnou skladbu? Musíme vzdát hold panu skladateli, který dokázal perfektně vystihnout zvuky rozjíždějící se lokomotivy. Dokázal, že hudební nástroje vytvářely zvuky, které vytváří lokomotiva. Poslechneme si skladbu ještě jednou a přitom budeme dávat pozor, jaký příběh lokomotiva zažívá.*

Zadání druhého úkolu

Jaké nástroje skladatel použil k tomu, aby tak dokonale vystihly zvuk lokomotivy?

Opakovaný poslech a rozhovor

Jaké nástroje především pomohly panu skladateli? Děti říkají trubka, lesní roh neboli horna (hornu znají, protože jeden žák ze třídy na ni hraje).

¹ ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*. Praha: Portál, 1998.

Nejprve si tyto nástroje pojmenujeme všechny. Jmenují se dechové. Dechové nástroje, které jsme slyšeli ve skladbě, máme zde na obrázcích. Pokusíme se je jednotlivě pojmenovat.

Závěr

Seznámíme děti se jménem autora a názvem skladby. Tato skladba je moderní, ale přesto je považovaná za vážnou hudbu.

Opakovaný poslech v další hodině

Minule jsme poslouchali zvláštní skladbu, která patří do vážné hudby, i když se vám to minule zdálo divné. Dnes si ji ještě pustíme, potom zadám úkol.

Poslech

Zadání úkolu

Zadání úkolu navazuje tématicky na poslechovou skladbu.

Vášim úkolem bude ve skupinkách vytvořit příběh, ale jen zvukem. Zkrátka si zahrajeme na zvukaře, který musí dodat nějakému filmu zvuk. Máte k dispozici Orffovy nástroje (připomenu, že o panu Orffovi jsme si už také říkali) a jimi se pokusíte příběh vytvořit.

Například : ticho, jen je slyšet oddychování ze spánku. Zloděj vchází do domu (vrzání dveří). Jde potichu, ale přesto je slyšet chůze. Jde po schodech nahoru. Je slyšet šramot, zloděj hledá. Najednou se ozve výkřik a dupot mnoha nohou. Chvíli je velký zmatek, potom někdo vytáčí telefonní číslo a je slyšet zvuk policejních aut.

Předvedení scénky

Hodnocení práce a reflexe spolupráce ve skupině

Reflexe z hodiny

Po opakovaném poslechu se děti rozdělily do pěti skupin po pěti. Každá skupina měla k dispozici několik Orffových nástrojů. Na promyšlení příběhu jsem dětem nechala čas 10 -15 min. Potom se celá třída shromáždila na koberci, kde vždy děti prezentují svou práci a zároveň ji hodnotí. Tři skupiny měly originální nápad a pěkné provedení příběhu, u jedné skupiny byla podobnost s mou předlohou a u poslední skupiny nebyl příběh zřetelně poznatelný. Všichni však úkol předvedli pečlivě. Po každém předvedení skupiny jsme se s ostatními snažili přijít na to, jak příběh ještě vylepšit, děti se však hodnotily vzájemně kladně, což je důležité pro jejich další tvořivou práci.

W.A. Mozart : Malá noční hudba (Menuet)

Výchovně vzdělávací cíl

Pochopení dějinných souvislostí s hudbou. Poznávání nástrojů v orchestru.

Průpravná cvičení

Na dirigenta – poznávání hudebních nástrojů.

Motivace

Protože vím, že spousta dětí film Amadeus viděla, nemusím se ani ptát, jestli slavného skladatele znají. *Je to jeden z nejslavnějších skladatelů všech dob. Hrál na nástroje už od svých pěti let před publikem. Říká se o něm, že byl geniální. Napsal nepřeberné množství skladeb – oper, sonát apod. V jeho době se hrály skladby hodně v přírodě nebo v altánech a orchestr neměl tolik hráčů jako mají dnešní velké orchestry. Některé orchestry byly komorní. To znamená, že hráčů bylo třeba jen pět šest a orchestr byl složen jen ze smyčcových nástrojů. Kterým nástrojům říkáme smyčcové? Také se hodně hrálo na plesech. Lidé se oblékali do krásných barevných šatů a vyráželi do zámků tančit. Jak lidé v Mozartově době vypadali? Pro ty, kteří neviděli Amadea tu mám několik obrázků, na kterých jsou lidé z té doby. Mají na hlavě bílé paruky.*

Poslechneme si nyní jednu Mozartovu skladbu.

Zadání úkolu

Pokuste se pozorně naslouchat a poznat, zda skladba byla určena pro větší orchestr na plesy nebo spíše do venkovního altánku pro menší komorní orchestr. Představte si přitom onu dobu s parukami a s krásnými šaty.

Vlastní poslech a rozhovor o skladbě

Jak na vás skladba zapůsobila ? Byla spíše těžká a složitá ? Nebo spíš lehoučká ?

Děti hned říkají, že skladba byla příjemná a lehoučká. Asi by ji více zařadily do altánku.

Správně. Skladba se jmenuje Malá noční hudba a dovedu si představit, jak ji hráli venku.

Jaké nástroje jsme v orchestru slyšeli? Zopakujeme si tedy složení komorního orchestru.

Slyšeli jsme ve skladbě nějaké dechové nástroje ? Ne. Orchestru bez dechových nástrojů se říká smyčcový.

Poslechneme si skladbu ještě jednou

Opakovaný poslech a závěr

Opět zopakují název skladby a jméno skladatele.

Jakub Jan Ryba: Česká mše vánoční (začátek)

Výchovně vzdělávací cíl

Pochopit význam sváteční hudby, propojení textu s náboženským výkladem Vánoc.

Seznámení s významem a zvukem varhan.

Průpravná cvičení - pěvecká

Nácvik koled intonační metodou, vysvětlení textu. V ČJ pohovořím s dětmi o významu vánočních svátků. S dětmi si potom přečteme příběh o Ježíškovi.

Motivace

Tak nám nastal čas vánoční. Víte, proč Vánoce vlastně existují? Jaké to jsou svátky?

Následuje rozhovor.

Vánoce ale nevypadaly vždy tak, jak vy je znáte. Vánoce dříve představovaly spíše svátky klidu, kdy se lidé scházeli v kostele, aby uctili Ježíška a aby byli pospolu. V tom bylo kouzlo Vánoc. Ale co se jistě z dřívějších dob zachovalo, je půlnoční mše. Hraje se v kostele o půlnoci na Štědrý den. Nejznámější mši, která se dnes o Vánocích hraje, je Česká mše vánoční.

Který hudební nástroj uslyšíte, když vstoupíte do kostela? Varhany. Poznaly byste jejich zvuk? Proč? Když varhany hrají, mají takovou zvláštní duchovní atmosféru. Učitel ukáže dětem obrázek varhan a děti zkoušejí vymýšlet, na jakém principu varhany fungují a proč mají ten zvláštní zvuk.

Zadání úkolu

Pokuste si představit, všechny dárky jsou rozdané, venku krásně chumelí.

Jde se na půlnoční.

Kráčíte tmavou krajinou, jen sníh vám křupe pod nohama. Všichni známi se před kostelem zdraví a přejí si mnoho štěstí. V kostele je připraven orchestr a sbor. Začíná Česká mše vánoční.

Vlastní poslech a rozhovor o skladbě

Skladbu necháme emocionálně působit, děti si představují vánoční atmosféru.

Lze také s dětmi pohovořit, o čem se ve mši zpívá.

Při procházce vánoční Prahou lze s žáky navštívit na chvíli opravdovou mši, aby děti měly jasnější představu.

F. M. Bartholody: Svatební pochod (úvodní část)

Výchovně vzdělávací cíl

Poznávání obřadní hudby, pochopení pojmu slavnostní hudba.

Průpravná cvičení

Pustit několik úryvků skladeb slavnostního charakteru, které by děti měly znát (např. fanfáry). Pohovořím s dětmi při jaké příležitosti by se dala skladba použít. Dalším úkolem je, aby děti nejprve zazpívaly, potom zkusily složit vlastní jednoduchou slavnostní skladbičku.

Motivace

Jistě se už někdo z vás byl podívat na svatbě. Jak to tam vypadalo? Jak vypadala nevěsta a jak vypadal ženich? Všichni byli oblečeni slavnostně. Svatba totiž bývá velká událost. A protože při tak velké slávě nemůže chybět ani hudba, pan skladatel F. Mendelsson-Bartholdy složil pro tuto zvláštní příležitost slavnostní pochod. Určitě jste viděli, že ženich s nevěstou a rodiči jdou nejprve k oltáři za zvuku svatebního pochodu. Proč pochod? K oltáři se jde vážně, slavnostně, pomalu a v klidu. Co by se stalo, kdyby se hrál svatební tanec? Nevěsta se ženichem by hopsali k oltáři a to by přece nebylo tak slavnostní. To by spíše bylo pro smích. Protože dnes už si novomanželé mohou ke svému obřadu vybírat z nejrůznějších skladeb, svatební pochod se stává méně známý. My si ho poslechneme.

Zadání úkolu

Představte si obřadní síň, nevěsta v krásných šatech, ženich a ostatní příbuzní. Svatba právě začíná.

Vlastní poslech a rozhovor o skladbě

Doufám, že jste skladbu pozorně poslouchali, my si ji tady hned vyzkoušíme.

Zadání druhého úkolu

Pustím vám pochod znovu a vy si vyzkoušejte, jak ženich nebo nevěsta do pochodu kráčí. Ale pozor, není to vojenský pochod ani smuteční, je to pochod slavnostní.

Opakovaný poslech

Děti při poslechu chodí po třídě a zkouší chodit slavnostně.

Zadání úkolu

Zahrajeme si nyní na opravdovou svatbu. Někdo bude ženich, někdo nevěsta, ostatní budou svědci, družičky a příbuzní. Všichni musí jít při svatebním pochodu do rytmu.

Opakovaný poslech

Děti práce hodně baví, když si samy mohou daný úkol vyzkoušet, lépe si potom hudbu pamatují.

Závěr

Svatební pochod není jen jeden, je jich více. Až budete velcí a půjdete na svou vlastní svatbu, budete si moci vybrat pochod, který se vám bude líbit.

Ještě jednou dětem připomenu jméno skladatele, děti si ho však nemusí pamatovat.

Václav Trojan: Žabák (Císařův slavík)

Výchovně vzdělávací cíl

Poznávání hudby jako doprovod k filmu, pojem filmová hudba (děti v dnešní době spíše znají pojem soundtrack).

Průpravná cvičení

Poznávání dechových hudebních nástrojů (upřednostnit pozoun) podle sluchu.

Motivace

V prvouce jsme si povídali o živočichovi, který se pohybuje ve vodě i na suchu. Který to byl živočich? Kdo si nevzpomíná, určitě vám ho připomenu touto skladbou.

Vlastní poslech a rozhovor

Tato skladba se jmenuje Žabák. Pan skladatel ji skládal pro jeden film. Je to tedy filmová hudba. Co to vlastně je filmová hudba? Je to hudba, která koresponduje (souvisí) s dějem filmu. Umí vystihnout třeba napětí nebo strach. Umí také vytvořit ve filmu smutnou náladu nebo veselou. Hudba neodmyslitelně k filmu patří. Až se na nějaký film půjdete podívat, nezapomeňte se soustředit na to, jak pan skladatel výborně vystihl danou situaci ve filmu právě hudbou. Pamatujete si, jak jsme si pouštěli Carminu Buranu od Carla Orffa? Říkali jste mi, že vám skladba připomíná hudbu k filmu.

Zahrajeme si na skladatele, který má vytvořit hudbu k filmu. Na orffovy nástroje zkuste, jak byste zahráli strach, vztek, klid nebo veselou náladu. Pochopíte, že to není úplně jednoduché a každý posluchač nemusí vnímat hudbu stejně jako vy.

Děti si samy zkouší různé zvuky vyjádřit, ostatní zkouší hádat, co asi chtěl daný žák hudbou vyjádřit.

Vraťme se ale k naší ukázkě. Poslechneme si ji ještě jednou a pokuste se poznat, jaký nástroj tak dobře předvádí žabáka.

Opakovaný poslech a rozhovor

Rozhovorem dojdeme ke zjištění, že žabáka hraje pozoun. Učitel doplní vědomosti dětí o tomto nástroji, ukáže také na obrázku.

Opakovaný poslech v další hodině

Necháme skladbu bez úkolu děti pozorně poslouchat a z obrázku necháme děti vybrat pozoun. Je možné potom pomocí části několika ukázek nechat děti poznávat, kdy hraje pozoun.

Závěr

Seznámíme děti se jménem autora a názvem filmu.

Maurice Ravel: Bolero (část)

Výchovně vzdělávací cíl

Poznat hudebně výrazové prostředky – rytmus. Poznat hudební nástroje. Emocionální prožitek z hudby.

Průpravná cvičení – rytmická

Hra na otázku a odpověď

Učitel pustí na syntezátoru demo s rytmickým doprovodem v 2/4 nebo 4/4 taktu (dá se i v 3/4 taktu). S dětmi vede do rytmu rozhovor. Děti musí rytmicky odpovídat.

Kdo se nesplete?

Žák tleská na 4 doby v 4/4 taktu, učitel vytleskává synkopy, noty s tečkou, trioly, osminové a šestnáctinové noty. Žák se snaží udržet rytmus.

Motivace

Co vás napadne, když se řekne Španělsko? Byl někdo z vás ve Španělsku? Jak se vám tam líbilo? Španělsko je divoká země slunce. Energičtí lidé, kteří se umí pořádně bavit. A nejlepší zábavou pro ně je tanec. Jak asi bude vypadat takový španělský tanec?

Zadání úkolu

My se nyní do Španělska podíváme pomocí skladby, která nám tuto zemi připomene. Pozorně poslouvejte a pokuste si představit, jaký asi tanec by se na tuto hudbu hodil.

Vlastní poslech a rozhovor o skladbě

Jaký tanec jste si při poslouchání představovali? Mohla by to být polka?

Nebo snad valčík? Poznali bychom, na kolik dob skladba byla? Rozhovorem dojdeme k názoru, že to asi nebude český tanec, ale nějaký zvláštní španělský tanec.

Zadání druhého úkolu

Pokusíme se na tuto skladbu vymyslet tanec vlastní. Zároveň poslouchejte, jaký nástroj hraje melodii a jaké nástroje hrají doprovod.

Opakovaný poslech a rozhovor

Děti zkusí chvíli tančit na poslouchanou skladbu.

Krásně jste tancovali. Jakou jste měli při tanci náladu? Byla trošku smutná? Ta hudba se mi zdá tajemná, tak i ten tanec bude takový tajemný. Učitel vybere nejzdařilejší tanec, vybírat mohou i děti. Moc se mi líbilo, jak tancovala Anička. Aničko, můžeš nám svůj tanec ještě jednou předvést? My budeme dávat pozor a pokusíme se ho také naučit.

Celá třída potom zkusí napodobit tanec po žačce. *Poslouchali jste také, jaký nástroj hraje melodii? Melodii vždy hraje jeden nástroj, ale po částech ji přebírá jiný.*

Vždy jeden nástroj hraje melodii a doprovod je v podobě bicích nástrojů spíše rytmický. Ke konci skladby se potom dramaticčnost zvyšuje, přidávají se nástroje v hlavní melodii a poslední část hraje melodii celý smyčcový orchestr a k tomu se přidávají činely.

Úkol ve skupinách

Dostanete ode mne kartičky s názvy nástrojů (mohou u nich být i obrázky). Vaším úkolem je seřadit nástroje tak, jak se střídají ve skladbě v hlavní melodii.

Opakovaný poslech

Děti při opakovaném poslechu řadí jednotlivé hudební nástroje. Následuje kontrola správnosti a hodnocení.

Protože skladba je velmi dlouhá a mnohokrát se opakuje hlavní motiv, lze dětem pustit jen část.

Opakovaný poslech v další hodině

Necháme žáky poslouchat skladbu jako celek a emocionálně skladbu prožívat.

Závěr

Učitel žáky informuje o názvu skladby, o jménu autora a jeho životě. Žáci si jméno nemusí pamatovat.

Petr Eben: píseň Podzim

Výchovně vzdělávací cíl

Poznávání hudební formy, písňová forma, struktura skladby.

Průpravná cvičení - pěvecká

Na jednoduché písně se naučit poznávat písňové formy.

Dabing¹

Hráči se rozdělí do dvojic, v nichž si domluví píseň, kterou oba znají. Tuto píseň pak realizují následujícím způsobem: jeden hráč předstoupí před publikum, kterému neslyšně „zpívá“ domluvenou píseň. Na židli nebo v dřepu proti němu sedí spoluhráč a píseň skutečně zpívá. Cílem je co největší souhra dvojice.

Motivace

Skladbu je z hlediska tématické návaznosti doporučeno pouštět v podzimním období, děti si tak lépe představí, o čem skladatel píše.

V hudební výchově jsme si jednou pouštěli skladbu Jaro od Vivaldiho. Nechal se ovlivnit přírodou a její krásou a napsal skladby pro každé roční období. Ale nebyl sám, kdo se nechal inspirovat přírodními kouzly. Takových skladatelů bylo mnoho. Jednoho z nich bych vám ráda v dnešní hodině představila. Je to Petr Eben. Píše písničky pro děti a my se jich několik jistě stihneme v hudební výchově naučit. Píseň, kterou budeme poslouchat dnes, je právě od tohoto pana skladatele a on se opravdu inspiroval v ročním období. Poznáte v kterém?

Zadání úkolu

Děti mají poznat, o kterém ročním období v písničce zpívá. Tento úkol je pro děti velmi jednoduchý, neboť se slovo podzim v textu písničky několikrát objevuje.

Vlastní poslech a rozhovor o skladbě

Děti samozřejmě poznají píseň o podzimu. *Dokonce se tato píseň jmenuje Podzim. O čem se v ní zpívá? Dokázal pan Petr Eben vystihnout náladu podzimu?*

S dětmi nyní vedeme rozhovor o tom, čemu v písničce např. nerozuměly apod. Např. „zavoněl sladkým jablíčkem“ – na podzim se jablka trhají, „a hořkým dechem máty“ – léčivá bylina apod.

¹ ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*. Praha: Portál, 1998.

Zadání úkolu

Píseň by se dala rozdělit na tři části. Pokusíme se nyní pozorně poslouchat a určit, jak by se píseň dala rozdělit.

Vlastní poslech a rozhovor

Učitel se snaží otázkami dovést děti ke správné odpovědi. *První část je dětský sbor, druhou část zpívá jeden, tomu se říká sólo, a třetí část je opět sbor. I melodicky a rytmicky se tyto části od sebe liší. První část je klidná a pomalá, druhá část je rychlejší a energičtější, třetí část je potom stejná jako první, jen s jiným textem.*

Opakovaný poslech v další hodině

Necháme píseň emocionálně působit. Je možné se pokusit píseň děti naučit. Jinak bych tuto píseň raději volila v čtvrtém a pátém ročníku, myslím, že na interpretaci je melodicky obtížná.

Japonská lidová píseň Marimo

Výchovný vzdělávací cíl

Poznávání cizích kultur, zvláštní melodičnost, neobvyklá rytmika.

Průpravná cvičení – sluchová, pěvecká

Sluchová analýza – zkusit poznávat půltóny, zmínit se o čtvrttónech.

Děti zpívají jeden společný tón, když učitel zvedá ruku nahoru, děti se snaží zpívat o půltón výš, to samé dolů. Půltóny pro děti nejsou jednoduché, nejprve je dobré s dětmi zpívat po celých tónech. Potom učitel rozdělí třídu na dvě skupiny. Jedna skupina zpívá podle pohybu učitelovy pravé ruky, druhá podle jeho levé.

Motivace

V hodině prvouky jsem vám vyprávěla o Japonsku, jací lidé, příroda a kultura je v Japonsku. Dnes se také dozvíme, jaká je japonská hudba. Japonská hudba je velmi zvláštní a nelze ji zaměnit za jinou. Myslím, že japonskou hudbu vždy dobře poznáte. Japonci hudbu velmi milují a proto tak jako nám Evropanům připadá japonská hudba zvláštní a jiná, tak pro ně má zase zvláštní kouzlo evropská hudba.

Zadání úkolu

Pustím vám nyní japonskou píseň, poslouchejte především melodii.

Vlastní poslech a rozhovor o skladbě

Jakou náladu měla píseň ? O čem se asi v písni zpívá ? O čem by mohla být ?

Děti mají mnoho nápadů. Povím vám, že píseň je o jedné dívce, která posílá po řece svázaný trs trávy a přitom zpívá tuto píseň. Je to starý japonský zvyk.

Vymyslíte, proč pouští dívka po vodě trs trávy? Děti opět vymýšlí. Např. u nás se po vodě pouští smrtka, nebo dívka je smutná apod.

Zadání druhého úkolu

Poslechneme si píseň ještě jednou. Má dvě části neboli sloky. První sloku zpívá dívka sama, druhou zpívá sbor. Píseň má také předehru, tu hrají hudební nástroje, které se používají v Japonsku. Jaké nástroje uslyšíme?

Opakovaný poslech a rozhovor

Jaké nástroje jsme v předehře slyšeli? Příčná flétna, triangl. Kdybychom chtěli napsat japonskou skladbu, už víme, že bychom asi vybrali tyto nástroje.

Opakovaný poslech v další hodině

Ještě jednou vám pustím japonskou píseň. Poslouchejte pořádně, pokusíme se totiž píseň zčásti naučit.

Protože píseň sama umím a mám text, pokusím se ji naučit žáky. Ale tuším, že pro ně bude hodně složitá jak z hlediska melodie, tak textu i tempa. Proběhne tedy několik pokusů o napodobení písničky.

Závěr

Vidíte, že hudba z jiného světadílu bývá hodně nesrozumitelná a mnohdy ji v Evropě ani nedokážeme dobře pochopit, natož zazpívat.

Někdy v dalších hodinách bych píseň znovu pustila, aby si děti zvykly na jinou hudbu než znají.

Středověká hudba – Tri Yann – středověký tanec

Výchovně vzdělávací cíl

Poznat hudbu středověku, historické nástroje – původ dnešních hudebních nástrojů, spojit hudbu s pohybem – vyzkoušet si středověký tanec – rozvoj rytmického citění.

Průpravná cvičení – rytmická

Zopakujeme si dnes polku – tanec, který jsme se již učili. V jakém taktu se polka tančí?

Děti tvrdí, že v 2/4. Učitel schválně pustí k tanci hudbu v taktu 3/4. Děti zkusí polku tančit, ale nějak jim to nevychází. Po chvilce hudbu učitel vypne. *Proč jste děti netančily?*

Co vám nešlo? Rozhovorem dojdeme k závěru, že na tři doby se polka tančit nedá. *Zkusíme to tedy ještě jednou, ale už správně.* Učitel pouští Luizinu polku.

Motivace

Na začátku roku jsme si povídali o historii naší země. Také jsme mluvili o tom, jak to vypadalo ve středověku. Obyčejní lidé byli oblečeni jen do otrhaných šatů, boty měli ušité z kůže. Jeden takový středověký kostým tu mám. Proběhne ukázka kostýmu. Určitě si dovedete představit, jak středověk vypadal, protože mnoho filmových pohádek se odehrává ve středověku.

Jaké hudební nástroje se ve středověku používaly? Opět předvedu na obrázcích flétny, fidula, cistra, dichord, dudy, bubny, chřestidla, kvinterna apod. Žáci si názvy nástrojů nemusí pamatovat.

Už ve středověku se hodně tančilo. Nebyly to tance složité, měly většinou jednoduchý nápad, který se stále opakoval.

Zadání úkolu

My si jeden takový středověký tanec pustíme. Představte si, že jste ve středověku.

Vlastní poslech a rozhovor o skladbě

Jaké nástroje jste slyšeli?

V jakém taktu je tanec napsaný?

Zadání druhého úkolu

Prvním úkolem je na středověkou hudbu tanec vymyslet, potom vás naučím tanec tak, jak se opravdu tančil. Uvidíme, kdo nebude daleko od pravdy. Děti nejprve samy zkusí na hudbu svůj tanec.

Nyní se tanec, který jsme poslouchali, naučíme. Děti si stoupnou vedle lavice a učí se jednoduché kroky. Potom zkouší tanec na hudbu. Učitel nechá tanec znít delší dobu, aby děti vyzkoušely jednotlivé kroky. Středověké tance jsou pro výuku dětí velmi vhodné, jsou totiž rytmicky i melodicky velmi jednoduché a i pohyb k těmto tancům by pro děti neměl být problém.

Pro výuku jednoduchých středověkých tanců doporučuji pro poslech i švédské nebo francouzské skladby. Např. Aurore sand, Bretaňský tanec, An dro, apod.

Může následovat opakovaný poslech v další hodině a zopakování tance.

Jiří Voskovec + Jan Werich: Klobouk ve křoví

Výchovně vzdělávací cíl

Spojení text + melodie, význam textu v písních, pochopení obsahu písně, melodizace textu, skládání textu na melodii.

Průpravná cvičení – rytmická, pěvecká, intonační

(mezipředmětová vazba s českým jazykem)

Děti zkouší říkat ve 4/4 taktu pádové otázky u podstatných jmen. Lze zkoušet i řadu vyjmenovaných slov (např. po B, L). Aby děti měly lepší rytmickou představu, hrají přitom na tělo – 1. doba – tlesknutí, 2. doba – tlesknutí, 3. doba – ruce se křížem dotýkají ramen, 4. doba – ruce se dotýkají kolen (variant pro hru na tělo je mnoho). Na pádové otázky a vyjmenovaná slova je možné se též rozezpívat. Děti mohou vymyslet nějaká jednoduchá hlasová cvičení, která se posléze pokusí zapsat do not. Další hodinu je možné hlasová cvičení zopakovat pomocí intonování z notového zápisu.

Motivace

V hodině čtení jsme mluvili o Janu Werichovi, četli jsme si jeho pohádkovou knihu Fimfárum.

Dnes si něco povíme opět o Janu Werichovi, ale i o jeho kamarádovi, Jiřím Voskovci.

Jiří Voskovec a Jan Werich byli přátelé už na škole. Spolu se přátelili až k maturitě.

Když spolu vymysleli, napsali a také zahráli svou první divadelní hru, byli velice překvapeni. Stejným věcem se smáli a stejné věci se zdáli vtipné i lidem v hledišti.

Jiří Voskovec a Jan Werich se rázem stali populární. Založili vlastní divadlo a měli stále vyprodáno. Protože začala okupace (vysvětlení dětem, co je okupace), V+W museli za hranice, jinak by je čekalo vězení.

Po válce se oba vrátili, ale už jen jeden zůstal doma napořád: Jan Werich. Jiří Voskovec prožil svou druhou polovinu života v Americe.

My si nyní přečteme text, který je o tajemství. Napsali jej dva opravdoví přátelé.

Děti čtou text k písni „Klobouk ve křoví.“

Zadání úkolu

Před tímto úkolem by mělo předcházet několik improvizčních cvičení na zmelodizování krátkého textu.

Zahrajeme si nyní na skladatele a pokusíme se nejprve k textu zazpívat melodii. Pokuste se vymyslet k textu melodii, stačí k první sloce. Děti se pokouší zazpívat melodii, většinou je z toho nesmyslná melodie se špatným frázováním.

Ale zájem o vymýšlení melodie výrazně stoupl. Všechny děti chtějí zazpívat svoji verzi melodie. Poslechneme si nyní opravdovou melodii této písně. Uvidíme, jak moc jste byli se svými melodiemi daleko od skutečnosti.

Poslech a rozhovor o skladbě

Slyšeli jsme skutečnou melodii a text od V+W. Co se vám na písni líbilo?

Voskovec s Werichem dokázali velmi dobře vystihnout tajemno. Text písně je zvláštní, nikdo neví, jak se klobouk dostal na poušť. Vymýšlíme s dětmi, či asi ten klobouk mohl být a jak se dostal na poušť. Dozvídáme se neuvěřitelné hypotézy, proč asi tuto píseň V+W vymysleli. Mohl to být třeba klobouk Jiřího Voskovce apod. Poslechneme si skladbu ještě jednou, pokuste se nyní zaměřit na melodii. Text je tajemný, je také tak tajemná melodie? Podařilo se V+W trefit melodii do textu? Co myslíte, vznikl nejprve text nebo melodie?

Opakovaný poslech a rozhovor

Zjistili jsme, že melodie přesně odpovídá obsahu textu. Je stejně tak tajemná, jako její text.

Ještě jednou se na samotný text podíváme. Proč V+W vynechávali tečky a čárky?

A proč každý řádek začínali velkým písmenem? Asi proto, že se jim to tak líbilo.

Až vymyslíte stejně krásnou písničku, jako je Klobouk ve křoví, klidně si ji také napište, jak vás napadne.

Zadání dalšího úkolu

Děti mají za úkol napsat nějaký text, který by se dal později zhudebnit.

Hodnocení práce v hodině

Opakovaný poslech v další hodině

Po poslechu učitel děti naučí píseň zpívat.

Referáty populární hudby

Protože vím, že se děti mladšího školního věku velice zajímají o populární hudbu a vcelku dobře se v ní orientují, zavedla jsem tedy ve své třídě dětské hudební referáty. Vždy na začátku hudební výchovy má jeden žák možnost představit ostatním svého oblíbeného zpěváka nebo kapelu. A protože vím, že děti ve třídě se už umí velmi dobře slovně vyjadřovat, každý referát má svou strukturu.

- 1) volba interpreta – zdůvodnění proč jsem si ho vybral/a
- 2) základní informace o interpretovi (historie, hudební styl, texty)
- 3) poslechová ukázka – připravená

Děti měly mít připravenou osnovu, jinak mluvily vlastními slovy. Délka referátu nepřesahovala 10 minut. Po něm mohlo následovat společné ohodnocení třídou.

Musím říci, že zavedení referátů mělo u dětí velký ohlas. Byl to jiný způsob komunikace s hudbou, děti se začaly samy podílet na poslechové činnosti v hodinách hudební výchovy, dozvěděly se také něco o svých idolech a dokázaly si svůj hudební vkus obhájit, což je v dnešní době velmi důležité. Děti dnes obdivují mnoho populárních zpěváků i kapel, ale málo znají styl, kterým kapela hraje nebo její historii. Referáty jsou cestou k získání dalších informací o oblíbené hudbě. Dají se zařadit i na konec hodiny, který se tak dětem přijemní.

Koncerty

Některou hodinu hudební výchovy občas pojímáme jako koncert. Děti, které hrají na hudební nástroj, si ho přinesou do školy a zahrají na něj. Jelikož ve třídě je takových dětí hodně, často si o hudebních nástrojích povídáme. Děti zaujme, když hrají jejich spolužáci a opravdu pozorně naslouchají. Hodně dětí hraje na velmi dobré úrovni a velmi často skladby 20. století nebo hudbu jazzovou. Sama se ráda zařadím mezi hráče a zahrají dětem nějakou skladbu na housle nebo na klavír.

5.2 PRŮPRAVNÁ CVIČENÍ, PŘÍPRAVA NA POSLECH

Příprava na poslech předpokládá realizaci takových cvičení, která žákovi později pomohou odhalit tajemství hudební řeči. Jednotlivá cvičení se zaměřují na rozvoj konkrétních hudebních schopností.

Průpravná cvičení by měla žáka aktivizovat a měla by mu pomoci orientovat se v dané hudební oblasti. Příprava na poslech může proniknout i do neposlechových činností (hlasová, intonační či rytmická příprava, nácvik písně atd).

Pokud mají cvičení tvořivý charakter, lze jimi žáka dovést k vlastním tvořivým činnostem.

Průpravná cvičení se nejčastěji řadí hned na počátek vyučovací hodiny, ale dají se využít v celém hudebně výchovném procesu.

Pro rozvoj hudebních schopností uvádím tato průpravná cvičení¹:

- sluchová
- intonační
- rytmická
- pěvecká

Průpravná cvičení sluchová

Dítě poznává základní vlastnosti tónů – výšku, délku, sílu, barvu a jejich umístění v tónovém prostoru. Jako další cvičení lze potom zařadit poznávání rozdílů dvojic tónů – tón vysoký, nízký, hluboký, nižší, vyšší a stejně vysoký. Určování výšky tónů je pro děti složité. Proto učitel začíná cvičení na prezentaci nejprve dvou tónů od sebe oddálených přes několik oktáv, potom rozdíl snižuje. Poznávání výšky tónů lze dobře u dětí předvést např. na zvířatech – ptáček – vysoký tón, medvěd – hluboký. Většinou si děti pomohou také pohybem.

Průpravná intonační cvičení

Intonační cvičení upevňují a dotvářejí tonální cítění a umožňují prožívat a chápat tonální vztahy. Rozvíjejí a upřesňují hudební představy. Jedním ze základních znaků tonálního cítění je chápání toniky jako výchozího základu celé melodie a vztahů ostatních tónů k ní. Žáci mají na zahrané melodii poznat, zda je ukončena, nebo má ještě tendenci pokračovat; neukončenou melodii (dohráno pouze ke 2. nebo 7. stupni) mají zakončit základním tónem.

Průpravná cvičení rytmická

Rytmické cítění je schopnost vnímat a emocionálně prožívat metrum, rytmické časové vztahy a časovou pulsaci ve spojení s ostatními výrazovými prostředky a adekvátně na ně reagovat tělesným pohybem. Na prvním stupni vyvozujeme a upevňujeme základní rytmické figury, metrum, rytmus i takt z deklamace a rytmu řeči (slov, vět a textu písní). Žáci hledají a vyslovují slova, vytvářející strukturu dvoudobého taktu: táta, máma, s akcentem na první době. Dá se také využít situací, kde žáci vyjadřují pohyb: vojáci pochodují levá, pravá. Dále následuje třídobý takt : tatínek, maminka. Po těchto základních taktech provádí učitel rytmická cvičení pomocí rytmické ozvěny. Následuje rytmická obměna nebo vymyšlení slov u vytleskávaných taktů. Postupně se děti učí taktovat.

Průpravná cvičení pěvecká

Úkolem pěveckých cvičení je vytvářet pěvecké dovednosti a návyky, které umožňují estetický a emocionální zpěv. Tato cvičení musí postupovat veškerou prací s dětským hlasem a být těsně spojena s osvojováním písně, s přípravnými cvičeními sluchovými, intonačními a rytmickými i s cvičeními k vícehlasému a sborovému zpěvu. Žáci by si měli osvojit základní pěveckou techniku, která spočívá ve správném posazení hlasu, který by se opíral o ovládaný dech, čistou vokalizaci, zřetelnou výslovnost a zněl hladce, v přirozené barvě a síle v celém hlasovém rozsahu.

5.2.1 SERIÁLNÍ HUDBA

Série je tónová řada, v níž mají všechny tóny rovnocenné uplatnění. Opakuje se ve skladbě vždy s nezměněným pořadím tónů a může se použít i ve svém převratu nebo pozpátku. Seriální hudba se týká především tónových výšek, kdy určuje pořadí tónů podle jejich výšky.¹

Průpravná cvičení inspirovaná seriální technikou

Seriální technika nabízí mnoho různých variant pro rozvoj žákových schopností a pro rozvoj tvořivosti. Pro začátek žáci pracují jen s malým množstvím tónů, postupně se tónová řada rozšiřuje.

Jde o kombinaci daných tónů ve vymezeném tónovém prostoru, kdy se žáci snaží o vlastní kombinace tónů, z čehož vznikne melodie. Žáci se při tomto cvičení naučí orientovat v notovém zápise, učí se hudební teorii, intonaci podle not a jejich „skladby“ lze též použít jako hlasová cvičení. V další fázi dětem zadáme, aby se čtyřmi tóny, které mají k dispozici, vytvořily co nejvíce variant. U více tónů potom bude počet kombinací vzrůstat. Žáci nejprve kombinují noty bez rytmu. Vznikne tak melodická řada, kterou si žáci zaznamenají do notové osnovy. Potom tuto řadu žáci použijí pozpátku. Vznikne část skladbičky. Většinou u dětí pozorují velký pocit radosti ze svého složeného díla. U klavíru mohou zjistit, co vlastně napsaly a jak by vypadala melodie pozpátku.

Postupně se tónový prostor rozšiřuje a děti by si měly začít zkoušet představovat, jak asi skladba bude znít. Některé děti, které umí hrát na flétnu či na klavír, si svou skladbu mohou zahrát samy. Potom zkouší svou skladbu samy intonovat.

Pokud série začíná tónikou a druhá část skladbičky se skládá ze série pozpátku, vždy bude skladba ukončená.

¹ ZENKL, L. *ABC hudební nauky*. Praha: Supraphon 1988.

5.3 METODY ROZVÍJEJÍCÍ HUDEBNÍ TVOŘIVOST

V poslední době se klade stále větší důraz na různorodé metody při vzdělávání žáků. Nejsou to věci zcela nové, v mnoha případech se vracíme do meziválečného období a k různým pedagogickým směrům první poloviny 20. století, samozřejmě s jiným vybavením škol, učeben a na jiné sociálně ekonomické úrovni.

Metodou, na niž se v poslední době klade zvýšený důraz, je projektové vyučování. Vede žáky k praktickému využití získaných vědomostí. Žák si nejlépe zapamatuje učivo, které zapadá do celku a spojuje poznatky z více předmětů. Zájem o učení vzniká aktivní účastí žáka ve vyučování. Nejlepší vztah máme k věcem, na kterých se přímo podílíme, které spoluvytváříme.

V současnosti se na základních školách diskutuje o stále izolovanosti a roztržitosti poznatků u žáků, o odtrženosti od životní praxe, o nízké žakově motivaci a o pamětném jednostranném kognitivním učení. Projektová metoda je jedna z účinných cest, jak těmto problémům výuky předcházet.

Kooperativní vyučování je v dnešní době chápáno jako velmi efektivní forma vyučování. Bohužel v hudební výchově tato forma výuky není často používána. Přesto si myslím, že nabízí pedagogovi mnoho nových cest k rozvoji hudební tvořivosti žáků.

5.3.1 PROJEKTOVÁ METODA V HV

Projektová metoda, která vychází z hudební výchovy, prochází všemi ostatními předměty a tvoří jeden výukový celek, který může trvat přiměřeně dlouho danému projektu. Projekty mohou mít rozsah několika hodin, ale i dnů, týdnů či měsíců.

Při projektovém vyučování se uskutečňuje integrace poznatků z více oborů, rozvíjí se iniciativa, samostatnost, tvořivost, žák získává komplexní pohled na skutečný svět. Téma daného projektu v HV lze čerpat například z dějin (vlastivěda), přírody (prvouka, přírodověda), z literatury (próza, poezie, texty písní).

Způsobů využití projektové metody je mnoho. Například jedno téma prolíná všemi předměty celý týden, ale rozvrh výukových předmětů se nemění. Dalším způsobem využití projektové metody vidím v tom, že daný projekt se realizuje celý týden bez rozdělení na jednotlivé předměty, takzvaně v blocích. Projekty především prohlubují mezipředmětové vztahy a učí žáky aplikovat získané poznatky v praxi.

Význam projektového učení

- učitel respektuje možnosti, zájmy a potřeby dítěte
- neodtrhuje žáky od okolního světa
- žáci mají aktivní vztah ke třídě a ke světu
- spojuje poznání a činnost
- umožňuje vlastní emocionální prožitek
- poznání je spojeno s intenzivním prožitkem a ukládá se do paměti pevněji než poznatky zprostředkované
- děti mají větší prostor k vlastnímu vyjadřování a formulování svých myšlenek
- chyba je východiskem pro hledání dalšího řešení
- oprava chyby probíhá bez stresu
- slovní hodnocení slouží jako informace dětem, rodičům i učitelům
- učitel je dítěti partnerem, pomáhá rozvíjet vrozené předpoklady dítěte
- přibližuje se myšlenkám J.A.Komenského “škola hrou”
- učí děti spolupracovat a komunikovat.

Obecný postup při projektovém vyučování

1. Učitel s žáky zvolí situaci, která je pro žáky skutečným problémem
2. diskuse a plánování řešení daného problému, zvoleného projektu
3. vlastní činnosti při řešení projektu
4. závěr projektu, prezentace výsledků práce a hodnocení.

5.3.2 NÁMĚTY NA JEDNOTLIVÉ PROJEKTY V HV

Jednotlivé projekty je možné rozdělit podle délky jejich trvání a uskutečňování.

Projekty :

- 1-2 hodinový - jednoduché projekty: výtvarná výchova, český jazyk, pracovní činnosti, přírodověda
- 3-4 hodinový - jednoduché projekty: Májí za říkání příměří koralky, slohové práce
- 1-2 týdenní - jednoduché projekty: Májí za říkání příměří koralky, slohové práce
- 1-2 měsíční - jednoduché projekty: Májí za říkání příměří koralky, slohové práce
- 1-2 roční - jednoduché projekty: Májí za říkání příměří koralky, slohové práce

Po stopách hudebních skladatelů

Typ projektu: jednodenní

Doporučená třída : 3,4,5

Návaznost na předměty : český jazyk, výtvarná výchova, tělesná výchova, dramatická výchova, prvouka (přírodověda, vlastivěda), informatika.

Vybereme si jednoho skladatele, jehož skladbu by děti měly poslouchat.

V první hodině mají děti za úkol na počítačích sehnat co nejvíce informací o daném skladateli, tzn. kde se narodil, kdy žil, jak asi vypadal jeho život, jaké jsou jeho skladby. Po sběru informací děti prezentují a dávají dohromady to, co se dozvěděly. V další hodině bychom si zkusili představit, jaká byla doba, ve které skladatel žil a jak to asi vypadalo. Můžeme si zahrát na klasicismus, děti mohou mít paruky, jak vypadali hudebníci, jaké nástroje v této době asi byly, děti se naučí nějaký tanec z té doby. V další hodině bychom s dětmi přečetli příběh ze skladatelovy známé opery (přiměřeně věku žáků), po přečtení by následovala diskuse, jak by se opera dala napsat jinak, co by se dalo změnit a proč. V následující hodině bychom zkusili k této opeře namalovat kulisy nebo samotné postavy z opery. Další hodinu by děti poslouchaly kousek z dané opery a pokusily by se hádat, z jaké části asi ukázka je a proč. Následoval by rozhovor o poslechové části opery. V další hodině pak děti zkoušejí hru na operu a ve skupinkách tvoří vlastní krátkou operu. Nakonec celá třída nacvičí krátkou dramatizaci dané opery. Následuje zhodnocení a zopakování co se děti dozvěděly.

Hudební dílna

Typ projektu: jednodenní

Doporučený ročník: 4

Návaznost na předměty : výtvarná výchova, český jazyk, pracovní činnosti, přírodověda.

Děti budou vyrábět jednoduché hudební nástroje. Mají za úkol přinést korálky, skořápky, dřívka, špejle, látku, všechno, co se dá na výrobu použít.

Motivace

Budeme dnes vymýšlet nové hudební nástroje. Abychom uměli nástroj vyrobit, podíváme se, jak vypadají ty starší a jak se vyráběly. Následuje ukázka hudebních nástrojů. *Umíme poznat tyto nástroje jen po sluchu?* Následují hudební ukázky různých nástrojů (lze i na kvalitním syntezátoru). *Dále zkusíme přemýšlet o tom, co vše by se dalo použít ve třídě jako hudební nástroj.* Na povel si děti ve třídě vyberou jakoukoliv věc a zkusí na ni zahrát. Také vymyslí, k jaké příležitosti by se dal nástroj použít a vymyslí jeho název. Děti dojdou k přesvědčení, že jako hudební nástroj se dá použít opravdu cokoli. Další hodinu se děti odeberou se svými pomůckami do dílny, kde se snaží vytvořit svůj hudební nástroj. Mají na to dost času, takže je dobré upozornit, aby si opravdu daly záležet a aby nástroj měl dobrý zvuk. Po čase, když učitel vidí, že žáci mají většinou hotovo, následuje prezentace nástrojů. Většinou zřejmě půjde o rytmické nástroje. Po prezentaci by bylo dobré, aby si děti své hudební nástroje užily. Proto následuje společné hudební setkání, kdy děti mohou tancovat na pouštěnou hudbu a do ní rytmicky hrát na své nástroje. K doprovodné hudbě doporučuji nějakou africkou či latinsko americkou hudbu, je velmi temperamentní a dětem se na ni dobře tančí i rytmicky hraje.

Typ projektu: týdenní

Doporučený ročník: 4-5

Návaznost na předměty: český jazyk, výtvarná, pracovní činnosti, výtvarná výchova, výtvarná výchova, dějepisná výchova

Projekt „Aředovák“ je projekt týdení, kterým se děti seznámí s historickými obřady z lidové kultury. První den se děti seznámí s lidovou kulturou a tím, jak lidé žili ve středověku (z knihy, internetu, historických pramenů atd.). Druhý den se potom věnují práci na přelomu kostýmní doby středověku. Děti si připraví osobní látky a s pomocí učitele zkusí ušít kostým (středověké oblečení je velmi jednoduché). Třetí den potom sleduje vývoj lidových obřadů a dětí se seznámí s lidovou kulturou.

Vltava

Typ projektu: jednodenní / dvoudenní

Doporučená třída: 5

Návaznost na předměty: český jazyk, vlastivěda, přírodověda, pracovní činnosti, výtvarná výchova

Bedřich Smetana

Učitel dětem hned na začátku hodiny pustí skladbu bez předmluvy. Děti mají za úkol poslouchat. Po poslechu následuje rozhovor o tom, co dětem skladba připomíná. Po rozhovoru dojdeme k závěru, že jde o skladbu Vltava. Následuje volný projev dětí, na téma: co může řeka potkat, než se dostane do moře.

Dále děti pracují s mapou ve dvojicích a zapisují trasu řeky Vltavy až k soutoku – města, pohoří, zajímavosti vyučující přiblíží dětem chování řeky – její sílu, jak je člověk proti přírodě bezmocný, ale že se mu daří ji zklidnit a žít zase dál – povodně, děti při poslechu skladby vytvářejí koláž, či kresbu, jak se může chovat řeka.

V další hodině mají děti za úkol najít na počítači co nejvíce informací o Vltavě, potom následuje prezentace informací. *My se dnes pojedeme podívat přímo k Vltavě. To, co jsme se o řece dozvěděli, pojedeme si ověřit na vlastní oči.* Na břehu Vltavy děti mají za úkol nejprve zkoumat vodní ptactvo. Dalším úkolem je zamyslet se a zjistit, proč pan skladatel složil právě tuto skladbu. Po návštěvě ve třídě opět učitel pustí skladbu a děti mají volně malovat vlnky nebo co je zrovna napadne při hudbě. Vyučování končíme hodnocením.

Hudební příběh (viz příloha 6.2)

Středověk

Typ projektu: týdenní

Doporučený ročník: 4,5

Návaznost na předměty: český jazyk, vlastivěda, pracovní činnosti, výtvarná výchova, dramatická výchova, tělesná výchova

Projekt „středověk“ je projekt týdenní, kterým lze žákům přiblížit historické období z hlediska rozvoje hudební kultury. První den se děti snaží zjistit informace o tom, jak žili lidé ve středověku (z encyklopedií, internetu, historických příběhů atd.). Druhý den je potom věnován na přípravu kostýmů z doby středověku. Děti si přinesou potřebné látky a s pomocí učitele zkouší ušít kostýmy (středověký kostým je velmi jednoduchý). Třetí den potom sleduje vývoj hudebních nástrojů od dob středověku až po současnost.

V návaznosti se děti snaží ve školní dílně o výrobu jednoduchých středověkých hudebních nástrojů. Další část dne zahrnuje poslech středověké hudby, popis, čím je hudba středověku charakteristická a výuka středověkých tanců. Čtvrtý den lze vše spojit dohromady a škole i rodičům lze uspořádat představení, ve kterém děti prezentují své poznatky a dovednosti. Pátý den by potom patřil školnímu výletu, který by se uskutečnil na český hrad, kde se konají historické slavnosti.

Stejným způsobem lze uskutečnit i prezentaci jiné historické doby, např. pravěk (pro děti velmi přístupný a zajímavý), klasicismus, romantismus (spíše pro 4. a 5. ročník).

Hudební ztvárnění známé pohádky (viz. příloha č. 1)

Typ projektu: měsíční

Doporučená třída: 1, 2

Návaznost na předměty : český jazyk, výtvarná výchova, dramatická výchova, pracovní činnosti

Jde o zhudebnění známé pohádky v šestitónovém prostoru či nastudování již pohádky zhudebněné.

Hudební příběh (viz. příloha č.2)

Typ projektu : dlouhodobý

Doporučená třída : 5

Návaznost na předměty : český jazyk, dramatická výchova, výtvarná výchova

5.3.3 KOOPERATIVNÍ VYUČOVÁNÍ V HV

Kooperativní vyučování jednoznačně rozvíjí u žáků hudebně tvořivé myšlení a zároveň rozvíjí další důležité dovednosti, například sociálního charakteru. Jednou ze základních myšlenek skupinového vyučování v HV je rozvoj hudebních schopností a dovedností pomocí tvořivých činností. Kooperativní vyučování využívá sociálních vztahů ve vyučování. V této formě výuky se učitel stává spíše pomocníkem.

Kooperativní učení se snaží ve škole vytvořit podmínky co nejpodobnější přirozeným formám sociálního chování – protože jsou zároveň často nejúčinnějším způsobem získávání nových poznatků a dovedností. Výhody kooperativního učení se u dětí projeví v úrovni učení, myšlení i řeči, kvalitě dokončené práce, vyšší míře samostatnosti a nezávislosti na vzorech, ve vyšším sebevědomí a sebedůvěře.

Kooperativní vyučování má dva základní efekty: přináší prospěch jednotlivci i skupině. Pokud tedy dítě ve škole zaznamenalo, že skupina mu individuálně neprospěla, nejspíš skutečně nešlo o kooperativní učení. Kooperativní učení se zařazuje do výuky tehdy, pokud učitel chce, aby se žáci prostřednictvím spolupráce v malých skupinách posunuli individuálně dál – a to i v takových "měřitelných" věcech, jako je např. větší objem zapamatovaných informací. Kooperace obohatí někoho více a pokud by neměla obohatit v něčem každého z dětí, není důvod ji použít.

Největší přínos kooperativní výuky je v tom, že žáci se učí dovednosti spolupracovat. Tuto dovednost lze označit jako životní kompetenci, kde se žák jako jednatel učí pracovat v týmu. Hudební úkoly ve skupině jsou většinou zadány tak, aby se každý žák daného problému sám aktivně účastnil a prezentoval se ve skupině jako součást týmu. Slabší žáci tak získávají podporu od silnějších, silnější pak pomáhají slabším, plaší žáci získávají odvahu projevit se. Při zadání tvořivých úkolů je žák na cestě k rozvoji hudební tvořivosti. Tvořivý úkol by měl být zadán vždy tak, aby žáci měli prostor pro jeho realizaci. Úkol by měl tedy být problémového charakteru, kdy žáci sami musí objevovat, pátrat, zjišťovat a nalézat správnou cestu. U těchto zadaných úkolů by mělo existovat vždy více způsobů řešení. Ze své zkušenosti mohu potvrdit, že taková hodina hudební výchovy je velmi kreativní, pro žáky i učitele velmi přínosná a v neposlední řadě také zábavná. Při zadání tvořivých úkolů žáci většinou ani netuší, že vytváří něco nového. Většinou je kooperativní výuka založena na improvizaci žáků.

Náměti Kooperativní výuka má několik svých pravidel, podle kterých by se pedagog v hodině HV měl řídit.¹

1. Vhodné rozdělení žáků do jednotlivých skupin

Dobře vytvořená skupina velmi ovlivňuje život svých členů. Působí zde napodobivost. Čím těsnější je sepětí skupiny, tím je její působení na každého člena silnější a působení na jednotlivce se může změnit

2. Vhodně zvolený počet žáků ve skupině (velikost skupin)

Ze sociálně pedagogického hlediska je nejvhodnější rozdělení do skupin na prvním stupni po čtyř až pěti žácích. Dvoučlenná skupina je nevyhovující, protože nerozšiřuje sociální horizont svých členů. Dvoučlenná skupina děti izoluje a nepřipravuje je na stmelení třídním kolektivem. V tříčlenných skupinách se často vztahy omezují na malý počet interakcí. Čtyř až pětičlenná skupina již umožňuje plně rozvinout boj názorů. Společná aktivita není diktována jednostranně, ale je výsledkem dohody.

3. Vhodné zadání úkolu pro skupinu

Zadání úkolu by mělo být přiměřené danému počtu žáků ve skupině a zároveň splnitelné pro tvořící skupinu. Pokud je úkol zadán nesprávně (např. na úkolu se nedá pracovat dohromady ve větším počtu dětí, úkol je vyloženě jen pro jednoho ze skupiny apod.), ztrácí skupinová práce svůj význam a postrádá tak efektivnost kooperativní výuky.

Zadaný úkol by měl mít více způsobů řešení. Žáci potom mají více prostoru na své názory a obhájení výsledku a naskýtá se jim možnost volby.

4. Homogenní a heterogenní úkoly

Úkoly ve třídě, kde jsou děti v pěti nebo šesti skupinách mohou být různého charakteru. Nejdůležitější dvě rozdělení jsou tato:

- 1) Všechny skupiny plní stejný úkol
- 2) Každá skupina plní úkol jiný, ale stále jsou úkoly zaměřeny na stejný cíl
- 3) Každá skupina plní úkol jiný, ale ve výsledku vyjde práce všech skupin jako jeden celek
- 4) Každá skupina plní úkol jiný a i cíl je vytyčen odlišný

5. Uspořádání skupin ve třídě

- a) skupiny v lavicích
- b) skupiny volně po třídě

¹ MECHLOVÁ, E. *Skupinové vyučování na základní a střední škole*. Praha: SPN, 1986.

Náměty na tvořivé úkoly při kooperativní výuce

Uvádím několik vyzkoušených námětů na práci ve skupině:

- žáci rozdělení do skupin dostanou několik Orffových hudebních nástrojů do jedné skupiny. Jejich úkolem je ve skupině nacvičit doprovod k dané písni
- pomocí nástrojů vymyslet hudební příběh
- zahrát danou náladu – vystihnout nástroji
- vystihnout nějaké zvíře, ostatní hádají, jaké, nebo věc nebo nějaký děj
- vymyslet a zahrát nějakou hudební reklamu
- zahrát, co poslouchaná skladba připomíná
- zahrát scénku na poslouchanou hudbu
- vyrobit hudební nástroj
- využít věci kolem nás a zahrát na ně
- příprava hudebního referátu ve skupině
- vytvořte hudební znělku k pořadu
- dokončit danou píseň, zapsat do notové osnovy.

Kapitolu jsem zpracovala s pomocí publikace E. Mechlové.¹

¹MECHLOVÁ, E. *Skupinové vyučování na základní a střední škole*. Praha: SPN, 1986.

5.3.4 VYUŽITÍ PC V HV

Ráda bych ve své hudební praxi také využila počítače. Vede mne k tomu jednak nebývalý rozvoj informačních technologií, které se nabízejí k mnohostrannému využití, jednak můj osobní zájem o tuto problematiku. V rámci povinně volitelných kurzů na pedagogické fakultě jsem studovala informační technologii pro první stupeň ZŠ a jako specializaci jsem si zvolila hudební výchovu, což mi umožňuje nejen využívat znalostí z obou oborů, ale především hledat způsoby efektivního využití počítačové techniky v hudebním vyučování.

V dnešní době si svět bez informační technologie dokážeme jen těžko představit. Počítače se staly v životě člověka každodenní nutností. Jelikož na základní škole, kde učím, je výuka PC povinná již od prvního ročníku ZŠ, napadla mne myšlenka využít PC i v hudební výchově. Na trhu jsou k dostání různá média s hudebními programy od nejjednodušších až po těžké a některé by se daly na prvním stupni využít. Ty nejlehčí počítačové programy nabízejí spoustu hudebního materiálu, se kterým mohou děti velmi dobře pracovat a zároveň rozvíjet hudebně tvořivé myšlení. V těchto lehkých programech jsou již nahrané takty s mnoha různými zvuky a částmi melodie. Na jednoduchých vzorcích děti mohou skládat jednoduché skladby. Mohou také skládat vlastní melodie, nebo zahrát své oblíbené písně. K tomu je možné vybrat si nástroj nebo různé rytmy. Myslím, že vhodnou kombinací těchto cvičení s tvořivými úkoly, které děti mají na počítači plnit, lze žáky dovést k rozvoji tvořivosti. Některé lepší programy umožňují potom dětem tvořit vlastní zvukové vzorky, které si žák nahraje a skládá potom vlastní skutečné skladby.

V těchto programech je možné též pracovat s různými vlastnostmi tónu a hudebně výrazovými prostředky. Žák může skladbu měnit dynamicky, rytmicky, intonačně, barevně.

Za další výhodnou pomůcku považují tzv. notátorové programy, kde děti píší noty do notové osnovy přímo v počítači, počítač potom napsanou melodii přehrává.

Úkoly pro děti z prvního stupně při práci s hudebními programy

- slož skladbu, která bude slavnostní
- slož skladbu, která bude vyjadřovat zlost, radost,
- slož skladbu na daný rytmický model
- slož skladbu na daný melodický model
- pokus se složit tanec (polku)
- pokus se složit skladbu, která má název.

I pro hudební teorii již existují počítačové programy obsahující teoretická cvičení. Pro příklad uvádím:

Pexeso - počítačový program pro výuku elementární hudební teorie počítačová hra podobná "normálnímu" pexesu, při které se však nejhledají *stejně* obrázky, ale obrázky, které k sobě logicky patří - například symbol noty a její název, nebo nota a její enharmonický protějšek (cis - des, apod.).

Počítače, syntežátory, Midi, scannery, MP3, atd. - tyto termíny dnes patří k běžné slovní zásobě především mladé generace a využívání této techniky je s prudkým vývojem nových modelů stále atraktivnější. Z toho logicky vyplývá, že stranou nemůže zůstat ani školství prvního stupně ZŠ. Díky tvůrčímu přístupu tyto činnosti pomáhají rozvinout hudební myšlení, které je korigováno okamžitou zpětnou vazbou při přehrávání hudby na počítači.

6. ZÁVĚRY PRO HUDEBNĚ VÝCHOVNOU PRAXI

Poslechové hodiny, které v práci uvádím, byly realizovány ve třetí třídě na základní škole s vlastním školním vzdělávacím programem.. Třída je složena z velmi dominantních žáků, kteří jsou velmi zvědaví, inteligentní a mají velice pozitivní vztah k novým aktivitám provozovaným ve škole. Jejich rodiče se jim, ve většině případů, hodně věnují a podněcují je i v mimoškolních hudebních aktivitách. Mnoho žáků hraje na hudební nástroj nebo zpívá ve sboru. Díky tomu jsem mohla ve svých hodinách uvádět i příklady, které by se na první pohled mohly zdát věku dětí nepřiměřené.

Klíčovým bodem práce byla snaha o rozvoj žákovy tvořivosti pomocí metod navazujících na hudební poslech. Při uskutečňování poslechových hodin jsem si uvědomila, jak velký význam má pro žákův rozvoj právě tato oblast hudební výchovy. Pokud je žák seznamován s hudebními díly nenásilnou a poutavou formou, dokáže si skladbu, v některých případech i autora, velmi dobře zapamatovat. Činnosti, které následovaly po poslechu skladby, nerozvíjely jen dětskou hudební tvořivost, ale připínaly i k vytváření kladného vztahu k hudbě. Žákům se tyto hodiny zalíbily natolik, že se potom často dotazovali, zda budou v hudební výchově opět poslouchat nějakou novou skladbu.

Při samotných tvořivých činnostech často docházelo ke spontánním hudebně tvořivým projevům, které žáci během roku postupně rozvíjeli. Děti byly v hodinách velmi aktivní a poslouchané skladby rozebíraly velmi pečlivě.

Práce s žáky měla velký význam také z hlediska sociální komunikace. Hudební výchova se pro žáky stala oblíbeným předmětem, kde se vždy pracuje zábavnou formou a nikdo není podceňován. Třída si na práci ve skupinách rychle zvykla a dané činnosti realizované ve skupinách si velmi oblíbila.

Na základní škole jsem učila první rok, proto jsem se potýkala s některými problémy - se způsobem komunikace s žáky i s metodami výuky. Uvědomila jsem si, jak je důležité odhalit příčiny případného nedorozumění či nepochopení. Myslím si, že pro pozdější práci učitele by pak taková zkušenost měla být poučením, z něhož by měl vyvodit opatření, jimiž by případné příští chyby předešel. Je také nutné respektovat odlišnosti žáků, variabilitu jejich způsobů řešení, myšlení a vyjadřování.

Ve své práci jsem se zaměřila na výukové metody, které by měly přispívat k rozvoji žákovy hudební tvořivosti. Jelikož se metody, realizované ve třídě, ve většině případů osvědčily, ráda bych se na tyto metody zaměřila i ve své budoucí praxi. Zejména využití PC v hudební výchově má své opodstatnění. Nepřeborné množství zvuků dává žákovi v tvoření hudby takřka neomezené možnosti. Mou snahou je tedy zdokonalit své dovednosti s hudebními programy a využít je v praxi.

Projekty v HV jsou též velmi účinnou metodou, jak docílit ucelenosti ve vědomostech a zkušenostech žáka. Pomocí projektové metody žák dokáže sám hledat nové další hudební souvislosti, které jsou základem poznání. Práce na projektech a jejich realizace žáky i mne, jako učitele, nemalou měrou obohatila, a to nejen z hlediska hudebního rozvoje. Jelikož budoucnost výuky na ZŠ vidím právě v projektové metodě, mou snahou je se této metodě věnovat i nadále a hledat i další nové způsoby výuky.

HERDEN, J. *Hudba jako učební prostředek*. Praha 1998.

HERDEN, J. *Hudba pro děti*. Praha 1992.

HERDEN, J. *Rozhlas - učební prostředek*. Praha 1999.

JENČKOVÁ, B. *Hudba a počítač*. Praha: Křížové 2002.

JENČKOVÁ, B. *Hudba a počítač*. Praha: Škola 1999.

KAŠOVÁ, J. *Učební prostředek*. Praha 1995.

MECHLOVÁ, E. *Učební prostředek*. Praha: Škola 1986.

PECHÁČEK, S., VÁČKOVÁ, B. *Učební prostředek*. Praha: Škola 2001.

POLIBNÝ, J., PAVLÍK, J. *Hudba a počítač*. Praha 1992.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BARTOŠ, Z. *Breviář posluchače hudby*. Praha 1983.
- DRÁBEK, V. *ABC výchovných koncertů*. Praha: Olympia, 1987.
- DUCHÁČKOVÁ, O. *Pedagogika*. Praha: SPN, 1986.
- DVORSKÝ J. :*Hudba, hluk a hudební výchova*. 1. vyd. Ostrava: Grafie, 1989.
- GREGOR, V., SEDLICKÝ, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha 1973.
- HERDEN, J. *Hudba jako řeč*. Praha: Scientia, 1998.
- HERDEN, J. *Hudba pro děti*. Praha: H+H, 1992.
- HERDEN, J. *Rozhlas – učitel – žák*. Praha 1979.
- JENČKOVÁ, E. *Hudba a pohyb ve škole*. Hradec Králové 2002.
- JENČKOVÁ, E. *Hudba v současné škole*. Praha 1999.
- KAŠOVÁ, J. a kol. *Škola trochu jinak*. Kroměříž 1995.
- MECHLOVÁ, E. , HORÁK, F. *Skupinové vyučování na základní a střední škole*. Praha: SPN, 1986
- PECHÁČEK, S., VÁŇOVÁ, H. a kol. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň ZŠ*. Univerzita Karlova, Praha 2001.
- POLEDŇÁK, I. , BUDÍK, J. *Poslech hudby*. Praha 1972.

SEDLÁK, F. a kol. *Nové cesty hudební výchovy*. Praha 1983.

SEDLÁK, F. a kol. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy*.
Praha : SPN, 1988.

ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*. Praha: Portál, 1998.

VÁŇOVÁ, H., SKOPAL, J. *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice*. Praha.
Univerzita Karlova, 2002

VÁŇOVÁ, H. *Hudební tvořivost žáků mladšího školního věku*. Praha 1989.

VÁŇOVÁ, H. *Pěvecká tvořivost na základní škole*.

ZENKL, L. *ABC hudební nauky*. Praha: Supraphon, 1988.

OSNOVY :

Asociace pedagogů základního školství ČR. *Vzdělávací program Národní škola*.
Praha: SPN, 1997.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. *Vzdělávací program
Základní škola*. Praha: Fortuna, 1996.

PIŤHA, P., HELUS, Z. *Vzdělávací program Obecná škola*. Praha: Portál, 1996.

BERAN, V., KORDA, J. *Vzdělávací program Škola porozumění*. Praha 2004.

KREJČOVÁ, V., KARGEROVÁ, J. *Vzdělávací program Začít spolu pro 1. stupeň ZŠ*.
Praha: Portál, 2003.

UČEBNICE A METODICKÉ PŘÍRUČKY :

- BUDÍK, J. *HV pro 1.r. ZŠ. Metodická příručka*. Praha: SPN, 1984.
- BUDÍK, J. *Hudební výchova 2*. Praha: Fortuna, 1995.
- BUDÍK, J., *HV pro 2.r. ZŠ. Metodická příručka*. Praha: SPN, 1985.
- BUDÍK, J. *Hudební výchova 3*. Praha: Fortuna, 1995.
- BUDÍK, J., *HV pro 3.r. ZŠ. Metodická příručka*. Praha: SPN, 1986.
- BUDÍK, J., JURKOVIČ, P. *Hudební výchova 4*. Praha: Fortuna, 1995.
- RAJMON, R., STŘELÁK, M. *Hudební výchova 5*. Praha: Fortuna, 1994.
- DANIEL, L. *Seznamlárek HV pro 4.r. ZŠ*. Praha: Panton, 1999.
- LIŠKOVÁ, M. *Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. Praha: SPN, 1998.
- LIŠKOVÁ, M. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. Praha: SPN, 2001.
- LIŠKOVÁ, M., HURNÍK, L. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. Praha: SPN, 2000.
- LIŠKOVÁ, M. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 2. ročník základní škola*. Praha: SPN, 1999.
- LIŠKOVÁ, M., HURNÍK, L. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. Praha: SPN, 2001.
- LIŠKOVÁ, M. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. Praha: SPN, 2003.
- LIŠKOVÁ, M., HURNÍK, L. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. Praha: SPN, 2002.
- LIŠKOVÁ, M. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. Praha: SPN, 2003.
- LIŠKOVÁ, M. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. Praha: SPN, 2002.
- LIŠKOVÁ, M. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. Praha: SPN, 2000.
- JAGLOVÁ, J. *Hudební výchova pro 1. ročník*. Metodický průvodce, zpěvník. Brno: Nová škola, 1998.
- JAGLOVÁ, J. *Hudební výchova 2*. Brno: Nová škola, 1998.
- JAGLOVÁ, J. *Hudební výchova 3*. Brno: Nová škola, 1999.

- KOLÁŘ, J., ŠTÍBROVÁ, I. *Hudební výchova pro 5. ročník – Hudební dílna I.* Úvaly: Jinan, 1997.
- DANIEL, L., *Kukačka. HV pro 1.r. ZŠ.* Praha: Panton, 1994
- DANIEL, L., *Metodická příručka k učeb. HV pro 1.r. ZŠ.* Praha: Panton, 1994.
- DANIEL, L., *Pěnička. HV pro 2.r. ZŠ.* Praha: Panton, 1995.
- DANIEL, L., *Metodická příručka k učeb. HV pro 2.r. ZŠ.* Praha: Panton, 1995
- DANIEL, L., *Skřivánek. HV pro 3.r. ZŠ.* Praha: Panton, 1996.
- DANIEL, L., *Metodická příručka k učeb. HV pro 3.r. ZŠ.* Praha: Panton, 1996
- DANIEL, L., *Sedmihlásek. HV pro 4.r. ZŠ.* Praha: Panton, 1999.
- DANIEL, L., *Metodická příručka k učeb. HV pro 4.r. ZŠ.* Praha: Panton international, 2000.
- DANIEL, L., *Slavík. HV pro 5.r. ZŠ.* Praha: Panton International, 2000.
- DANIEL, L., *Metodická příručka k učeb. HV pro 5.r. ZŠ.* Praha: Panton International, 2000.
- KOUTSKÝ, J., JISTEL, P. *Hudba kamarád I., II.* Jinočany: H+H, 1992.
- KOUTSKÝ, J., JISTEL, P. *Hudba kamarád III.* Praha: Tomáš Houška, 1994.
- HERDEN, J. *My pozor dáme a posloucháme.* Praha: Scientia, 1994.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1 :** Hudební pohádka Kuřátko a obilí
(metodický postup nácviiku + notový zápis) 1
- Příloha č. 2 :** Hudební příběh Jak se violoncello pohádalo s fagotem
(metodický postup nácviiku + notový zápis)..... 6

OBSAZENÍ: Vypravěč

Kuřátko

Oves

Jecmen

Pšenice

Žito

Vitr

Určeno pro ročník: 1,2

Předpokládáme, že každý je

KUŘÁTKO A OBILÍ

1) Pročtení pohádky

Hudební pohádka

2) Rozhovor a dělení a obilí. Jakým způsobem se děj pohádky odehrává, podle čeho jsme poznali, kdo se už někdy ztratil a jak to dopadlo, jak se asi cítilo kuřátko, když bylo samo, jaké známé druhy obilí, jaká zvířata se v pohádce objevují..... (návaznost na prvouku)

3) Obsazení rolí vypravěče hraje jeden žák, roli kuřátka takéž. Tyto dvě role žádají obsazení žáky pěvecky schopnými. Zbytek třídy se rozdělí do pěti skupin (zhruba po čtyřech detech). Každá skupina má jednu roli.

4) Pročtení pohádky ale už s rozdělenými rolmi – dramaturgie textu (návaznost na čtení a dramaturgiou vypravěč)

OBSAZENÍ: Vypravěč

Kuřátko

Oves

Ječmen

Pšenice

Žito

Vítr

10) Vyroba kostymů

12) Kompletní provedení

12) Předvedení

METODICKÝ POSTUP

Určeno pro ročník : 1.,2.

Předpokládáme, že nácvik je prováděn s celou třídou.

- 1) Přečtení pohádky
- 2) Rozhovor s dětmi o obsahu pohádky – v jakém ročním období se děj pohádky odehrává, podle čeho jsme poznali, kdo se už někdy ztratil a jak to dopadlo, jak se asi cítilo kuřátko, když bylo samo, jaké známe druhy obilí, jaká zvířata se v pohádce objevují.....(ná vaznost na prvouku)
- 3) Obsazení – roli vypravěče hraje jeden žák, roli kuřátka taktéž. Tyto dvě role žádají obsazení žáky pěvecky zdatnými. Zbytek třídy se rozdělí do pěti skupin (zhruba po čtyřech dětech). Každá skupina má jednu roli.
- 4) Přečtení pohádky ale už s rozdělenými rolami – dramatizace textu (ná vaznost na čtení a dramatickou výchovu)
- 5) Průpravná cvičení – pěvecká
Model pěveckých cvičení odvozených z hudební pohádky – tónický kvintakord vzestupný a sestupný transponovaný chromaticky do několika tónin.
Rytmická – ná podoba, otázka a odpověď v 4/4 taktu.
- 6) Pěvecký nácvik – imitační metodou. Nejprve zpívají všichni všechny party, několikrát zopakují. Nácvik ná podobou probíhá po částech (po jednotlivých slokách).
- 7) Pěvecký nácvik jednotlivých rolí.
- 8) Nácvik s doprovodem klavíru (s akordy)
- 9) Dramatizace
- 10) Výroba kostýmů
- 11) Kompletní provedení
- 12) Předvedení

KUŘÁTKO A OBILÍ¹

C F Em F Dm C Dm C

V: JAK TO BYLO, POHÁDKO? ZABLLOUDILO KUŘÁTKO

Dm Em Dm Em F Em F Dm

ZA ZAHŘADOU MEZI POLI PÍPÁ PÍPÁ NOŽKY BOLÍ

C F Em F Dm C Dm C

VE VYSOKÉM OBILÍ BUDE VEČER ZACHVÍLI

C G Am Dm G

V: Povězte mi bílé ovsy, kudy vede cesta do vsi!

C G Am Dm G

O: VEU SE ZEPTEJ VEČERKĚ SNAD SINATO VE POMĚNĚ

Dm Em Dm Em F Em F Dm

V: KUŘE BLOUDÍ MEZI POLI PÍPÁ PÍPÁ NOŽKY BOLÍ

C F Em1

POVĚZ MI LÍ YEĀHI'NKU, YAKHAI'M NAYI'T MAMINKU?

C C C C

V: YEĀMEN SYĀI' MEZI VOUSY Y.PTEY SE PĚNIC, VZPOMĚDOUSI!

Dm1 Em1 Dm1 Em1 F Em1 F Dm1

V: KUPĚ PĪPA' U PĚNIC NEVĚDI'VĀK TAKE' NIC

C G Am1 Dm1 G

P: MILE' KUPĚ YE NAH LI'TO PTEY SE ŽĪTA, POVI' TI MO!

D Em1 D Em1 F Em1 F Dm1

V: KUPĚ HLEDA' ŽĪTNĚ' POLE ALE TOUĚ DA'VNO MOLE'

C F Em1 F Dm1 Am1

A NASUCHA' STENISKA VĪTE TĪĚ ZAPĪSKA':

C G Am1 C C

V. VĚDYŤ JSI DOKA ZA ČRALUŤOU SLYŠÍŠ? KONĚ V STA'GI ŽUPOU

Dm1 Em1 F G

KOCOUR VĚSTO-DOLE VRNÍ A TUA' NAHA ZA VRATY

D Em1 B C

ZOBZOB, ZOBA' BÍČE' ZEMÍ SOSTATNÍMI KŮBĚTY

Dm1 Em1 Dm1 Em1 F Em1 F Dm1

KŮBĚKY TI ŽITNĚ' POLE PROZDRAVY TAM VĚSTODOLE

C F Em1 F Dm1 C

K: KDO HILÉ POLÍČKO? P: ZEMO I TO ZEMÍ ČEO

C G Am1 C C

AŤ SE KEMĚ Z YARA HLAŠI VYCHOVA' M ŽNICH NOVĚ KLASY

C F Em1 F Dm1 C C C

V. ATAM NAHU ZA KRÁTKO NAŠO TAKĚ KŮBĚTKO.

JAK SE VIOLONCELLO POHÁDALO S FAGOTEM

Hudební příběh

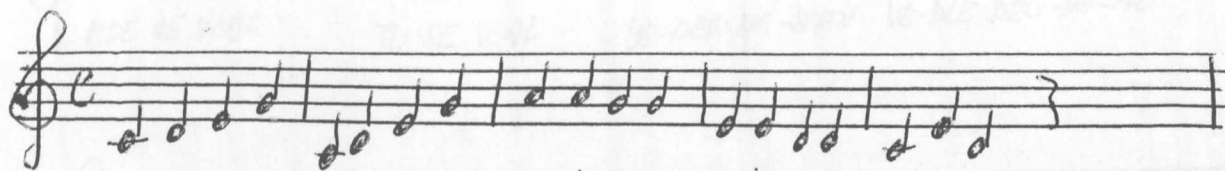
- 1) Povídky s dětmi o hudebních nástrojích a hudebních nástrojích podle sluchu, názorné ukázky
- 2) Zopakování obsazení orchestru
- 3) Přípravná cvičení
 - Imitace – imitace žánru z prvních pěti taktů hudebního příběhu
 - Rytmička – rytmička 2/4 taktu, obeznámení dětí s triolovým rytmem – rytmička deklaračně – 1 – 2 – 3, vymysleli další slova, později už děti zpívali přímo takt z příběhu – violoncello
 - Pěvecká – na spaních pět taktů z hudebního příběhu vymyslet text a vytvořit jak pěvecké cvičení, nejen transponovat chromaticky o několik tónů výše.
 - Další cvičení může být na inclusion houslové sekce, opět lze vymyslet nový text a transponovat chromaticky o několik tónů výše

OBSAZENÍ : Vypravěč
 Violoncello
 Fagot
 Housle
 Flétny
 Kontrabasy
 Triangly
 Dirigent
 Žák z publika
 Děti z orchestru – Pěťa, Vašek

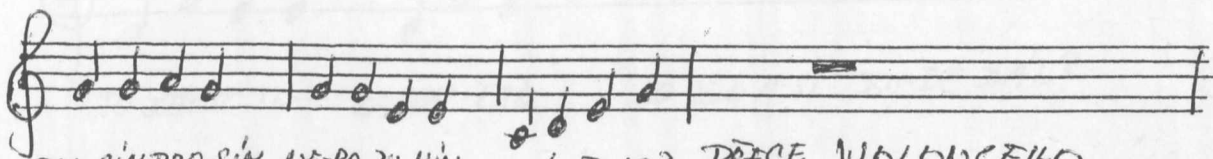
METODICKÝ POSTUP

- 1) Povídání s dětmi o hudebních nástrojích – poznávání hudebních nástrojů podle sluchu, názorné ukázky hudebních nástrojů
- 2) Zopakování obsazení orchestru
- 3) Průpravná cvičení
 - Intonační – intonační zkratka z prvních pěti taktů hudebního příběhu
 - Rytmická – cvičení v 4/4 taktu, obeznámení dětí s triolovým rytmem – rytmická deklamace – tri – o – la, vymyšlení dalších slov, později už děti zpívají přímo takt z příběhu - violoncello
 - Pěvecká – na prvních pět taktů z hudebního příběhu vymyslet text a vytvořit tak pěvecké cvičení, potom transponovat chromaticky o několik tónin výše.
 - Další cvičení může být na melodii houslové sekce, opět lze vymyslet nový text a transponovat chromaticky o několik tónin výše.
- 4) Obsazení rolí – vypravěč, violoncello, fagot, dirigent, žák z publika jsou samostatné role, zbytek dětí se rozdělí do jednotlivých orchestrálních sekcí zhruba po čtyřech. U kontrabasové sekce je třeba vybrat jednoho sólistu.
- 5) Pěvecký nácvik – imitační metodou
 - Nácvik probíhá po jednotlivých částech, opět všichni zpívají vše.
 - Zde je důležité vysvětlit dětem triolové noty, které se v notovém zápisu objevují.
- 6) Nácvik jednotlivých rolí
- 7) Při části představování orchestru jednotlivé sekce zpívají svůj part a k tomu pohybově předvádějí hraní na určitý hudební nástroj (houslová sekce na housle atd.) Když hraje celý orchestr, též každá sekce předvádí hru na nástroj. Také je možné stylizovat hru na orffovy nástroje.
- 8) Pěvecký nácvik celého příběhu
- 9) Dramatizace
- 10) Předvedení

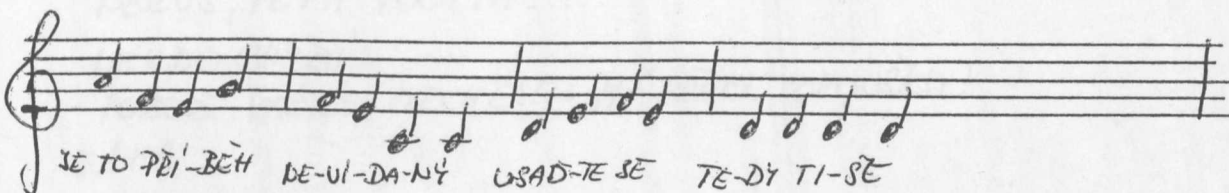
YAK SE VIOLONCELLO POHAĎALO
S FAGOTEM

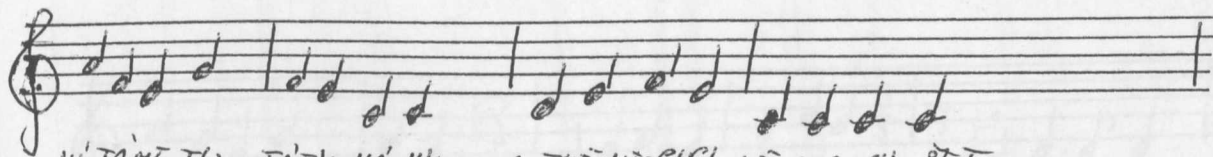
SLYŠATE SLYŠ-TE CO-SE-STA-LO ŽE-SE-ČELO? POHA-DA-LO S FA-GO-TEM

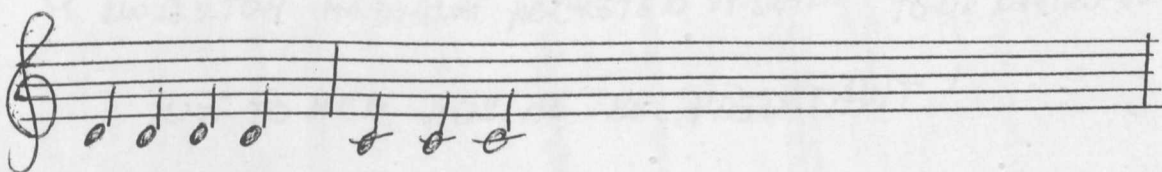
PRO-SÍM PRO-SÍM NE-RO-ZU-HÍM JA-KÉ ČE-LO? PŘECE VIOLONCELLO

JE TO PŘI-BĚH DE-ÚI-DA-NÝ USAD-TE SE TE-DY TI-ŠE

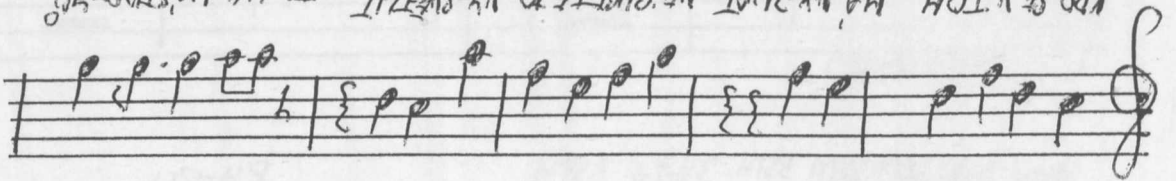
VI-TÁME TU TATY NA-NY A TED NE-CHCI UŽ NIC SLY-ŠET

PŘI-BĚH PRA-VĚ ZA-ČI-NA'

LE TO MAH, KOSIHE SE PREDSTAVIT!

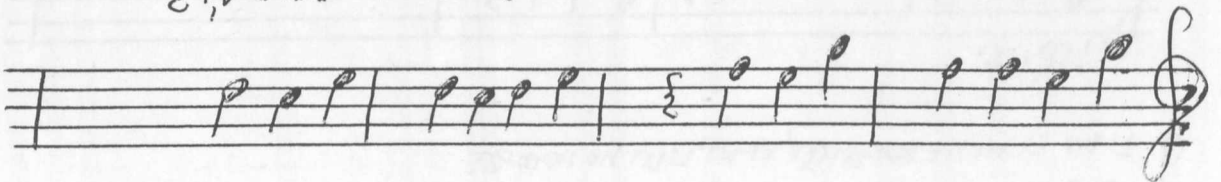
KDO SE V TOH MA VY-2DAR NE-CHESTE TO VY-SVETZIT TO LIE MA-STE-D-VO

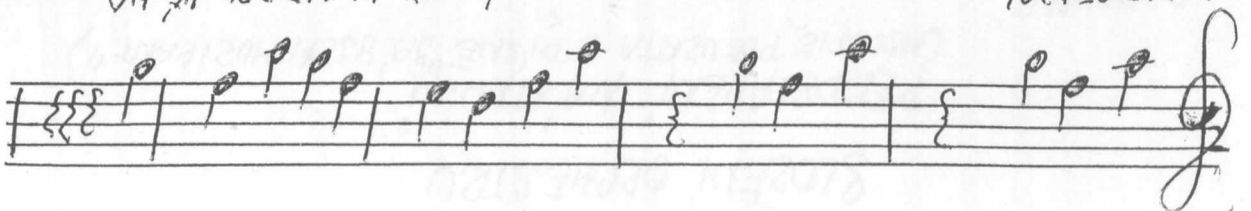
V-A-H-A

BEKDO GYBI'...
POBEZ VARKU, ORCHESTR MA'PBECE ZKOUCKU!
BEVUS' PET'A POCITA'...

TO VERN SE TU ZA-MO-TAL GO TED'A-SI BU-DE PAL'?

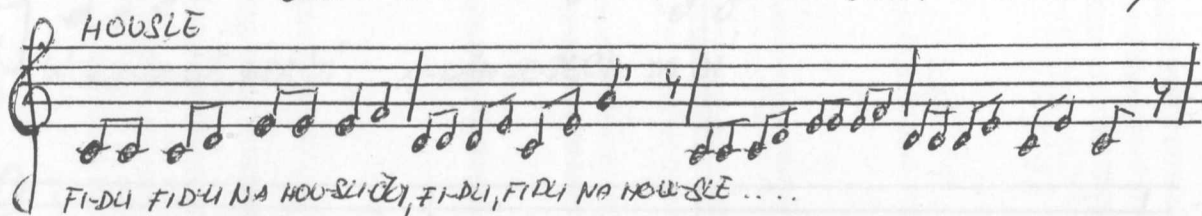
V. KDE SE VZAL TU SE VZAL SE-DEU MA'-STOJ VE-DLE DPU-HE-HO

SLOŽENÍ ORCHESTRU

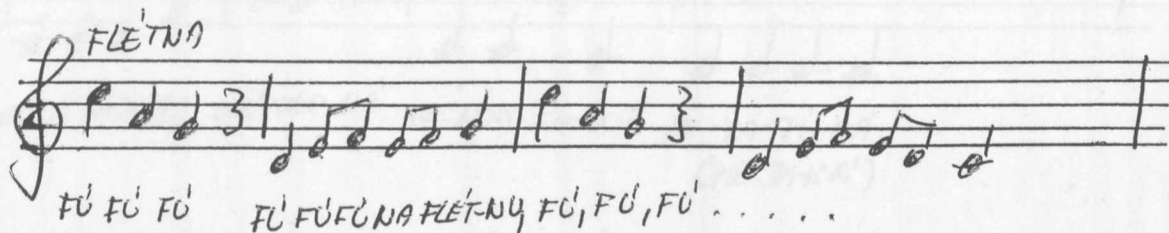
PŘEDSTAVENÍ NAŠTROYŮ
(MELODIE PŘEVZATA Z PÍSNĚ "YA'YSEM MUZIKANT")

HOUSLE

FIDLI FIDLI NA HOUSLICE, FIDLI, FIDLI NA HOUSLE ...

FLETNA

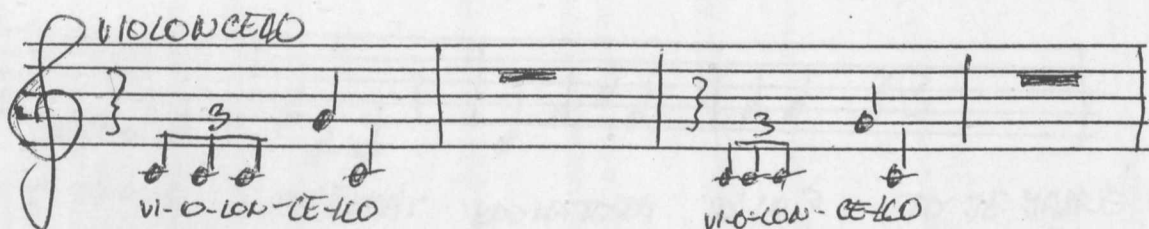
FU FU FU FU FU FU NA FLETNU, FU, FU, FU ...

KONTRABAS

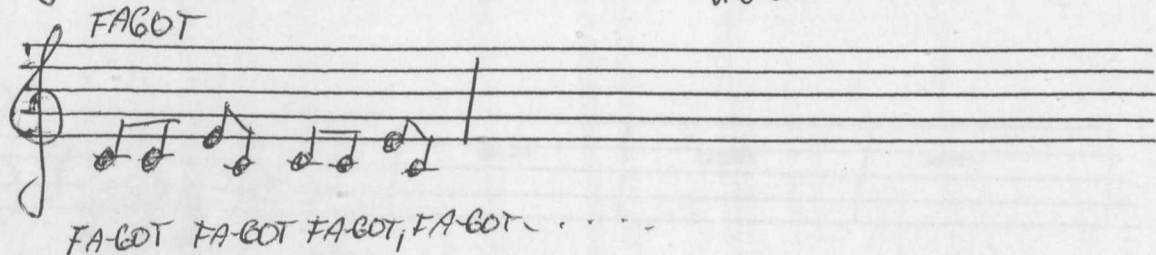
BEUM BEUM BEUM, BEUM BEUM BA-SA BEUM ... BA-SA

VIOLONCETO

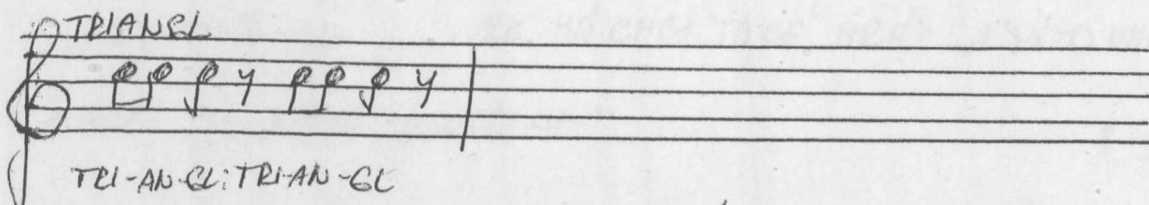
VI-O-LON-CE-LO VI-O-LON-CE-LO

FAGOT

FA-GOT FA-GOT FA-GOT, FA-GOT ...

TRIANGL

TRI-AN-GL: TRI-AN-GL

(VĚDĚJ, NAŠTROY SE POSTUPNĚ PŘEDSTAVÍ - VŽDY JENEDY NEBO DVA ZE SEKCE HRAJE ODDAVDO NA NAŠTROY, OSTATNÍ V SEKCI ZPÍVÁJÍ)

NA-STRO-JE UŽ HRA-JÍ A-NAM SE-DECH TA-JÍ

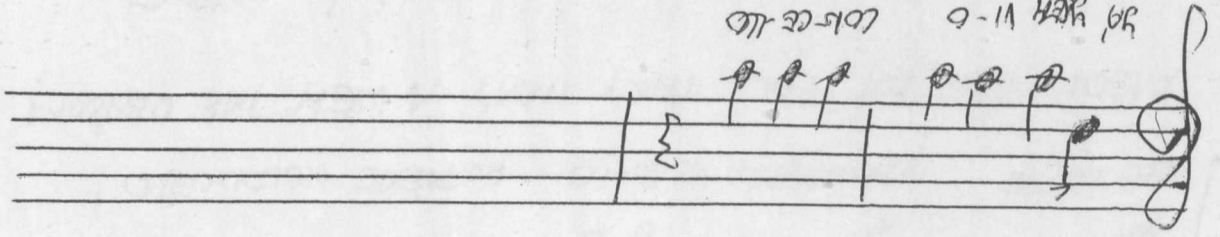
JAKÁ HU-BA NA-DHER-NA VE-NOM FAGOT SE NA-PI-NA
(PŘE-JÍKA')

ORCHESTR HRAJE SKLADBU : VŠICHNI HRAJÍ SVĚ ČTYŘI
TAKTY, POTOM JSOU ČTYŘI TAKTY SO'LO, POTOM
ČTYŘI TAKTY OPĚT VŠICHNI. DO SO'LA,
KTERÉ MA' HRÁT VIOLONCELO, ZAČNE HRÁT
I FAGOT VELMI NAHLAS.

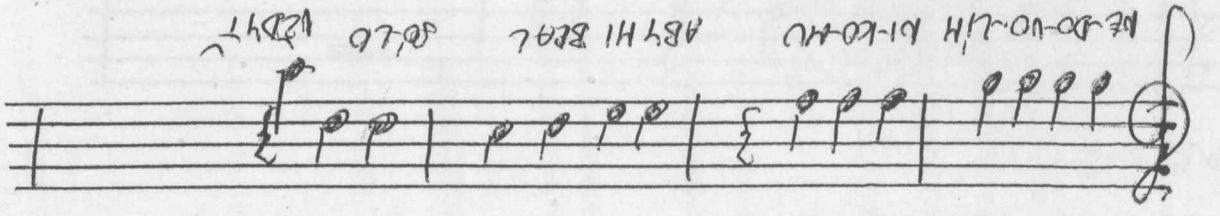
TY TĚDA-LE DE-HAŠ HRÁT KDO MÁ TĚDY SO'LO? TO JE JASNĚ!

VI-O-LO-CE-LO ALE YA' CNCI TAKÉ HRÁT -A YA'TO UMÍM
A CNCI TO VŠEM DOKAŽAT!

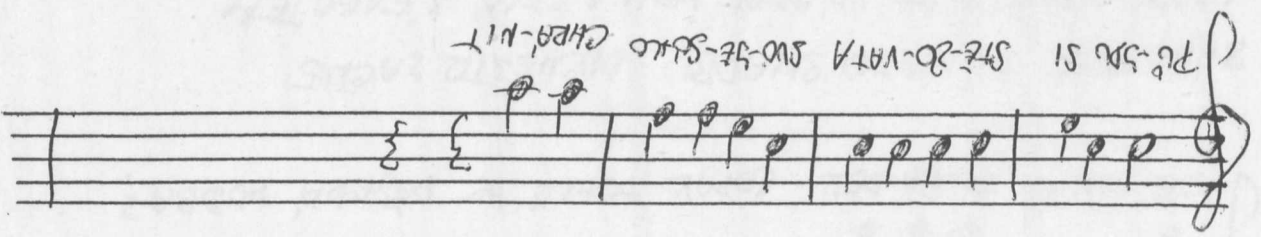
NO YEN VI-O LOI-CE-LLU

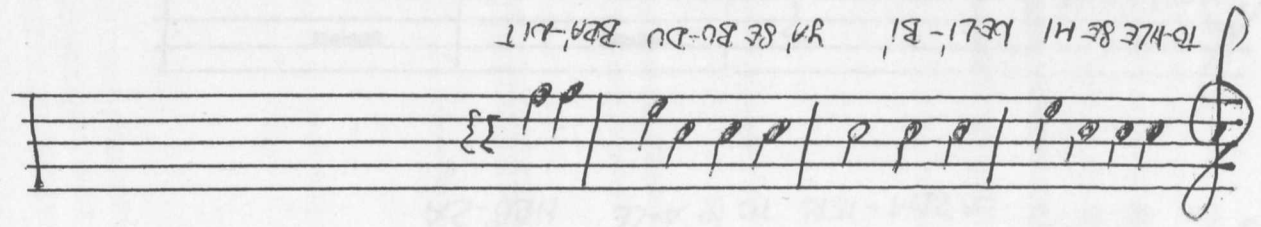
BE-DO-VO-LIH BI-KO-MU ABY HI BEAL SO-LO WEDYT

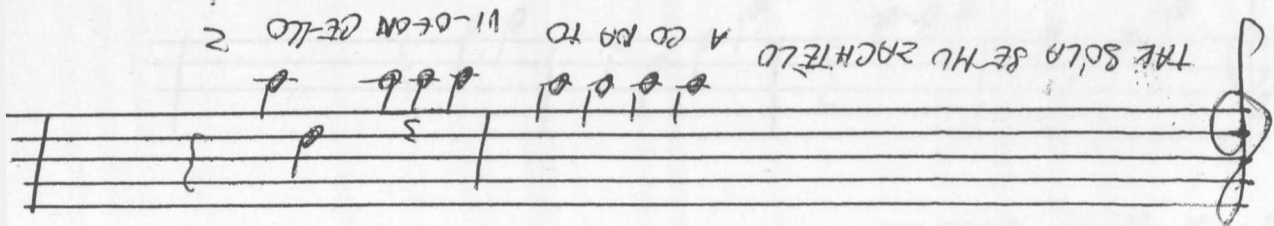
PE-SU SI STE-DO-VATA SWO-SE-SHU CHPA-NIT

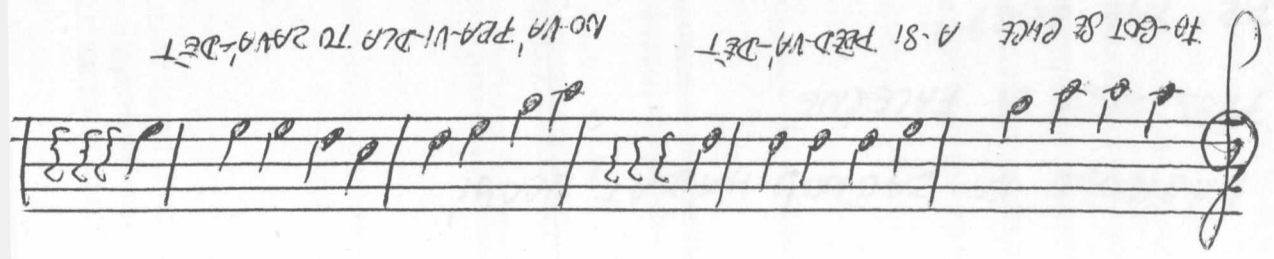
TO-ME SE HI KE-LI-BI YN SE BU-DU BEA-NIT

THE SOLA SEHU ZACHTELO A CO PA TO WI-OTOM CE-LLU 2

TO-GOT SE CHE A-SI PED-VN-DET NO-VN PRA-VI-DIA TO ZAVA-DET

NAŠTROYE SE ZAČĀNOU HA'DAT, HRAYI'
PŘES SEBE A FALERŔĚ.

DĪR: TAK DOST!

V: A YE YE, DIRIGENT PŘECHÁZÍ!

CO YE TO TU ZACHA-TEK TO YE A-LE HRU-ZA

VDĚ-LAMTU PO-DĀ-DEK COPAK TOHLE YE NĚYAKÁ HUDBA?

ZAHRAJTE MI TUTO SKLADBU. ORCHESTR ZAČNE
HRÁT, ŠPĚTOSÓLO SE PĚŘE VIOLONCELLO S FAGOTEM.

D: STOP!

CO TO YE RDOMĀNĀT TO SÓ-CO PO PŘECE VIOLONCELLO!

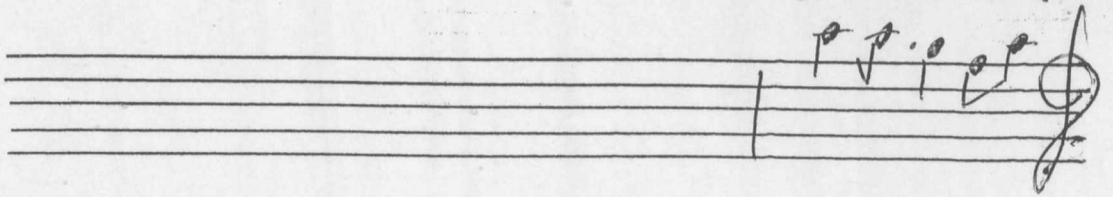
FAGOT: ALE YA' ENCI TAKY HRÁT A VĚM TAK UVAŽAM!

D: MUSÍTE SE DOHODNOUT, TAKHLE TO DA'L NĚYDE
(VŠICHNI STROUZO)

YEN VYPRAVĚČ: ZLUŠTE SI TĚDĚ SAMI UHODNOUT,
CO ZTOMO ASI NĚYDE

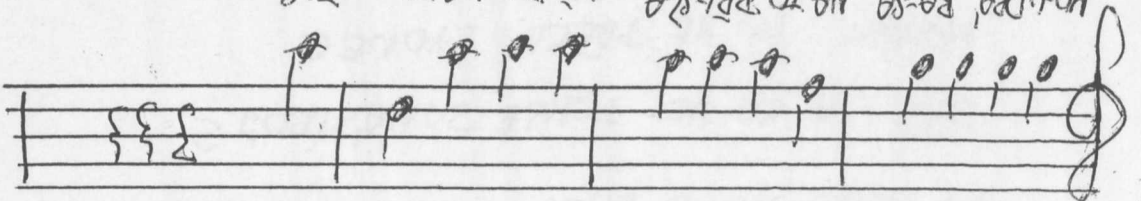
POKRAČUJEM!

PERCE KOLTRA-BAS

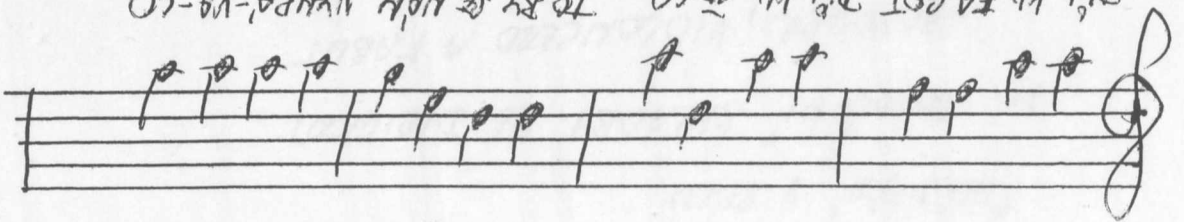
ZAK : POSISI' HAR SE BETUE AINAK BASA ?

HO LIDIA BASA NA TO PERISA G2 BYE NA TO GAS

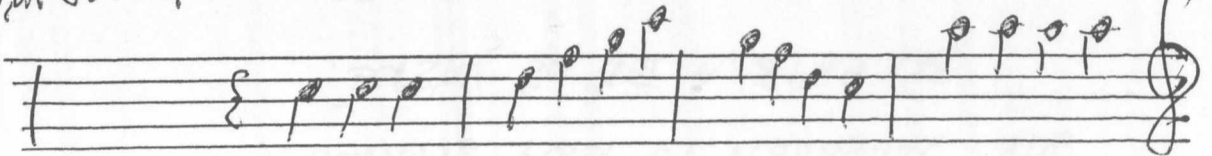
DEGH : TO BE UATPAB !

PUL KU FARGET PUL KU DECO TO BY SE MAH NYHEA'VA-CO

BASA : G2 TO MAH, KADIV ZAHARAE SOLA PUL !

PER-MY-GIES-IZ MA SAND KE-LD NA-PAD YAK TO UBERT ?
LA'KUNAD VAMI
PUL

DIR: ZAHRAJEM TO TĚDY SPRÁVNĚ,
BEZ CHYB, A TĚĎ UŽ VAŽNĚ.

ORCHESTR HRAJE ZNOU SMLADBU,
FAGOT A VIOLONCELO SE PO DVOU TARTECH
STŘÍDAJÍ V SOLO.

PO SKONČENÍ SMLADBY JE DIRIGENT
SPOKOJEN, VIOLONCELO A FAGOT
SI PODÁVají RUCĚ.

DO TOTOHO NĚCO ZAZVONI'...

ŽÁK: A CO JE TOHLE ZANÁSTROY?

UČITEL: TO JE PŘECE ZVONEC.

ŽÁK: AHA A TEN NÁM OZNAMUJE,
ŽE PŘÍBĚHU JE KONEC.